

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Tow in actie.
Straks ook
gecombineerd
met de Dragon?

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis
brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

P. Huysman
majoor der infanterie

ir. H. Lankhorst
kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse
luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

CORRESPONDENTIE:

Adm. Militaire Spectator
Spui 32, Den Haag
Tel.: (070) 72 14 64

ABONNEMENTEN:

f 25,—, buitenland f 30,— per jaar, losse nummers f 2,50

ADVERTENTIES:

Hoofdstraat 367 / Postbus 139,
Sassenheim. Tel. (02522) 1 06 46
Contractprijzen op aanvraag

NADruk VERBODEN

inhoud

-
- 530** Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht
-
- 531** Gelijk een dief in de nacht . . .
-
- 533** Militaire ontwikkelingen aan de noordflank van de NAVO, door B. A. C. Droste, kapitein van de Koninklijke luchtmacht
-
- 552** Grondbeginselen van de Italiaanse krijgstucht, door J. de Lange, luitenant-kolonel van de geneeskundige troepen
-
- 556** Nieuwe uitgave
-
- 557** Grillig Roemenië, door H. Toorenvliet, publicist
-
- 575** Meningen van anderen: Gebrevetteerde specialisten
-
- 576** Antwoord op meningen van anderen: Gebrevetteerde specialisten
-
- 576** Nieuwe uitgave
-

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 77018 (78/421a) / LuO 77513 (78/152a). Interimregeling examens Koninklijke militaire academie 1977.

LaO 77019 (51.16/28) / LuO 77514 (51.16/29). Regeling inzake het doorbrengen van verlof en bewegingsvrijheid door militairen buiten het land van plaatsing.

LaO 77020 (51.2/114) / LuO 77510 (51.2/87). Duur eerste oefening; groot en klein verlof in afwachting van groot verlof.

LaO 77021 (81/15af) / LuO 77515 (81/15ae). Voorschrift reizen en oefeningen buitenland (R.O.B.).

LaO 77022 (78/342c). Instelling commissie studie economische wetenschappen beroepsofficieren Koninklijke landmacht.

LaO 77023 (23.2/14). Vaststelling bepalingen inzake rangschikking, oprichtingsdata en genealogieën van eenheden der Koninklijke landmacht.

LaO 77024 (91.5/10). Vaststelling inspectie- en defileermarsen.

LaO 63049 (55.17/59) / LuO 63539 (55.17/57). Tegemoetkomingen wegens inkomstenderving en reiskosten (herdruk, september 1977).

LaO 77025 (55.1/9ad) LuO 77516 (55.1/9aa). Wijziging boekwerk Regelingen inkomsten militairen Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht.

LaO 77026 (23.1/81) / LuO 77517 (23.1/84). Taak Centraal Filmbureau voor de Krijgsmacht.

LuO 77518 (56/46). Aanmaak van leggerbescheiden bij opkomst voor eerste oefening.

Lamed 020-77 (78/436). Opleiding tot adjunct-onderofficier der militaire administratie.

Lamed 021-77 (78/437). Opleiding voor sergeant-majoor administrateur.

Lamed 022-77 (78/438). Marechaussees der eerste klasse die het onderwijs in de schakelklas van de Koninklijke Militaire School volgen.

Lumed 513-77 (78/156). Opleiding tot adjudant-onderofficier der militaire administratie.

Lumed 520-67 (23.1/56). Instelling raad van advies voor de Luchtmacht Stafschool (herdruk, juli 1977).

Lamed 024-73 (51.15/99). Verlenen van buitengewoon verlof (herdruk, 1977).

Lamed 024-77 (51.12/50f) / Lumed 515-77 (51.12/43f). Vaststelling extra toelage voor het studiejaar 1977/1978.

Lamed 025-77 (78/439). Opleiding

voor sergeant-majoor-materieelbeheerder.

Lamed 029-75 (81/41). Maximumsnelheden militaire voertuigen; bijlage (herdruk, september 1977).

Lumed 516-77 (23.1/77b). Commissie studie automatisering en mechanisering van de bestuurlijke informatieverwerking van beroepsofficieren KLu.

Lacirc 002/77 op VS 2-100 (55.50.12). Hartoperaties in het buitenland bij militaire hartpatiënten.

Lacirc 003/77 op VS 2-1100 (57.72/1). Indelingsemblemen.

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

VS 2-1120/10 (Velddienst deel 10, tekenen en schetsen te velde). Dit nieuwe voorschrift dient ter vervanging van het uit 1958 daterende VR 2-1120/10. Een hoofdstuk bouw-, weg- en waterbouwkundig tekenen is toegevoegd; het overzicht van het organiek aanwezige tekengereedschap en materiaal, dat aan wijzigingen onderhevig is, is weggelaten.

VS 17-411/5 (Miniatuur-schietoefeningen met het boordwapen 25 mm op M113A1 C en V). Dit voorschrift bevat de miniatuur-schietoefeningen met het .22 inch geweer gemonteerd op een bracket op het boordwapen 25 mm op M113A1 C en V.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit schriftelijk kenbaar dienen te maken bij het Ministerie van Defensie, Afdeling CPD, Bagijnestraat 36, Den Haag.

Gelijk een dief in de nacht...

* * Zonder ook maar in het minst iets te willen
* afdoen aan de waarde van het Boek der Boeken, de Bijbel, voor het doel waarvoor het al vele eeuwen heeft mogen dienen, mag wel worden vermeld dat het ook zeer veel lering biedt ten gerieve van andere sectoren. Zo is het zeker niet ongebruikelijk bij het illustreren van de grondbeginselen der oorlogvoering te putten uit de krijgsgeschiedenis zoals die wordt verhaald in het Oude Testament. Al heeft een dergelijke didactische aanpak dan ook niet altijd de instemming van organisaties als het Interkerkelijk Vredesberaad, toch is het verleidelijk Gideon aan te halen als bijvoorbeeld de nachtaanval wordt onderwezen en de nadruk wordt gelegd op essentiële zaken als verrassing, coördinatie, moreel en dergelijke.

Het is daarom niet toevallig dat onze taal een groot aantal uitdrukkingen, zegswijzen en spreekwoorden kent die op energerlei wijze aan de Bijbel zijn ontleend. Vele daarvan herhalen de lessen die ook reeds aan vroegere generaties werden voorgehouden en die nog niets van hun gelding hebben ingeboet, al is misschien het oorspronkelijke verhaal niet eens bekend aan degene die daarnaar impliciet toch verwijst.

In een van die zegswijzen nu wordt de absolute verrassing, het totaal onverwachte gebeuren, gekenschetst met de omschrijving „gelijk een dief in den nacht...” (voor wie dat zou willen verifiëren: 1 Thess. 5:2, of 2 Petr. 3:10). Ook op een andere plaats (Matth. 24:43) wordt duidelijk gemaakt dat het een ernstig nadeel inhoudt, niet te weten op welk moment men zal worden geconfronteerd met de activiteiten van degene die het *initiatief* neemt op het ogenblik dat hem de beste kansen biedt; die passage luidt:

...zo de heer des huizes geweten had, in welke nachtwake de dief komen zou, hij zou gewaakt hebben en zou zijn huis niet hebben laten doorgraven.

Het zou niet onlogisch zijn te verwachten dat nu het vervolg van dit editoriaal zou worden gewijd aan het welhaast klassiek geworden voorbeeld van de *strategische overval*, te weten de onverhoedse

aanval op de Amerikaanse vloot in de Pacific, in haar basis Pearl Harbor. Immers, die overval werd uitgevoerd op 7 december 1941 en een terugblik in dit decembern timer van de Militaire Spectator zou stellig zin kunnen hebben. Volstaan wordt hier echter met de lezer daaraan te herinneren, en de verbinding te leggen met de zojuist geciteerde verzuchting „zo de heer des huizes geweten had... hij zou gewáákt hebben!”.

Het is achteraf, in een analyse a posteriori, gewoonlijk niet al te moeilijk vast te stellen welke fout of welke onachtzaamheid doorslaggevend is geweest voor het bepalen van de rampzalige uitkomst. Ook zonder grondig te analyseren wil menigeen soms ook wel oordelen dat de verliezer fout heeft gehandeld al ware het slechts omdat hij zo onverstandig is geweest zich te laten verrassen. Voor dat odium zijn de verantwoordelijke militairen dan ook met recht en reden beducht: zo lang zij níet wéten, geven zij de voorkeur eraan voorzichtigheidshalve dan toch maar te blijven wáken. Het is diezelfde opvatting die tot uitdrukking komt in SHAPE's wapenspreuk „Vigilia Pretium Libertatis” — waakzaamheid, prijs van de vrijheid — en die gestalte kreeg in het NAVO-concept van de *parate* eenheden.

Om in de trant van de eerder aangehaalde bijbel-passage te blijven spreken, zou het uiteraard gewenst zijn dat metterdaad werd gewaakt op de plaats waar in voorkomende gevallen de dreiging van het doorgraven van het huis door de dief in de nacht het grootst moet worden geacht. In hendaagse bewoordingen vertaald betekent dat niets anders dan dat de parate eenheden zo ver mogelijk naar voren geschoven zouden moeten staan (zoals o.m. besproken in het editoriaal van vorig jaar december; *Mil. Spect.* 145(1976)(12) 525). Het ernstige nadeel voor met name de Nederlandse troepen is wel dat er een onwerkelijk zware wissel wordt getrokken op de bereidheid van de politieke leiding tijdig alle noodzakelijke beslissingen te nemen en de vereiste maatregelen

te gelasten die moeten verzekeren dat de *prijs van de vrijheid* door ons ook metterdaad in *waakzaamheid* kan worden betaald, en níét aan anderen overgelaten terwijl wij gezapig blijven *doorslapen*. Dat laatste schijnt evenwel toch een *recht* te zijn dat onder geen beding mag worden aangetast. Neen, dat zelfs behoort te worden uitgebreid. Immers, in het midden van de vorige maand werd de regeling van kracht die het de Nederlandse militair vergunt te slapen waar hij dat verkiest. De zware wissel, waarvan hierboven werd gesproken, kon klaarblijkelijk nog wel aanzienlijk méér worden verzaard. Dat wekt echter wel verbazing onder de insiders, die maar al te goed weten dat de *dreiging* allerminst is verminderd, integendeel, de mogelijkheden voor een eventueel doorgraven van het huis zijn ontegenzegglijk sterk opgevoerd. De vraag lijkt dan ook gewettigd, of de „heer des huizes” misschien zeker weet dat de dief níét zal komen? Of dat het waken door ánderen zal worden verzorgd?

De Nederlandse schooljeugd wordt geleerd dat de Hondsbosse Zeewering gedurende meer dan een eeuw in haar huidige vorm heeft gefunctioneerd en het dreigende buitenwater heeft gekeerd, hoewel het dijkensstelsel voor tweederde wordt betiteld als *Slaper* en *Droomer*. De betrouwbaarheid van dat systeem ter beveiliging van het daarachter lig-

gende land is evenwel hieraan te danken dat zich *in voorste lijn de Waker* bevindt! De schoolkinderen begrijpen daaruit dat men zijn veiligheid niet slapende moet laten verloren gaan; de Bijbelse geschiedenis waarschuwt tegen het gevaar van *malfide* figuren die bij verrassing toeslaan; de militaire geschiedenis boekstaafde vele voorbeelden van *nederlagen*, geleden door wie niet tijdig paraat was; de zinspreuk ten slotte van het bondgenootschappelijke hoofdkwartier dat ook rekt op de Nederlandse bijdrage, onderstreept dat *vrijheid* slechts kan worden behouden door *waakzaam* te zijn.

Summa summarum: men behoeft niet van confessionelen huize te zijn om beducht te zijn voor initiatieven welke de potentiële tegenstander zouden helpen aan de voordelige positie van „de dief in de nacht”. Het komt echter de geloofwaardigheid van onze defensie-inspanning bepaald niet ten goede indien de verantwoordelijke autoriteiten voorbijgaan aan het feit dat de krijgsmacht er moet zijn met het oog op de mogelijkheid van *oorlog*, en bijgevolg hun beslissingen nemen als ware het ongestoord voortduren van de *vrede* een onwankelbare zekerheid. Voor het waarborgen van dat laatste is paraatheid en dus *waakzaamheid* een *conditio sine qua non*. Immers, slapen baat in het geheel niet tegen wie komt „gelijk een dief in den nacht”!

Militaire ontwikkelingen aan de noordflank van de NAVO

B. A. C. Droste

kapitein van de Koninklijke luchtmacht

De noordflank van de NAVO werd tot voor enige tijd de „rustige hoek” van Europa genoemd. In tegenstelling tot het Centraal- en Zuideuropese NAVO-gebied bevonden zich hier nauwelijks traditionele conflicthaarden die met een zekere voorspelbaarheid periodiek konden oplaaien. De laatste jaren hebben zich evenwel in het Noordepese gebied verschillende ontwikkelingen voltrokken die stuk voor stuk gezien geen grote onrustbaarden maar als geheel wel degelijk een essentiële verandering van de lokale militaire situatie tot gevolg hadden. Deze ontwikkelingen zijn niet terug te brengen tot activiteiten van de NAVO-lidstaten in dit gebied, noch van de neutrale landen Zweden en Finland, maar van de grote mogendheid die dit gebied overschaduwde: de Sovjet-Unie.

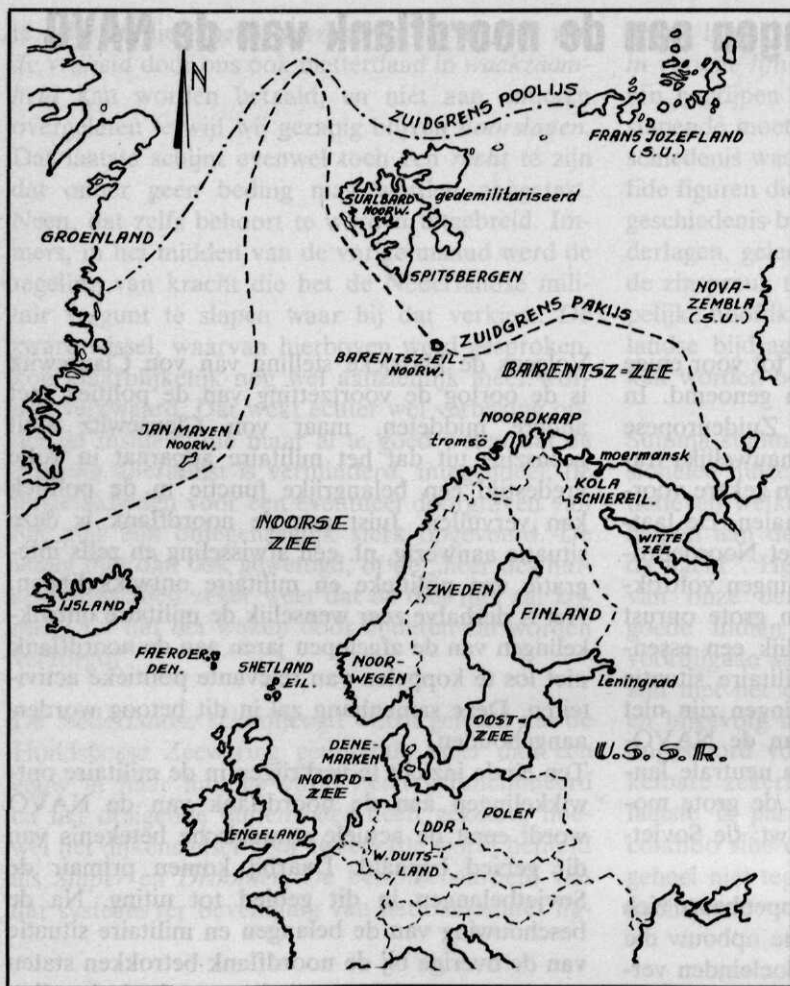
Sinds het begin van de jaren '60 openbaart zich in Noord-Europa een Sovjetrussische opbouw die veel meer mondiale dan regionale doeleinden vervult. Het strategische belang van dit gebied is daardoor in sterke mate toegenomen. Gedurende de afgelopen jaren en in het bijzonder in 1976/77 zijn nieuwe perspectieven aan dit belang toegevoegd. In deze periode groeiden de Noors-Russische twisten over de wederzijdse posities in en om de noordelijke wateren uit tot een nieuwe climax. Formeel hebben de twisten vooral economische oorzaken. In werkelijkheid is de onenigheid echter niet los te zien van de militaire belangen van de betrokken landen. Minder spectaculair lijken de relaties van de overige NAVO-lidstaten op de noordflank met de Sovjet-Unie. Nochtans oefenen de Russen een duidelijk herkenbare druk op de gehele noordflank van de NAVO uit. De Sovjetdruk vindt zijn oorsprong in de militaire ontwikkelingen maar heeft deze bovendien tot gevolg. In het laatste jaar zijn dan ook reacties van NAVO-zijde waar te nemen. Met het onderwerp „militaire ontwikkelingen aan de noordflank van de NAVO” wordt beoogd zowel de actuele militaire situatie als de tendensen van de ontwikkeling in het Noordepese gebied gestalte te geven.

Volgens de klassieke stelling van von Clausewitz is de oorlog de voortzetting van de politiek met andere middelen, maar von Clausewitz sluit geenszins uit dat het militaire apparaat in volle vreedstijd een belangrijke functie in de politiek kan vervullen. Juist aan de noordflank is deze situatie aanwezig, nl. een afwisseling en zelfs integratie van politieke en militaire ontwikkelingen. Het is derhalve zeer wenselijk de militaire ontwikkelingen van de afgelopen jaren aan de noordflank niet los te koppelen van relevante politieke activiteiten. Deze samenhang zal in dit betoog worden aangehouden.

Ten einde inzicht te verkrijgen in de militaire ontwikkelingen aan de noordflank van de NAVO wordt eerst de actuele strategische betekenis van dit gebied bepaald. Daarbij komen primair de Sovjetbelangen in dit gebied tot uiting. Na de beschouwing van de belangen en militaire situatie van de overige bij de noordflank betrokken staten wordt het mogelijk zowel de veranderde houding van de Sovjet-Unie, als die van de noordelijke NAVO-lidstaten in het juiste perspectief te zien. Tevens zal nader worden gezien in hoeverre de NAVO zich als organisatie aanpast aan de gewijzigde omstandigheden. In de slotbeschouwing wordt ten slotte een beeld gegeven van de waarschijnlijke en mogelijke ontwikkelingen in wat tot voor kort „de rustige hoek” van Europa werd genoemd.

Strategische betekenis van de noordflank

Het NAVO-gebied ten noorden van het Elbe-Travelkanaal (Sleeswijk-Holstein) wordt in het algemeen de noordflank van de NAVO genoemd. Vier NAVO-lidstaten zijn door hun geografische positie direct bij de noordflank betrokken: Duitsland (met Sleeswijk-Holstein), Denemarken, Noorwegen en IJsland. Het gebied van de eerste drie landen valt onder de directe verantwoordelijkheid van het NATO Major Subordinate Command AF-NORTH. IJsland wordt door zijn bijzondere positie

Afb. 1 Het noordflankgebied

als eiland tussen het Europese en Amerikaanse continent gerekend tot het verantwoordelijkheidsgebied van het NATO Major Command SACLANT. Behalve het territoriale gebied van de eerder genoemde lidstaten wordt ook het tussenliggende zeegebied tot de noordflank gerekend. Noorwegen is een van de twee NAVO-lidstaten die directe landsgrenzen met de Sovjet-Unie bezitten (de andere is Turkije aan de zuidflank). Waar deze relatief korte gemeenschappelijke grens in het zuiden ophoudt scheiden Zweden, Finland en Oostzee de NAVO-lidstaten van de Sovjet-Unie en de overige betrokken Warschau-Pactlanden DDR en Polen (zie afb. 1).

Hitler onderkende reeds het belang van het Noordeuropese gebied voor de oorlogvoering op Europees en zelfs mondiaal niveau. In april 1940 schond Nazi-Duitsland de neutraliteit van Noorwegen en Denemarken met een tweeledig doel: enerzijds kon de Duitse bezetting het gebruik van deze landen als operatiebases tegen Duitsland aan

de geallieerden ontzeggen, anderzijds verwierf Duitsland zelf voortreffelijke uitvalsbases voor operaties tegen de geallieerden. De kwetsbaarheid van zowel Engeland als van de Noordatlantische zeeroutes werd daardoor beklemtoond. De denkbare Duitse bezetting van IJsland zou tevens een directe bedreiging voor het Noordamerikaanse contingent hebben betekend. Reden waarom dit eiland eerst door Britse en later door Amerikaanse troepen de facto werd bezet; de laatsten overigens met toestemming van de IJslandse regering. Noorwegen, Denemarken en IJsland kwamen na de oorlog tot het inzicht dat een nieuwe neutraliteitspolitiek ten tijde van internationale spanning of oorlog even weinig waarde zou hebben als in 1940. Een poging van de eerste twee landen met Zweden tot een Scandinavische defensieassociatie te komen mislukte evenwel. De Sovjetactiviteiten in Oost-Europa en Finland, en hun afhankelijkheid van de Verenigde Staten voor de naoorlogse wederopbouw vormden voor de Noren en Denen het motief om in 1949 tot de NAVO toe te tre-

den, al werden aan dit toetreden wel beperkingen verbonden. In antwoord op een nota van de Sovjet-Unie verklaarde de Noorse regering in vredes-tijd geen vreemde (NAVO) bases op haar territorium te zullen oprichten. Het Noorse standpunt werd in 1953 door de Denen overgenomen. In 1957 werd daaraan de verklaring toegevoegd, geen nucleaire wapens op Noors en Deens gebied te zullen opslaan. Bovendien werd in 1949 een algemeen verbod op het houden van NAVO-oefeningen in de nabijheid van de Noors-Russische grens van kracht; een verbod, dat de gehele noordelijke provincie Finnmark betreft. IJslands toetreden tot de NAVO vertoonde overeenkomst met het Noorse en Deense patroon, met dien verstande dat IJsland geen eigen strijdkrachten bezat en niet van plan was en is deze op te richten. De bijzondere positie van het eiland, halverwege tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, was echter aanleiding tot speciale overeenkomsten met de Verenigde Staten. Overeenkomsten, die resulteerden in de legering van de zg. „US Defence Force”.

Gezien de militaire restricties wordt ook nu nog wel gesproken van het beperkte NAVO-lidmaatschap van Noorwegen en Denemarken. In beide landen is echter steeds beklemtoond dat deze beperkingen een volstrekt zelf opgelegd en unilateraal karakter hebben en te allen tijde kunnen worden herroepen. Ook zouden deze beperkingen de Sovjets geen enkele aanleiding kunnen geven te interveniëren op grond van veronderstelde provocaties. De Noren en de Denen laten regelmatig doorschemeren dat hun voorwaardelijke NAVO-politiek een belangrijk politiek wapen is. Geheel ongegrond is deze stelling niet. In 1961 stelde Chroestsjov de Finse regering voor militaire consultaties te plegen ten einde de potentiële Westerse opmarsmogelijkheden door Finland tegen de Sovjet-Unie onder ogen te zien. Uiteindelijk slaagde de Finse president Kekkonen erin de Sovjets te doen afzien van die consultaties. Algemeen wordt evenwel aangenomen dat dit resultaat voornamelijk voortkomt uit een verklaring van de toenmalige Noorse minister van defensie dat Noorwegen, in geval deze consultaties zouden doorgaan, zijn positie ten opzichte van de NAVO zou herzien.

Dat ontwikkelingen in Finland van invloed kunnen zijn op het NAVO-lidmaatschap van de Noren en Denen, ligt verankerd in hetgeen de „Noordse balans” wordt genoemd. Tot dit evenwichtssysteem behorend rekenen zich de drie Scandinavische landen, IJsland en Finland, echter zonder dat zulks in een verdrag is vastgelegd. Uit-

gangspunten zijn: het beperkte NAVO-lidmaatschap van Noorwegen, Denemarken en IJsland, de alom erkende neutraliteit van Zweden en de speciale positie van Finland tegenover de Sovjet-Unie. Door de betrokken landen wordt beoogd het Noordeuropese gebied stabiel te houden, waardoor het mogelijk zou zijn buiten de machts-politiek van de grote mogendheden te blijven. Iedere inbreuk op de Noordeuropese status quo zou de balans uit evenwicht brengen en reacties van de betrokken landen tot gevolg hebben. Tot het midden van de jaren '60 was Noord-Europa inderdaad politiek stabiel. In hoeverre de Noordse balans daaraan debet is, is moeilijk te zeggen. Autoriteiten op het gebied van de „Nordic security” argumenteren dat de Sovjet-Unie niet ontvreden zou zijn met de feitelijke situatie. Een zelfstandige Noordse of Scandinavische defensie-associatie zou volgens de Sovjetpercepties pro-Westers en, gezien de Zweedse militaire macht, onacceptabel zijn. De doeltreffendheid van de Noordse balans wordt echter steeds meer in twijfel getrokken, gelet op de enorme militaire machtsuitbreiding van de Sovjet-Unie in Noord-Europa, terwijl dit evenwichtssysteem juist is bedoeld om iedere aanleiding voor een dergelijke opbouw en de mogelijke confrontatie van de supermogendheden in dit gebied te voorkomen.

De belangstelling van de Sovjet-Unie voor het Noordeuropese gebied is van oudsher gebaseerd op de behoefte aan „warme” ijsvrije havens die uitgangen naar de wereldzeeën bieden. In dit gebied bevinden zich twee van dergelijke belangrijke uitgangen, nl. de uitgangen voor de Oostzee- en Noordelijke-Zeevloten (afb. 1).

De Oostzee (Baltische Zee) is voor de Sovjets vooral essentieel omdat meer dan de helft van de scheepsbouw- en scheepsreparatiefaciliteiten van het Warschau-Pact daaraan is gesitueerd. Bovendien herbergt Leningrad een uiterst belangrijk industrieel complex. Volgens de Sovjetopvattingen moet de Oostzee dan ook niet meer als een open internationale zee, maar als een alleen door de Sovjet-Unie te beheersen zee — een „mare clausum” — worden beschouwd [1]. Gezien het bovenstaande dient de Oostzeevloot, behalve het uitvoeren van opdrachten op de wereldzeeën, de instandhouding van en de toegang tot de zo essentiële industriële faciliteiten voor alle Sovjetschepen op het Westelijk halfrond te kunnen waarborgen. Niet alleen het uit- maar evenzeer het binnenvaren van de Oostzee is voor de Sovjets derhalve van belang. Van de drie Oostzee-uitgangsmogelijkheden valt er één onder directe Sov-

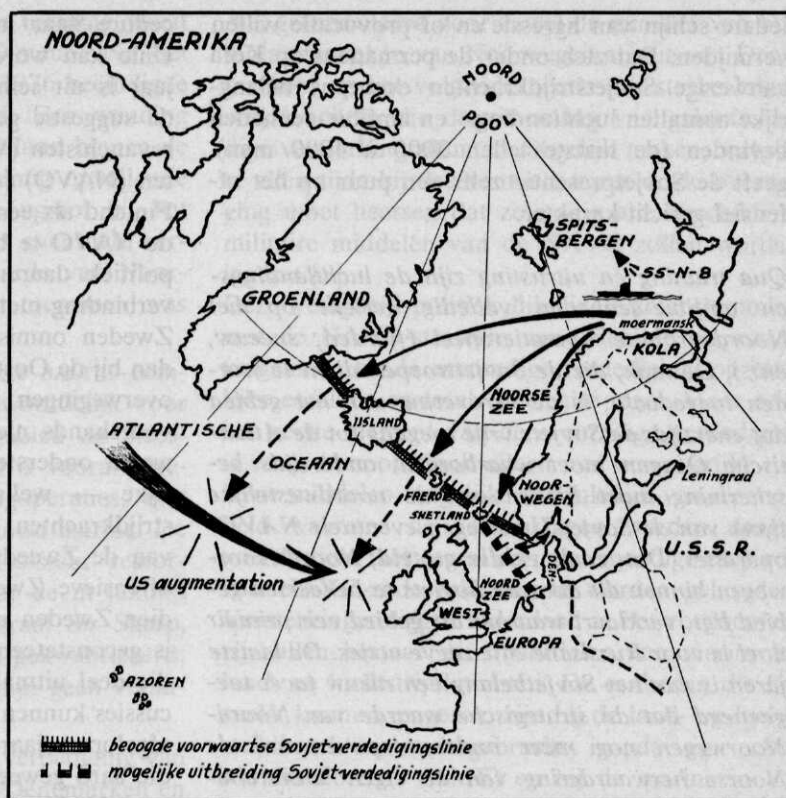
jetcontrole, nl. het 900 km lange kanaal dat de Oostzee met de Witte Zee verbindt. Een recente verbreding van dit kanaal maakt het mogelijk dat schepen tot 5200 t het Oostzeegebied verlaten zonder dat de NAVO dit direct kan waarnemen. Voor de tweede en belangrijkste uitgang geldt deze NAVO-controle wel, nl. de zeeëngten Sont, Kattegat en Skagerak tussen Denemarken, Noorwegen en Zweden. Bovendien beperkt het internationale recht de vrije doorvaartmogelijkheden voor oorlogsbodems van het Warschau-Pact. De derde en laatste uitgangsmogelijkheid betreft het Kielerkanaal, dat door zijn aard echter verre ondergeschikt is aan het belang van eerder genoemde zeeëngten. Het zijn dus vooral acties van Deense zijde die de Oostzee zodanig kunnen afsluiten dat de Sovjetrussische maritieme mogelijkheden ernstig worden beknod. Ten einde de Deense controle over de zeeëngten te kunnen neutraliseren beschikken de WP-strijdkrachten in het Oostzeegebied over omvangrijke daartoe geschikte strijdkrachten. Bij een WP-aanval zal, behalve van de Oostzeevloot, gebruik kunnen worden gemaakt van zowel direct beschikbare amfibische en luchtlandingseenheden als tactische luchtstrijdkrachten. Voor de Sovjet-Unie is Denemarken derhalve van groot strategisch belang, hetgeen op zijn beurt de waarde van Denemarken voor de NAVO bepaalt.

De Noordelijke Sovjet-Zeevloot is de grootste en belangrijkste van de vier Sovjetvlooten en heeft haar operatiebases op het schiereiland Kola dat over een afstand van 196 km aan Noorwegen grenst. Een grens, die ontstond toen Finland in 1944 zijn ijsvrije noordelijke kust aan de Sovjet-Unie moest afstaan. Sinds 35 jaar is de bevolking van Kola verdrievoudigd tot ca. één miljoen inwoners. Een opmerkelijk feit in een tijd dat de Scandinavische landen de grootste problemen hebben door de ontvolking van hun noordelijke gebieden. De groei aan Sovjetzijde is voornamelijk het gevolg van de opbouw van een militair apparaat in dit gebied dat door sommigen wordt beschouwd als mogelijk het machtigste complex van militaire bases en dat door anderen de sterkste samenballing van offensief militair potentieel ter wereld wordt genoemd. Een sterke impuls kreeg deze groei door de enorme expansie van de Sovjetmarine die volgde op het Russische gezichtsverlies in de Cubacrisis van 1962. Het Kolaschiereiland biedt ten slotte de enige ijsvrije havens van waaruit de Sovjetvloot, ongehinderd door beperkende internationale verdragen, maar

via open zeeën, de Atlantische Oceaan kan bereiken.

Het Kolagebied nam sterk in belang toe in de tijd dat het bereik van strategische raketten nog beperkt was. Enerzijds hadden de Sovjets het voordeel van de relatief korte raketafstand Kola-VS, maar anderzijds het nadeel dat de Amerikaanse SLBM's uit de noordelijke zeeën de kortste afstand tot Moskou behoefden af te leggen (de ondiepe Noordzee komt niet voor dergelijke operaties in aanmerking). Voor de nieuwere Poseidon- en Tridentraketten gaat dat weliswaar niet meer op maar het is evident dat de Sovjets dit gebied aan hun controle willen onderwerpen. Van de Sovjetrussische strategische onderzeeboten zou 70% (ca. 55 stuks) van het Kolaschiereiland opereren [2]. Sommige daarvan zijn sinds kort uitgerust met de nieuwste operationele SLBM, de SS-N8, met een bereik van 4200 mijl, hetgeen voldoende is om uit de Barentszee doelen op het Noordamerikaanse continent te treffen. Een uiterst belangrijk gedeelte van de Russische „second strike capability” is aldus direct grenzend aan de noordflank van de NAVO gesitueerd. De Noordelijke vloot omvat eveneens het grootste bestand aan niet-strategische onderzeeboten: 126 van de totaal 231, waarvan 54 nucleair voortgestuwd (uit een totaal van 84). Bovendien heeft een groot aantal zeer moderne oppervlakte-oorlogsbodems het Kolaschiereiland als thuishaven. Deze machtige Noordelijke Sovjetvloot doet het belang van het Noordeuropese gebied boven een regionale functie uitstijgen naar een functie in de mondiale bipolaire machtspolitiek. Deze strategische functie wordt nog aangevuld door de aanwezigheid van 235 lange-afstandsvliegtuigen (TU-16's en TU-22's) voor verkennings-, strike- en onderzeebootbestrijdingsopdrachten. Ook bevinden zich twee MRBM-lanceerplaatsen ten zuiden van Moermansk. Ten slotte zijn in het Kolagebied opgesteld de „early warning”-radars voor het ABM-systeem rond Moskou.

Analyses van grootscheepse Sovjetmarineoefeningen van de laatste jaren rechtvaardigen de veronderstelling dat de Sovjets de zeeheerschappij nastreven in een gebied dat, beginnende in Noord-Europa, wordt begrensd door (afb. 2) de lijn Groenland — IJsland — Faröer — Shetland-eilanden — Noorwegen [3]. Hierdoor worden niet alleen de Amerikaanse strategische onderzeeboten op afstand gehouden en de Russische strategische capaciteiten veilig gesteld maar het is tevens mogelijk de Atlantische aanvoerlijnen naar West-Europa te bedreigen. Nog meer dan in de Twee-

Afb. 2 Het gebied waarbinnen de Sovjet-Unie de zeeheerschappij nastreeft

de Wereldoorlog zal in een toekomstig conflict de instandhouding van deze strategische verbinding voor West-Europa van het allergrootste belang zijn. Dat de Sovjetmarine inderdaad veel meer dan alleen defensieve taken vervult, blijkt evenzeer uit het patroon van de oefeningen als uit de aard van de bewapening. Hoewel het onderscheid tussen offensieve en defensieve bewapening in het algemeen slechts met enige vaagheid is te bepalen, ligt bij de Sovjetmarine zonder twiifel het accent op het offensieve element [4]. De Sovjetstrategie plaatst Noorwegen in geval van een conflict al van het begin achter de beoogde Sovjetlinies. De bijzondere belangstelling van de Sovjets voor Noorwegen, en in het bijzonder Noord-Noorwegen, wordt daardoor verklaard en dat onderstreept de essentiële waarde van Noorwegen voor de NAVO.

Behalve over de veelomvattende strategische middelen beschikken de Sovjets momenteel over een uitgebreide reeks voor inzet op het noordelijke operatietoneel bestemde strijdkrachten op het Kolaschiereiland. De strijdkrachten ressorteren onder het Militaire District Leningrad. In alle opzichten is de in Centraal-Europa aanwezige Sovjet-trend naar geavanceerde wapensystemen met een groter offensief vermogen ook van toepassing op het Noordeuropese operatietoneel. De

aanwezige strijdkrachten kunnen zonder meer als eerstelijns worden aangemerkt. Permanent telt de Sovjetstrijdmacht op het Kolaschiereiland 50.000 man. In iets meer dan een week zouden deze eenheden zijn uit te breiden tot een totaal van 12 divisies [5]. Ook bevindt zich een groot aantal vliegvelden op het schiereiland (40, waarvan 16 met een baan langer dan 6000 voet), zodat met weinig problemen omvangrijke delen van de Sovjetstrijdkrachten kunnen worden ondergebracht. Reeds nu opereert een honderdtal luchtverdedigingsjagers van de velden op het schiereiland. De Noorse beperkende defensiepolitiek en het feit dat slechts één Noors bataljon van ca. 700 man in de directe omgeving van de Noors-Russische grens is gelegerd, stempelen de Sovjetpresentie aan de noordelijkste grens van de NAVO tot meer dan defensief alleen. De dichtstbijzijnde grotere Noorse eenheid — een 5000 man tellende brigade met o.a. 16 Leopards — is ruim 500 km verder in Tromsø gestationeerd. Volgens de Noren komt deze dislokatie voornamelijk voort uit praktische redenen: omvangrijke Noorse eenheden dicht bij de grens zouden, door de Sovjetovermacht en de potentieel geringe waarschuwingstijd, te gemakkelijk onder de voet worden gelopen. Hoewel deze redenering ongetwijfeld juist is, is het waarschijnlijker dat de Noren met deze opstelling primair

iedere schijn van agressie en of provocatie willen vermijden. Dat zich onder de permanent op Kola aanwezige Sovjetstrijdkrachten eveneens belangrijke aantallen luchtlandings- en amfibie-eenheden bevinden (de laatste tellen 3000 à 4000 man), geeft de Sovjetpresentie zelfs een puur op het offensief gericht karakter.

Qua training en uitrusting zijn de luchtlandings- en amfibie-eenheden volledig gericht op het Noordepese operatietoneel (fjorden, sneeuw, enz.). De taak, die de Sovjettroepen dient te worden toegedacht, is de verovering van het gebied dat enerzijds de Sovjets vrije toegang tot de Atlantische Oceaan moet waarborgen, anderzijds bescherming moet bieden aan de noordwestelijke flank van de Sovjet-Unie tegen eventuele NAVO-operaties. Dat, zoals eerder gesteld, Noord-Noorwegen binnen dit door de Sovjets te beheersen gebied ligt, verklaart waarom dit gebied een primair doel is voor Russische offensieve acties. De laatste jaren is aan het Sovjetbelang een nieuw facet toegevoegd dat de strategische waarde van Noord-Noorwegen nog meer onderstreept en wel de Noorse herwaardering van de eigen soevereiniteitsrechten in dit gebied. Een ontwikkeling die de Sovjet ervaren als een zeer ernstige belemmering voor de handelingsvrijheid van hun Noordelijke vloot.

Noord-Europa herbergt Sovjetstrijdkrachten met een strategische functie in het mondiale bipolaire machtsevenwicht. Bovendien bezitten de aanwezige strijdkrachten een maritieme Atlantische en een regionale Noordepese taak. In beide gevallen zou de uitvoering van deze taken catastrofale implicaties voor het overige Europese NAVO-gebied hebben. Vooral door het toenemen van de Sovjetrussische militaire capaciteiten krijgt de strategische betekenis van de noordflank zowel voor Sovjet- als NAVO-zijde steeds meer een essentiële waarde. In een van de volgende paragrafen zal worden besproken welke consequenties deze toegenomen strategische betekenis heeft voor de verhouding tussen de Sovjet-Unie en de NAVO.

Neutrale landen aan de NAVO-noordflank

In 1948 sloot Finland met de Sovjet-Unie het zg. Vriendschapsverdrag waarbij Finland belangrijke beperkingen ter zake van de eigen soevereiniteitsuitoefening kreeg opgelegd. De ernstigste beperking is, dat Finlands actieve neutraliteitspolitiek door de in het verdrag vastgelegde consultatiepro-

cedure naar inzicht en believen van de Sovjet-Unie kan worden doorbroken. In het afgelopen jaar is uit semi-officiële Sovjetbron aan Finland de suggestie gedaan zich te bewapenen tegen de revanchisten (West-Duitsland) en hun bondgenoten (NAVO) [6]. Nochtans is er geen aanleiding Finland als een werkelijke militaire opponent van de NAVO te beschouwen. Zwedens neutraliteitspolitiek daarentegen staat feitelijk los van elke verbinding met de twee machtsblokken. Wel staat Zweden onmiskenbaar dicht bij de Westelijke dan bij de Oosteuropese denkwereld. Uit rationele overwegingen is een Sovjetactie tegen dat land voorshands niet goed denkbaar. Deze hypothese wordt ondersteund door de nog steeds omvangrijke — weliswaar conventionele — Zweedse strijdkrachten en, vooral, de geloofwaardigheid van de Zweedse neutraliteit. Dientengevolge zijn offensieve Zweedse acties niet waarschijnlijk indien Zweden niet zelf wordt aangevallen. Eerder is geconstateerd dat de ontwikkelingen in staten, die deel uitmaken van de Noordse balans reperussies kunnen hebben op de andere staten. In het afgelopen jaar zijn de ontwikkelingen niet van die aard geweest dat daardoor de overige betrokken (NAVO)staten wezenlijk zijn beïnvloed. Recent heeft de Zweedse Chef Defensiestaf echter gewaarschuwd tegen de voorgenomen bezuinigingsplannen. Bij effectivering daarvan zou, volgens de generaal, de Zweedse defensie een potentiële aanvaller niet meer voldoende afschrikken. Gezien de opmarsmogelijkheden van een potentiële agressor via Finland en Zweden naar Noorwegen en de Zweedse situering langs de Oostzeeengten, zou een dergelijke ontwikkeling zeer ernstige consequenties voor de verdediging van de noordflank hebben.

NAVO-presentie in Noord-Europa

Van de vier bij de verdediging van de noordflank betrokken NAVO-lidstaten bezit alleen IJsland geen eigen strijdkrachten. Een bilaterale overeenkomst geeft de Verenigde Staten echter het recht de zg. US Defence Force op de vliegbasis Keflavik te stationeren. Deze vliegbasis wordt, om zijn uiterst gunstige positie ten opzichte van de Atlantische aanvoerlijnen en het gebied waar de Sovjets hun zeeheerschappij wensen uit te oefenen, niet zelden „de hoeksteen van de NAVO” genoemd. De bilaterale overeenkomst staat echter regelmatig onder druk van het gevaar van een eenzijdige IJslandse opzegging. De communistische deelneming aan de regering is daarvoor ten

dele verantwoordelijk. De IJslandse houding vloeit mede voort uit de geringe NAVO-steun voor het IJslandse standpunt tijdens de in 1976 beëindigde „kabeljauwoorlog” met Engeland. Een wending ten goede voor het behoud van IJsland binnen de NAVO was te danken aan de weinig opvallende maar effectieve Noorse bemiddelingsrol bij het oplossen van dat conflict. Dat het eventuele verlies van IJsland de essentiële waarde van Noorwegen voor de NAVO zou doen toenemen was daarbij zeker van belang.

In het aan AFNORTH ondergeschikte BALTAP-commando is Duitsland mede verantwoordelijk voor de verdediging van het Oostzeegebied en Sleeswijk-Holstein. Het Duitse aandeel is vooral afgestemd op maritieme anti-shippingoperaties, met inbegrip van de F104's van de Duitse marine. De luchtverdediging van Sleeswijk-Holstein ressorteert onder CINCENT, hetgeen door de in januari 1977 overleden C-AFNORTH, generaal Sir Sharp, als een weinig ideale situatie werd gekwalificeerd; een situatie, waarin op korte termijn geen verandering is te verwachten [7].

Het meest direct betrokken bij de verdediging van de noordflank van de NAVO zijn Denemarken en Noorwegen. De omvang van de Deense en Noorse strijdkrachten is, gezien het relatief geringe bevolkingsaantal, beperkt en vertoont dan ook een schrijnende wanverhouding met die van de Sovjet- en overige betrokken WP-strijdkrachten. Wel dient te worden gesteld dat zowel de Noren als de Denen door veelvuldig oefenen de inzetbaarheid van hun omvangrijke mobilisabele eenheden inhoud weten te geven. Bovendien hebben beide landen een permanente „Home Guard” (resp. 80.000 en 55.000 man sterk) welks leden de wapens thuis ter beschikking hebben. Ook is de „Home Guard” opgedragen in geval van buitenlandse agressie direct te reageren zonder bevelen van hogerhand af te wachten. Dat alles is onderdeel van hetgeen in de noordelijke landen het „Total defence”-systeem wordt genoemd. De beperkende NAVO-politiek over de legering van vreemde troepen en opslag van kernwapens kan echter niet voorkomen dat de geloofwaardigheid van de defensie aan sterke twijfel onderhevig is. Lange tijd hebben de Noren en Denen bij gebrek aan financiële middelen en in mindere mate de politieke wil, hun defensie opgebouwd met Amerikaanse steun. Reeds enkele jaren is de defensiebereidheid in voor de NAVO gunstige zin veranderd en, zoals verderop zal worden besproken, deze tendens zette zich in het afgelopen jaar voort. Basis van deze tendens is een veiligheidspolitiek

die, geformuleerd door zowel de minister van buitenlandse zaken van Noorwegen als die van Denemarken, op het volgende neerkomt: sterke lokale strijdkrachten die de uitvoering van geloofwaardige versterkingsplannen mogelijk maken, waarbij te allen tijde bij de eventuele agressor de overtuiging moet heersen dat zo nodig alle beschikbare militaire middelen van de NAVO zullen worden ingezet [8].

Deze veiligheidspolitiek lijkt in overeenstemming met de NAVO-strategie van „flexible response” volgens de triade evenredige verdediging, opzettelijke escalatie en totale nucleaire inzet. Maar zelfs het eerste element van de evenredige verdediging is voor de noordflank alleen met omvangrijke externe middelen mogelijk. Afhankelijk van de snelheid waarmee de versterkingen worden aangevoerd, dient met een al dan niet spoedige escalatie van NAVO-zijde rekening te worden gehouden. Versterkingen liggen inderdaad in het voornemen; zij zullen bestaan uit onderdelen van marine en land- en luchtmacht. De eenheden die het snelst kunnen reageren, zijn bij de land- en luchtmacht ondergebracht in de zg. „Ace Mobile Forces” (AMF) en bij de marine in het permanent varende STANAVFORLANT-eskader. Tevens leveren Engeland (aangevuld door Nederland) en Canada autonome „mobile” c.q. „transportable” eenheden. De ruggegraat van de versterkingen wordt gevormd door Amerikaanse „Carrier” en „Amphibious groups”, welke ontplooiing echter een aanzienlijke tijd in beslag neemt.

Aan de noordflank van de NAVO bestaat een grote onevenwichtigheid in de machtsverhouding tussen de aanwezige NAVO- en Sovjet/WP-strijdkrachten. Alleen de geloofwaardigheid van de effectuering van de NAVO-strategie kan de balans redresseren. In een latere paragraaf zal de huidige NAVO-houding op het punt van de geloofwaardigheid, gerelateerd aan de toenemende Sovjetdruk op de noordflank, nader worden geanalyseerd.

Toenemende Sovjetmachtsuitoefening

Het bestaan van een overmachtige staat is reeds op zich zelf aanleiding tot een machtsuitstraling die door buurstaten als permanente druk wordt ervaren. Deze machtsuitstraling heeft in beginsel de functie een veiligheidsbuffer te vormen langs de grenzen van de grote mogendheid. Ook in Noord-Europa is deze situatie aanwezig. Als de

handelingsvrijheid van het groeiende Sovjetrusische machtsapparaat echter aan beperkende externe factoren dreigt te worden onderworpen, gaat de machtsuitstraling een eigen leven leiden met de bedoeling de beperkende factoren te neutraliseren. Zulks komt tot uiting in de politieke en militaire druk die de Russen in het afgelopen jaar op de noordflank uitoefenden.

Zoals al eerder gezegd, is het de veronderstelde doelstelling van de Sovjets in het Oostzeegebied de controle over de strategische zeeën Sont, Kattegat en Skagerak te verwerven. Reeds in vreedstijds is de zg. „onschuldige” doorvaart van oorlogsschepen aan beperkingen onderhevig. Deze beperkingen worden door de Sovjet-Unie nageleefd, al verzwaren de steeds frequentere doorvaarten van WP-schepen (sedert 1960 verzesvoudigd) de Deense controle. De verhouding tussen de aantallen oorlogsschepen van het Warschau-Pact en de NAVO in de Oostzee bedraagt 5 : 1.

Ook de andere direct inzetbare strijdkrachten van beide partijen vertonen een overeenkomstige wanverhouding. Om deze redenen is het verklaarbaar dat de doeltreffendste afsluiting van de zeeën primair wordt verkregen door mijnen te leggen, hetgeen in laatste instantie geen NAVO-, maar een Deense beslissing is. Het plaatsen van de mijnen kan op zeer korte termijn worden uitgevoerd. Gebeurt het evenwel te vroeg (in een spannings-situatie) dan kan het een escalerend effect hebben. Omgekeerd kan te lang wachten een (Sovjetrusisch) „fait accompli” tot gevolg hebben. De tijd-factor, die de politieke en militaire besluitvorming overheerst, is derhalve een zeer essentiële. Juist inzake deze tijdfactor tekenen zich het laatste jaar ernstige ontwikkelingen af.

De militaire activiteiten van het Warschau-Pact in het Oostzeegebied nemen in omvang toe en naderen steeds dichterbij het gebied van COMBALTAP. De zg. ELINT-vliegtuigen en -schepen opereren in de nabijheid van de Deense eilanden en Sleeswijk-Holstein. Hetzelfde geldt voor de meer betekenisrijke maritieme en amfibische oefeningen van het Warschau-Pact. De WP-marine schrikt daarbij niet terug voor opzettelijk hinderen van NAVO-oorlogsbodems. Het patroon van de WP-oefeningen in het Oostzeegebied verraadt bovendien duidelijk te zijn gericht op het overmeesteren van vlakke, gemakkelijk toegankelijke eilanden zoals de Deense. Een zeer recente ontwikkeling is de signalering van militaire luchtkussenvervoertuigen d'e operaties in het Deense/Noordduitse gebied nog extra kunnen vergemakkelijken. De introductie van zes Russische atoomonderzeeboten (type Golf

2) in de Oostzee in mei van dit jaar moet als een spectaculair novum worden beschouwd en betekent niet alleen een bedreiging voor het betrokken noordflankgebied, maar door de nucleaire bewapening een nog ernstiger bedreiging voor het gehele Westeuropese NAVO-gebied.

Van de luchtstrijdkrachten blijkt dat vluchten van Russische bommenwerpers steeds vaker pas enkele minuten voor het bereiken van het Deense luchtruim worden afgebroken. In 1976 zijn ca. 110 bijna-schendingen gepleegd met formaties tot een grootte van 50 vliegtuigen [9]. Met toenemende regelmaat moet de Deense luchtmacht-„alert force” dan ook worden gealarmeerd. De groei van de offensieve capaciteiten van de WP-jagerbommenwerpers van de laatste jaren betekent eveneens een intensivering van de algehele Sovjetdreiging in dit gebied. De provocerende Sovjethouding heeft tot gevolg dat een gewinningssituatie kan ontstaan, waarin het steeds moeilijker wordt vloot- en luchtmachtoefeningen te onderscheiden van een werkelijke aanval. In dit verband sprak de Deense minister van buitenlandse zaken Orla Møller zelfs van bewuste intimidatie van Sovjetzijde [10]. De vermeerderde militaire activiteiten van de WP-strijdkrachten in het Oostzeegebied vormden in het afgelopen jaar de voortzetting van een reeds eerder ingezette trend. Het is evenwel opvallend dat dit in vele publikaties wordt gesignaleerd, niet in het minst als gevolg van uitlatingen van Deense regeringsfunctionarissen. Bovenal leidt de toegenomen druk van Warschau-Pactzijde tot een herwaardering van het probleem van de verrassingsaanval. De potentieel kortere waarschuwingstijd noodzaakt dan ook tot strengere eisen aan de politieke en militaire crisisbeheersing.

Sinds het begin van de jaren '70 worden olie- en gasvoorraden onder de Noordzeebodem geëxploiteerd door de aan deze zee grenzende staten. Vooral in de Noorse en Engelse gedeelten van het zg. continentale plat zijn de energievoorraden van zulk een omvang dat beide landen op korte termijn tot de groep van olie-exporterende landen kunnen gaan behoren. In 1985 zou zelfs 35 à 50% van de Westeuropese energiebehoefte door deze voorraden kunnen worden gedekt. Aan deze energiebronnen binnen het NAVO-gebied moet derhalve een uiterst hoge strategische waarde worden toegekend. Tevens hebben de boorinstallaties in de Noordzee een potentieel militaire waarde als surveillance-platforms voor Sovjetvlootbewegingen. Nochtans zijn er geen aanwijzingen dat deze militaire capaciteiten reeds op georganiseerde wijze

worden benut. Wel is het afgelopen jaar tijdens een zitting van de Noordatlantische Raad de veiligheid van de strategische Noordzee-installaties onderwerp van gesprek geweest. In vreedstijd wensen de betrokken NAVO-landen de bescherming in eerste instantie aan civiele overheidsorganen over te laten. In tijden van spanning of oorlog is de verdediging van de bedoelde zeegebieden tot benoorden Spitsbergen reeds lang een NAVO-verantwoordelijkheid. Nieuw is evenwel dat aan deze verantwoordelijkheid de verdediging van de boorinstallaties is toegevoegd. Noodzakelijke plannen en maatregelen ter effectuering van deze verantwoordelijkheid worden momenteel door SACCLANT uitgewerkt [11].

De bijzondere strategische waarde van het Noordzeegebied is ook de Sovjets niet ontgaan, hetgeen blijkt uit een Sovjetvlootmanoeuvre in dit gebied in juni 1976. Het was de eerste maal dat een Sovjeteskader van precies dezelfde omvang als het STANAVFORLANT-eskader zo ver zuidelijk van het tot dan toe gebruikelijke operatiegebied werd ontplooid [12]). Juist omdat deze ontplooiing kort op een grote oefening van het NAVO-eskader volgde, kan worden gesproken van een politieke daad van de Sovjet-Unie, met het doel ook in dit gebied een rol te spelen. Indien dergelijke vlootmanoeuvres worden herhaald, kan met recht worden gesproken van een uitbreiding van de bedoelde Sovjetzeeheerschappij. Niet langer zou de voorwaartse verdedigingslijn via de Shetlandeilanden in Noorwegen, maar in Denemarken of zelfs Nederland (Den Helder) eindigen (afb. 2). Een ontwikkeling, die tevens Denemarken van het begin van een conflict af achter de Sovjetverdedigingslinie zou plaatsen. In dat geval dreigt een omvatting van de gehele NAVO-noordflank. Deze potentiële neutralisering betekent een enorme verzwarening van niet alleen de directe Noorse en Deense defensie, maar tevens van de realisatiemogelijkheden van versterkingsoperaties waarbij de NAVO-strijdkrachten zich het gehele noordflankgebied zouden moeten binnenvechten. Een situatie die tot voor kort alleen voor Noord-Noorwegen en de vitale eilanden in Denemarken reëel leek te zijn.

Evenals in het Oostzeegebied nemen de Sovjetactiviteiten in de directe omgeving van Noorwegen de laatste jaren in omvang toe. Hoewel in het laatste jaar geen spectaculaire marineoefening zoals Okean '75 is te melden, geldt dat de eerder genoemde Noordzeeoefening zo mogelijk nog ernstiger consequenties voor de noordflank heeft. In het algemeen is het opvallend dat de Russen weinig terughoudend zijn grootscheepse militaire oefen-

ningen (tot divisiegrootte) in de directe omgeving van de Noors-Russische grens te houden, terwijl de Noren juist van hun kant iedere aanleiding tot provocatie van de Sovjets vermijden (getuige de aanwezigheid van slechts één Noors bataljon in de gehele provincie Finnmark). Volgens het Noorse ministerie van defensie neemt het aantal schendingen van de Noorse territoriale wateren door Sovjetonderzeeboten de laatste jaren toe. Dat het Sovjetboten zijn, wordt afgeleid uit de ontdekking van zenders in de Noorse wateren. Evenals in Denemarken naderen Sovjetbommenwerpers steeds dichter het Noorse luchtruim. Dergelijke incidenten zijn uitgegroeid tot een gemiddelde van drie keer per maand [13]. Een zeer opmerkelijke gebeurtenis was de komst van het nieuwe Russische vliegkampschip — de Kiev — naar Moermansk in augustus 1976. Aan de aanwezigheid van de Kiev in de noordelijke wateren moet een demonstratief karakter worden toegedacht, aangezien een maand later de grootscheepse NAVO-oefening „Teamwork '76” in Noord-Noorwegen zou plaatsvinden.

Overigens plegen de Sovjets hun militaire activiteiten tijdens NAVO-oefeningen in dit gebied altijd tot grote hoogte op te voeren; vooral op het gebied van de ELINT. Anderzijds betekent de opneming van de Kiev in de Noordelijke vloot de eerste aanzet, de tot nu op open zeeën (Atlantische Oceaan) zwakke luchtverdediging van deze vloot te verbeteren. De meeste ontwikkelingen van Sovjet-zijde vonden in het afgelopen jaar plaats op het politieke vlak. De politieke ontwikkelingen zijn voor de Sovjet-Unie echter primair terug te voeren tot militair-strategische overwegingen en komen tot uiting in het conflict rond Spitsbergen en de verdeling van de Barentszee.

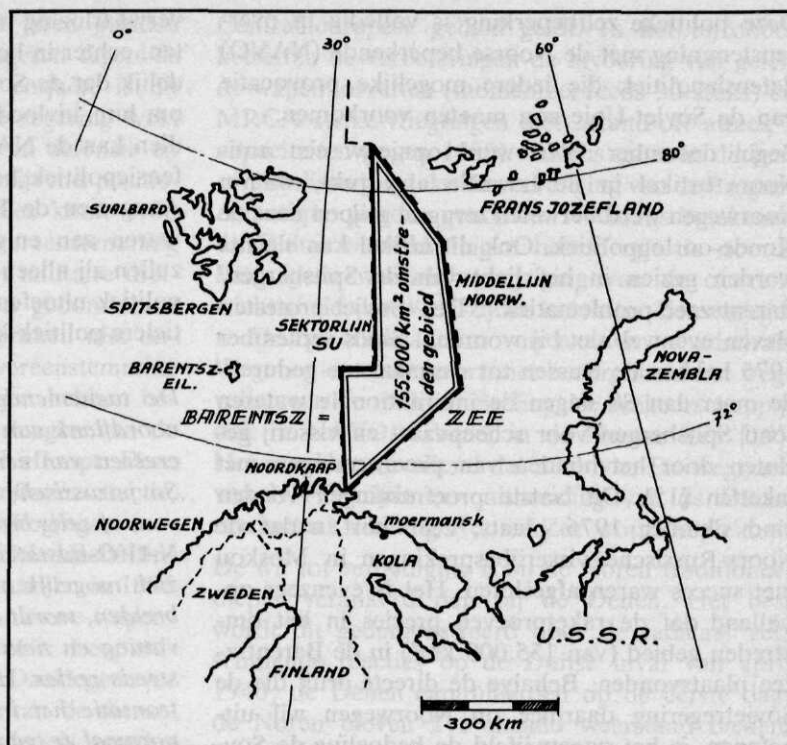
Ruim 600 km ten noorden van de noordelijkste punt van het Europese vasteland — de Noordkaap — ligt de eilandengroep Svalbard met als grootste eiland Spitsbergen. Formeel staat het gebied sinds 1924 onder Noorse soevereiniteit, nadat in 1920 in het door veertig landen ondertekende Verdrag van Parijs de status van de eilandengroep werd geregeld. Deze status is een bijzondere, omdat alle mede-ondertekenaars het recht verwierven de aanwezige bodemschatten te exploiteren. Behalve (uiteraard) Noorwegen hebben alleen Nederland (tot 1931) en daarna de Sovjet-Unie van dit recht gebruik gemaakt. Overigens trad de Sovjet-Unie pas in 1935 tot het verdrag toe; wel had zij reeds in 1924 de Noorse soevereiniteit over dit gebied erkend. Artikel 9 van het Spitsbergenverdrag

voorziet bovendien in een verbod, een steunpunt voor de marine of andere objecten met een oorlogsdoel op de eilandengroep op te richten. Tot nu toe wordt op Spitsbergen alleen steenkool gedolven. Sinds 1974 is echter de aanwezigheid van aardgas en aardolie aangetoond. Dezelfde verwachtingen gelden voor het continentale plat dat zich onder de Barentszee uitstrekt. Russische geologen schatten de in dit gebied aanwezige hoeveelheid olie zelfs op 50% van de wereldolievoorraad. Zeer recente berichten wijzen bovendien op de aanwezigheid van uranium in Spitsbergens bodem. De verdeling van het continentale plat is dan ook alleen al uit economische overwegingen uiterst belangrijk. Gelden deze overwegingen vooral voor Noorwegen, voor de Sovjet-Unie gaat het daarentegen om reeds eerder genoemde militair-strategische gevolgen van deze ontwikkeling.

Een blik op de kaart leert dat de Noordelijke Sovjetvloot allen via de Barentszee tussen de Noordkaap en Spitsbergen de wereldzeeën kan bereiken. Halverwege de Noordkaap en Spitsbergen bevindt zich bovendien het (Noorse) Barentszeiland. In 1945 onderkende de Sovjet-Unie al deze ongunstige situatie aangezien zij met Noorwegen, buiten de overige verdragspartners om, onderhandelde om tot een revisie van het verdrag van 1920 te geraken. De bedoeling was via een bilaterale overeenkomst gezamenlijk de defensie van Spitsbergen te regelen. Kort na afloop van de Tweede Wereldoorlog brak Noorwegen deze onderhandelingen af met de argumentering dat met een buitenlandse mogendheid niet over soeverein Noors gebied kon worden onderhandeld. Toen in 1951 de Svalbard eilandengroep door Noorwegen formeel in het NAVO-verdedigingsgebied werd geplaatst leidde deze actie tot een protest van de Sovjetregering. Onder vermelding dat Svalbard niet zou worden gemilitariseerd wees de Noorse regering het protest af. In feite waren nagenoeg alle Noorse activiteiten op Svalbard steeds aanleiding tot Russische protesten; in het bijzonder gold dit de aanleg van een vliegveld dat in 1975 gereedkwam. Naar gelang de Amerikaanse onderzeeboten werden verondersteld de Barentszee als lanceergebied voor hun SLBM's te beschouwen, groeide de interesse van de Sovjets voor de eilandengroep. Bovendien kan via de, dank zij de warme golfstroom, nagenoeg ijsvrije westkust van Spitsbergen de Noordpool het dichtst per schip worden genaderd. Een belangrijk feit, nu juist het Arctische gebied steeds meer in strategische waarde toeneemt, want Sovjetrussische (strategische) onderzeeboten kunnen immers via dit gebied de barrière Groen-

land—IJsland—Shetlandeilanden vermijden en toch de toegewezen operatiegebieden bereiken; maar ook de zeeverbinding Europa—Japan kan, via een route onder het ijs door, met 10.000 km worden bekort. Ten einde iedere mogelijke beperking van de handelingsvrijheid van hun noordelijke vloot te voorkomen stellen de Sovjets zich juist heden ten dage heftig te weer tegen de toegenomen Noorse interesse voor Spitsbergen en de Barentszee. Te meer geldt dat, omdat volgens het Spitsbergenverdrag ook andere landen, o.a. de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Frankrijk activiteiten op het eiland kunnen ondernemen. Tevens worden activiteiten van deze landen in de Barentszee mogelijk indien de these juist zou zijn die stelt dat het verdrag van Spitsbergen ook geldt voor het continentale plat. Noorwegen ontkent deze these; zowel Engeland als de Verenigde Staten hebben zich echter al officieel tégen het Noorse standpunt uitgesproken. Zouden activiteiten van derde (NAVO) landen op Spitsbergen de Sovjets zeer onwelkom zijn, nog veel sterker zou dat gelden voor activiteiten van deze derden in de Barentszee. Immers, allerlei mogelijkheden, van het creëren van een keten van surveillancestationen (o.a. boorinstallaties) tot het leggen van mijnevelen door de NAVO in de Barentszee, moeten de Sovjets voor ogen staan.

Reeds enkele jaren onderhandelden de Sovjet-Unie en Noorwegen over de verdeling van het continentale plat in de Barentszee. Vooral in het afgelopen jaar bleek uit de pers dat de Sovjet-Unie inzake deze verdeling een hard en onverzoenlijk standpunt heeft ingenomen, dat overigens afwijkt van de regels die daarvoor tijdens de Zee-rechtconferentie van 1958 te Genève zijn gesteld. Deze regels luiden dat het continentale plat via een „middellijn” tussen twee staten moet worden verdeeld. De Sovjet-Unie hanteert evenwel de „sectorlijn”, die ongeveer overeenkomt met een rechte lijn van de Noors-Russische landsgrens ten westen van Moermansk tot de Noordpool (afb. 3). De Sovjetlijn ligt daardoor meer naar het westen, en zou de Sovjet-Unie een extra gebied van 155.000 km² opleveren. De Sovjets baseren hun afwijkende standpunt op de grotere bevolkingsdichtheid van het Kolaschiereiland in vergelijking met Noord-Noorwegen, en op de strategische belangen van de Sovjet-Unie. Vooral het eerste argument getuigt van cynisme, omdat het juist voortkomt uit het tweede. Tegelijkertijd speelde in dit gebied de uitbreiding van de Noorse visserijgrens — de zg. Exclusive Economic Zone — tot 200 mijl. Ook daarover werd met Moskou zeer moei-

Afb. 3 Het door Noorwegen en de Sovjet-Unie omstrede Barentszeegebied

zaam onderhandeld. De Noordelijke visserijvloot is immers een van de grootste van de Sovjet-Unie en pleegt intensief binnen dit gebied te opereren, waarbij overigens steeds een wezenlijk aantal ELINT-schepen is betrokken. Ondanks de moeilijkheden is op 15 oktober 1976 te Moskou een overeenstemming bereikt die de Noorse en Russische vissers in gelijke mate rechten binnen elkaars visserijzones toekent.

Zoals reeds betoogd tonen de Noren pas sinds kort hernieuwde interesse in Spitsbergen. De verwaarlozing van de Noorse soevereiniteit over dit gebied heeft geleid tot een de facto nagenoeg onaantastbare positie van de Sovjets op het eiland. Waren er in januari 1973 nog 1943 Russen op het eiland tegen 985 Noren, nu ligt de verhouding ca. 2600 tegen 1200. Desondanks halen de Russen minder kolen uit de grond dan de Noren. De Sovjetbezetting schijnt zich dan ook met wezenlijk andere zaken dan kolenontginning bezig te houden. De Russen beschikken ter plaatse over 5 (grote) helikopters tegen de Noren één. Volgens de Noren is de op de enige luchthaven aanwezige bezetting van zes Russische verkeersleiders en Aeroflot-vertegenwoordigers, gezien het aantal vluchten, aanzienlijk te zwaar. (Overigens startte begin november 1976 een wekelijkse Aeroflotvlucht op Spitsbergen.) De Sovjets hebben bovendien steeds grotere radio- en radarinstallaties op het eiland

gebouwd en beschikken volgens de Noren over een onnodig grote elektriciteitscentrale. Steeds openlijker werd in het laatste jaar de Noorse soevereiniteit ondergraven. Ondanks Noorse protesten zijn de Russische voertuigen en helikopters niet bij de Noorse autoriteiten geregistreerd, en ook de vluchten uit en naar het Noorse luchtruim worden niet gemeld, zoals de internationale regels vereisen. De Sovjethouding onderstreept de wil geen afstand te doen van de tot nu toe eigenmachtig verworven rechten.

In de afgelopen jaren hebben de Verenigde Staten met Noorwegen onderhandeld om het vliegveld van Spitsbergen te mogen gebruiken als uitvalsbasis voor een civiele wetenschappelijke expeditie. Onofficieel schijnt de Noorse regering bovendien de legering van een niet-permanent garnizoen op Spitsbergen te overwegen. Vorig jaar oktober reageerde de Sovjetregeringskrant Izvestia fel op de veronderstelde Noorse intenties: de Noorse bedoeling zou zijn de eilandengroep te militariseren en daarmee in de NAVO-sfeer te betrekken (hetgeen in oorlogstijd overigens al sinds 1951 het geval is). Op de beschuldigingen van schending van het Spitsbergenverdrag reageerde de Noorse minister van buitenlandse zaken met de verklaring dat zijn regering geenszins van plan is een militair garnizoen op Spitsbergen te vestigen, maar dat deze beperking slechts een politieke daad is en niet voorkomt uit de regels van het verdrag [14].

Deze politieke zelfbeperking is volledig in overeenstemming met de Noorse beperkende (NAVO) defensiepolitiek die iedere mogelijke provocatie van de Sovjet-Unie zou moeten voorkomen.

Begin december 1976 werd opnieuw een anti-Noors artikel in de *Izvestia* afgedrukt, waarin Noorwegen werd verweten terug te grijpen naar de Koude-oorlogpolitiek. Ook dit artikel kan slechts worden gezien in het licht van de Spitsbergen/Barentszee-problematiek. De Sovjet-protessen bleven evenwel niet bij woorden. Sinds september 1975 hebben de Russen tot viermaal toe gedurende meer dan 80 dagen de internationale wateren rond Spitsbergen voor scheepvaart en visserij gesloten door het houden van proefnemingen met raketten [15]. De laatste proefnemingen vonden eind oktober 1976 plaats, zeer kort nadat de Noors-Russische visserijbesprekingen in Moskou met succes waren afgesloten. Het is evenzeer opvallend dat de raketproeven precies in het omstreken gebied (van 155.000 km²) in de Barentszee plaatsvonden. Behalve de directe druk die de Sovjetregering daarmee op Noorwegen wil uitoefenen, is het ongetwijfeld de bedoeling de Sovjethegemonie over het omstreken gebied door het frequente afsluiten ervan als een gewoonterecht op te eisen.

Ook de jongste Noors-Russische bijeenkomst inzake de verdeling van het continentale plat heeft geen enkel resultaat opgeleverd.

Hoewel de Noren zeker geen haast maken met de exploratie van het omstreken gebied, onderkennen zij toch het gevaar van de gewoontevorming. Zij zouden dan ook in ruil voor hernieuwde erkenning van de Noorse soevereiniteit over de Svalbardeilandengroep bereid zijn bij de deling van het continentale plat concessies te doen. Tegelijkertijd zou een voortzetting van de bestaande beperkende defensiepolitiek, ook inzake Spitsbergen, in het vooruitzicht worden gesteld [16]). Noch tot het een, noch tot het ander lijken de Sovjets bereid. Ieder compromis wordt als een beperking van de handelingsvrijheid van de Noordelijke Vloot gezien en voorshands afgewezen. De harde Sovjethouding blijkt volgens de Noren evenzeer uit de reactie op een in Noorwegen in januari jl. aan het licht gekomen wijdvertakt spionagecomplot. De Noorse uitwijzing van zes overduidelijk daarbij betrokken Sovjetburgers had direct de uitwijzing van twee Noorse diplomaten uit de Sovjet-Unie tot gevolg. De Noren ervaren deze reactie vooral als een onverzoenlijke stellingname inzake de verdeling van het continentale plat in de Barentszee. Zij zijn, als gevolg van de langdurige

verwaarlozing van hun eigen soevereiniteitsrechten, echter in belangrijke mate ervoor verantwoordelijk dat de Sovjets de mogelijkheden aangrijpen om hun invloed en positie te versterken. Bovendien kan de NAVO als gevolg van de Noorse defensiepolitiek het ontstane vacuüm niet opvullen. Aangezien de Russen tot voor kort niet gewend waren aan enig tegenspel in het hoge noorden, zullen zij alleen al uit traagheid eerst hun machtspolitiek uitoefenen, voordat eventueel tot een subtielere politiek kan worden overgegaan.

De toenemende Sovjetmachtsuitoefening aan de noordflank van de NAVO is vooral gericht op het creëren van een gewennings situatie tegenover de Sovjetrussische „acte de présence” in de nabijheid van, of zelfs binnen, het gebied van de noordelijke NAVO-lidstaten. Nu het Sovjet-gewoonterecht zich mogelijk ook tot het Noordzeegebied zal uitbreiden, wordt de dreiging van een eventuele omvatting en neutralisatie van de gehele noordflank steeds reëler. Het gevaar, door de frequente confrontatie het in oorsprong niet-normale toch als normaal te gaan beschouwen, vereist een uiterst slagvaardig crisisbeheersingsbeleid van de betrokken politici. Het zal uiteraard de Sovjetdoelstelling niet zijn dit laatste te bewerkstelligen en bovendien de noordelijke NAVO-lidstaten dieper in de NAVO te verankeren. Toch heeft de steeds openlijker geëtaleerde Sovjetstrategie dat juist wel tot gevolg.

Bewustere houding van de noordelijke NAVO-lidstaten

Het toenemen van de Russische druk op de noordelijke NAVO-lidstaten zou begrijpelijk zijn, indien deze lidstaten een nieuwe, agressieve politiek zouden voeren. Eerder is al gesteld dat het steeds de politiek van de Noorse en Deense regeringen was de Sovjet-Unie geen enkele aanleiding te verschaffen zich geprovoceerd te achten. Ook in het afgelopen jaar kan de toenemende Sovjetdruk niet worden verklaard uit een agressievere politiek van de noordelijke NAVO-lidstaten. Wel wensen Denemarken en vooral Noorwegen meer inhoud te geven aan hun interne soevereine rechten, en de betrokkenheid van West-Duitsland bij de Noordflank is ook geenszins verminderd.

Na een onmiskenbare neergang van de Deense NAVO-inspanning aan het einde van de jaren '60 is momenteel een duidelijke kentering waarneembaar. Door de toegenomen Sovjetactiviteiten rond Denemarken is de publieke opinie gunstiger voor

de nationale defensie. Een aantal jaren geleden was nog 18% van de Deense jongeren tegen de dienstplicht; volgens een recente enquête is dit cijfer gedaald tot 8%. De Deense regering wekt ook bij monde van de ministers van defensie en financiën verwachtingen voor een blijvend positievere NAVO-houding [17]. Dat alles komt erop neer dat de defensieuitgaven in overeenstemming dienen te zijn met de (toenemende) militaire dreiging en niet langer mogen worden gedomineerd door partijbelangen. Dat deze uitspraken niet ongefundeerd zijn blijkt wel uit de overeenstemming die de belangrijkste politieke partijen hebben bereikt ter zake van het opnieuw verlengen van de Defensiewet van 1973, die in 1977 afloopt. Deze wet voorziet niet alleen in een inflatiecorrectie, maar maakt tevens suppletore verhogingen mogelijk, in het bijzonder voor materieelaanschaffingen. Dank zij deze wet heeft Denemarken in 1975 reeds belangrijke bestellingen voor nieuwe wapensystemen kunnen plaatsen (o.a. F16's; Leopard-tanks; geleide-wapenkorvetten). Daartegenover moet worden gesteld dat de duur van de dienstplicht in 1976 van 12 tot 9 maanden is gereduceerd. Ook tellen de in vredetijd parate Deense legerenheden (de zg. „daekningstyrke”) op papier slechts een luttele 13.000 man, maar in werkelijkheid is dit nóg minder, nl. 8500 man [18].

Het doel van de positievere defensie maatregelen moet volgens de minister van defensie zijn, dat Denemarkens defensie zo geloofwaardig wordt dat een eventuele aanvaller de te behalen voordelen geringer zal achten dan de te verwachten nadelen in de vorm van verliezen. Gezien de feitelijke ongunstige krachtsverhouding met de potentiële aanvaller blijven de NAVO-versterkingen echter de hoeksteen van deze geloofwaardigheid. De Defensiewet eist dan ook dat reeds in vredetijd voorzieningen voor de versterkingen worden getroffen. Ook wordt door de minister van defensie extra aandacht gevraagd voor het cruciale probleem van het leggen van de mijnenvelden. Met recht kan worden gesproken van een bewustere Deense NAVO-houding. Door deze houding heeft de Deense geloofwaardigheid voor buitenstaanders aan inhoud gewonnen. Daartegenover staat dat, ondanks de toenemende dreiging, de Deense regering toch niet wezenlijk de beperkende NAVO-politiek wenst bij te stellen, hetgeen een blijvende reden is voor scepticisme over de effectiviteit van de defensie van Denemarken.

Het Duitse aandeel in de Oostzeeverdediging neemt kwalitatief toe, in gelijke mate als voor het

Centraaleuropese gebied geldt. In het bijzonder betreffen de verbeteringen de invoering van geleide-wapenkorvetten (momenteel reeds 30 stuks) en MRCA strike-vliegtuigen met „stand-off attack”-capaciteiten (tegen 1980). Tevens moet in dit jaar een beslissing inzake de vervanging van de Bréguet Atlantique worden genomen. Nochtans betekenen de Duitse ontwikkelingen betreffende de noordflank geen wezenlijke wijziging van de onevenwichtigheid der wederzijdse krachten. Een vroegere Duitse commandant van BALTAP — admiraal Wegener — constateert met bezorgdheid het wegvallen van de traditionele Engelse zeeheerschappij, ook in NAVO-verband, in de Noorse Zee [19]. Het is echter opvallend dat noch van Duitse, noch van NAVO-zijde een uitbreiding van de Duitse marinetaak richting Noorse Zee wordt bepleit.

De wil tot verdediging is bij de Noren traditioneel dieper verankerd dan bij de Denen. Het best wordt dit gedemonstreerd door de radicaal verschillende reacties op de Duitse inval van april 1940; de Denen capituleerden op de eerste dag; de Noren bleven 2½ maand weerstand bieden. Toch vertoont ook de Noorse defensie-inspanning pas sinds kort (1974) een opgaande lijn. Evenals in Denemarken is de defensiebereidheid tot uiting gekomen in een meerjarenplan, dat beoogt de defensie niet langer aan politieke touwtrekkerij onderhevig te doen zijn. De dank zij dit plan aangekochte wapensystemen, o.a. F16's, Roland II GLGW's, Leopard tanks en geleide-wapenfregatten zullen van nu tot het begin van de jaren '80 worden ingevoerd. Weliswaar vertoonde het Noorse defensiebudget in 1976 een lichte teruggang vergeleken met 1975 maar voor 1977 gaat dat niet meer op. De reële stijging met 3,7% (ongecorrigeerd van NKr 4,9 op 5,5 miljard) is zelfs zo groot, dat die slechts is te verklaren als een evenredige Noorse reactie op de in 1976 excessief toegenomen Sovjetdruk op Noorwegen [20]. Anderzijds is de generositeit van het Noorse parlement alleen mogelijk door de uiterst gunstige ontwikkeling van de eigen energievoorraden. Tegelijkertijd wil zij een teken zijn voor de NAVO opdat de versterkingsplannen van de noordflank geloofwaardiger zullen worden.

Behalve de verhoging van het defensiebudget zijn er ook andere tekenen die een bewustere Noorse defensiehouding kenmerken. De Noren zijn vastbesloten hun zo lang verwaarloosde soevereiniteit over Spitsbergen nieuwe inhoud te geven. Dat zowel Noorse militaire patrouille-vliegtuigen als marineschepen met grotere regelmaat het eiland aandoen getuigt van de gewijzigde Noorse opstelling.

Hetzelfde geldt voor de ontkenne, maar in de pers steeds opduikende berichten over het voornemen gedurende bepaalde perioden een garnizoen op Spitsbergen te legeren. Bovendien blijkt de Noorse regering niet afkerig van meer economische activiteiten van westerse landen (mede-ondertekenaars van het verdrag van 1920) op Spitsbergen ten einde een tegenwicht voor de Sovjetinvloed te vormen [21]. Mede daardoor kan de Noorse regering nieuwe motieven aanvoeren om de administratieve controle over geheel Spitsbergen weer in handen te krijgen. Vooral in het afgelopen jaar werden de Sovjetprotesten inzake de Noorse initiatieven zowel door de regering als in de pers krachtig van de hand gewezen. Ook blijkt de Noorse houding hieruit dat premier Nordli een uitnodiging voor een officieel bezoek aan de Sovjetnederzetting op Spitsbergen ondubbelzinnig af sloeg: de Noorse regering beantwoordde die uitnodiging met de klare taal dat de regering zich op het eigen soevereine grondgebied niet door „gasten” laat uitnodigen.

Eveneens heftig protesteerden de Noren tegen de sluiting van internationale wateren als gevolg van de veelvuldige Russische raketproeven. De Noorse pers spreekt in dit verband al van een „raketten-diplomatie”, naar analogie van de klassieke „gunboat policy”. De Noorse diplomatie lijkt erop te zijn gericht de Sovjetdoelstelling te verijdelen die Noord-Europa tot een Noors-Russisch condominium wil maken. Zowel premier Nordli als minister van buitenlandse zaken Frydenlund hebben zich dan ook uitgesproken in een zin die slechts zo kan worden opgevat dat de Sovjetdruk contra-productief werkt, met andere woorden: dat Noorwegen zich dientengevolge meer in de NAVO zal verankeren [22]. Premier Nordli noemde een krachtige uitoefening van de soevereiniteit in de noordelijke gebieden zelfs een voorwaarde voor het laag houden van de spanningen. Ter gelegenheid van de afkondiging van de 200 mijls visserijzone zei de meestal voorzichtig manoeuvrerende minister Frydenlund dat deze stap Noorwegen zeker niet minder afhankelijk van de NAVO zou maken. Ten slotte maakte de Noorse regering in het afgelopen jaar de oprichting van een nieuw krijgsmachtdeel — de Kustwacht — bekend, die nog meer inhoud moet geven aan de Noorse wil de eigen soevereiniteit te beklemtonen. Voor de aanschaffing van het materieel (patrouilleschepen, -vliegtuigen (Orions) en helikopters) voor de Kustwacht zijn de gelden ten bedrage van NKr 2 miljard reeds door het parlement gevoteerd [23].

Een vooraanstaande medewerker van het Noorse

Instituut voor Internationale Zaken, A. C. Sjaastad, verklaarde begin van dit jaar dat de Sovjets hun defensieve houding hebben ingewisseld voor een offensieve opstelling [24]. Een uiterst opmerkelijke verklaring in een land waar vooraanstaande personen zich over dit onderwerp doorgaans zeer omzichtig plegen uit te drukken. Zij geeft evenwel de diepere gevoelens weer van een belangrijk gedeelte van het Noorse publiek. Uit een in 1976 gehouden opinieonderzoek bleek dat de situatie aan Noorwegens noordelijke grenzen door 23% van de bevolking als „zeer gespannen” en door 52% als „gespannen” werd beoordeeld.

Overeenkomstig deze uitspraak bestaat er dan ook steeds meer nationale consensus over Noorwegens NAVO-lidmaatschap. In het licht van deze gunstigere pro-NAVO-stemming zijn enkele zeer lichte inbreuken op de beperkende NAVO-defensiepolitiek te constateren, met dien verstande dat zulks nog steeds géén formele wijziging van deze politiek betekent. Gezien het NAVO-oefenschema van het afgelopen jaar stemt Noorwegen toe, voortaan met grotere regelmaat deze oefeningen op zijn grondgebied te laten houden (in het afgelopen jaar twee grote oefeningen tegen normaal ten hoogste één). Ook de ieder jaar terugkomende, zes maanden durende, winteroefeningen van Engelse en Nederlandse mariniers kunnen worden beschouwd als een verzachting van de Noorse afwijzende houding tegenover een permanente legering. Een andere concessie betreft de verbetering van de ontvangstmogelijkheden voor externe versterkingseenheden: een nieuw vliegveld daarvoor is nu in Noord-Noorwegen nagenoeg gereedgekomen. Daarentegen is de Noorse regering nog niet ingegaan op een Brits voorstel, het marinierscontingent, voorbestemd voor de noordflank, met 1200 man uit te breiden. Hoewel de Noren zich formeel positief opstellen inzake versterkingen [25] lijkt hun afwachtende houding ingegeven door hun traditionele neiging de Sovjets niet te provoceren. Nochtans kan een versterking met 1200 man, gezien het enorme noordelijke Sovjetrussische potentieel, geen enkele werkelijke provocatie betekenen, al protesteerden de Sovjets ook heftig tegen het Britse voorstel. Een zelfde afwijzende Noorse houding treft nog steeds de uiterst noodzakelijke „pre-stocking” van NAVO-oorlogsmaterieel op Noorse bodem.

Vooralsnog komt de afwijzende Noorse houding voort uit de wil te geloven in de werking van de „Noordse balans”. De bekende Noorse publicist en staatssecretaris van defensie J. J. Holst verklaart dan ook dat een versterking van de noord-

flank van de NAVO tot een toenemende Sovjetdruk op andere Scandinavische landen zal leiden [26]. Minister Frydenlund laat zich even voorzichtig uit als hij constateert dat Noorwegen traditioneel vriendschappelijke relaties met de Sovjet-Unie heeft en die zo wil houden. Toch erkent Frydenlund de realiteit dat Noorwegen een „netto-verbruiker” is van veiligheid zoals de NAVO die opbrengt. De Noorse defensie is (evenals de Deense) immers volstrekt afhankelijk van externe versterkingen. Het doel van de Noorse politiek blijft echter het juiste evenwicht te vinden tussen defensie (inspanning) en geruststelling van de „Grote buur”, ten einde de spanning in het Noordeuropese gebied laag te houden [27]. Met het oog op het geruststellen van de Sovjet-Unie beoogt Noorwegen een actieve détentepolitiek te voeren. Die kwam reeds tot uiting in de uitnodiging aan de Sovjet-Unie, militaire waarnemers af te vaardigen naar de NAVO-oefening *Teamwork* '76. Deze uitnodiging moet als een zeer demonstratief gebaar worden opgevat, aangezien de oefening onder de daartoe in de CESV-overeenkomst gestelde limieten viel. Ook anderszins staan de Noorse politici niet volstrekt machteloos. Uitlatingen van Noorse regeringsfunctionarissen zouden zodanig kunnen worden geïnterpreteerd dat de Sovjets bewust erover aan het twifelen worden gebracht dat een revisie van de beperkende NAVO-defensiepolitiek als gevolg van de Sovjetdruk inderdaad tot de mogelijkheden behoort [28]. Deze uitlatingen vormen zeker heden ten dage een novum maar voorlopig kan daaraan nog slechts een politieke en geen feitelijke waarde worden toegekend. Gezien de escalatie van de spanning in Noord-Europa heeft de Noorse politiek tot nu toe geenszins het beoogde effect gesorteerd.

De bewustere defensiehouding van de noordelijke NAVO-lidstaten leidt reeds nu tot een wezenlijk sterkere en geloofwaardiger defensie van deze landen. Deze voor de NAVO als geheel positieve ontwikkeling doet echter een op zijn minst even geloofwaardige NAVO-steun onverminderd noodzakelijk blijven.

Geloofwaardigheid van de NAVO-steun

De effectiviteit van de NAVO bij de verdediging van de noordflank wordt in belangrijke mate bepaald door de snelheid waarmee de politieke beslissing tot de inzet van versterkingen wordt genomen. Evenzeer dienen de versterkingsplannen geloofwaardig te zijn en, overeenkomstig de

NAVO-strategie van „flexible response”, in de inzet van alle mogelijke NAVO-machtsmiddelen met inbegrip van tactische en strategische kernwapens te voorzien.

Zowel de Noren als de Denen laten niet na hun huidige grotere defensiebereidheid te beklemtonen als een teken van steeds grotere verbondenheid met de NAVO. (Aangaande West-Duitsland (in COMBALTAP) is de politieke wil tot verdediging een vaststaand gegeven dat in dit kader geen nadere toelichting behoeft.) Het lijkt nauwelijks twijfel dat de Noren en Denen zich militair zullen verdedigen, ook in het geval dat een geïsoleerde Sovjetactie slechts beperkte doeleinden zou lijken na te streven. Eveneens is het anno 1977 zeer waarschijnlijk dat beide landen de politieke beslissing zullen nemen de NAVO om hulp te vragen. Of beide landen die vraag echter reeds in volle vrede-tijd, ondanks tekenen van een ophanden zijnde Sovjetagressie, zullen durven uiten, blijft een open vraag. Wel is reeds aangetoond dat de stemming in Noorwegen en Denemarken ten gunste van een vroegtijdige beslissing beter is dan voorheen. Over de NAVO-garanties — in wezen de garanties van de Verenigde Staten — zijn in de loop der jaren gereede twijfels gerezen, al zijn die geenszins af te leiden uit officiële uitspraken van de verantwoordelijke (Amerikaanse) politieke functionarissen. Deze twijfels betreffen vooral de nucleaire steun, en gelden overigens voor het gehele Europese NAVO-gebied. Daar bovendien noch vreemde NAVO-troepen, noch NAVO-kernwapens zich in vrede-tijd in Noorwegen en Denemarken bevinden, vergt een wérkelijk geloofwaardig zijn van de bereidheid van de NAVO beide landen te hulp te komen, méér dan mondelinge toezeggingen alleen. In vele publikaties van het afgelopen jaar is een toeneming van de verbale wilsuiting van NAVO-zijde ten gunste van een grotere geloofwaardigheid te constateren [29]. Veel belangrijker zijn evenwel de steeds frequentere NAVO-oefeningen in het Noordeuropese gebied, die kunnen worden opgevat als een bewijs van sterke lotsverbondenheid binnen de NAVO.

In 1976 werden binnen een tijdsbestek van zes maanden twee grootscheepse NAVO-oefeningen in en rond Noord-Noorwegen gehouden, nadat eind 1975 ook al een grote oefening — *Ocean Safari* — had plaatsgevonden. Het betrof hier de oefeningen *Atlas Express* (in maart) en *Teamwork* '76 (in oktober). *Teamwork* '76 was de grootste maritieme oefening uit de NAVO-geschiedenis, waarin overigens ook omvangrijke eenheden van land- en luchtmacht een aandeel hadden.

Behalve AMF-eenheden, het STANAVFORLAND-eskader en de UK Amphibious Force was bovendien de Striking Fleet Atlantic (STRIKFLANT) met o.a. het vliegkampschip John F. Kennedy bij *Teamwork '76* betrokken. In totaal namen 80.000 man, 275 oorlogsbodems en 900 vliegtuigen deel aan de oefening, die culmineerde in de landing van 7500 Amerikaanse, Britse en Nederlandse mariniers op Noorse bodem. Naar kan worden aangenomen is het doel van *Teamwork '76*, de Sovjets te overtuigen van de NAVO-geloofwaardigheid aan de noordflank, voor vredesomstandigheden volledig bereikt. Problematischer is deze geloofwaardigheid voor tijden van spanning of oorlog. Alleen relatief kleinere NAVO-eenheden zijn in staat op (zeer) korte termijn metterdaad aan de noordflank aanwezig te zijn, nl. de AMF-eenheden en het STANAVFORLANT-eskader. De ruggegraat van de versterkingen vormen echter de US Carrier Group en de US Amphibious Group.

Prof. Erickson stelt dat volgens de Sovjetpercepties een US Carrier Task Group, uitgerust met 2 tot 4 vliegkampschepen en ca. 100 à 200 aanvalsvliegtuigen, 8 tot 10 dagen nodig zal hebben voor een „deployment” naar Noordepartse wateren [30]. Naar aanleiding van een (ongeclassificeerde) briefing van het US Marine Corps van 11 november 1976 te Doorn moet dat aantal dagen optimistisch worden genoemd (een getal van 25 tot 30 dagen zou de realiteit dichter benaderen). In tijden van spanning of oorlog zullen de belangrijkste NAVO-strijdkrachten zich naar alle zekerheid het gebied moeten binnenvechten waar de Sovjets de zeeheerschappij nastreven. Op zijn laatst zou dit binnenvechten aanvangen op de lijn IJsland—Schotland. Bovendien is het zeer waarschijnlijk dat de Sovjets zullen trachten een militair „fait accompli” op noordelijk NAVO-gebied te bewerkstelligen alvorens de versterkingen ter plaatse zijn. Ondanks de mogelijke steun van eerder genoemde „brandweereenheden” zullen de Amerikaanse versterkingen zich bij het aan land gaan onder zeer nadelige omstandigheden opnieuw moeten binnenvechten. De effectiviteit van de versterkingsoperaties is door de onvermijdelijke traagheid derhalve zeer twijfelachtig.

Aan de gunstigere houding van de NAVO aangaande de noordflank wordt enigszins afbreuk gedaan door de Britse defensiebezuinigingen. De in 1976 geïnitieerde bezuinigingsplannen hebben tot resultaat dat de Britse en Nederlandse mariniers, bestemd voor de noordflankverdediging, niet meer met vliegkampschepen en speciale landingsschepen aan land kunnen worden gezet. De Britten

achten het belangrijker de tot nu toe gebruikte schepen om te bouwen voor de onderzeebootbestrijdingsrol. In de toekomst zullen de mariniers-eenheden hoofdzakelijk worden verplaatst met te charteren „roll-on/roll-off-ferries” en commerciële vliegtuigen. Een beperking die, volgens de vroegere commandant van AFNORTH, wijlen generaal Sir John Sharp, een belangrijk nadelig effect op de verdediging van de noordflank zal hebben [31]. Deze verzwakking wordt enigszins gecompenseerd door het aanbod van de Britse regering een extra contingent van 1200 mariniers voor operaties aan de noordflank te bestemmen. Een aanbod dat overigens nog niet door de Noorse regering is geaccepteerd.

De grootscheepse NAVO-oefening van de afgelopen jaren hebben meer inhoud geven aan de politieke wil en geloofwaardigheid van de NAVO voor het leveren van militaire steun voor de noordflankdefensie. De omvang van de oefeningen onderstreept echter niet meer dan de NAVO-capaciteiten in volle vreedetijd. De doeltreffendheid van versterkingsoperaties ten tijde van verhoogde internationale spanning of oorlog moet daarentegen ten zeerste worden betwijfeld.

Slotbeschouwing

Overeenkomstig de progressieve expansie van de Sovjetvloot steeg in de afgelopen jaren de strategische waarde van het gebied waaruit de belangrijkste delen van deze vloot moeten opereren: het Noordepartse gebied. Vooral nu de vaste opstelingsplaatsen van strategische raketten op het vasteland in grotere mate kwetsbaar blijken te zijn, wordt de „second strike capability” van de Sovjet-Unie (en de Verenigde Staten) steeds meer geconcentreerd op de (nog) nagenoeg onkwetsbare onderzeeboten. Dat, met de invoering van de Russische SS-N8, deze strategische wapensystemen hun taak uit Noordepartse Russische territoriale wateren kunnen uitvoeren, onderstreept nog eens extra de betekenis van de noordflank van de NAVO. Bovendien neemt de betekenis van de noordflank progressief toe door de steeds markantere verstrengeling van de economische met de militair-strategische belangen als gevolg van de grootscheepse energievoorraden onder de noordelijke wateren. De Sovjetrussische veiligheidspolitiek vereist dat de sterke concentratie van militaire krachten op het Kolaschiereiland en langs de Oostzeekust zo ver mogelijk voorwaarts wordt verdedigd. Anderzijds verschaft juist deze

voorwaartse verdediging de Sovjet-Unie een basisgebied waaruit de strategische verbindingslijn Noord-Amerika—West-Europa onder druk kan worden gezet. Deze voorwaartse verdediging tot ver op de Atlantische Oceaan plaatste al langer Noorwegen áchter, en IJsland min of meer óp, de door de Sovjet-Unie beoogde verdedigingslinie. De nieuwste ontwikkelingen geven aan dat in de toekomst het gehele AFNORTH-territoir en het oostelijke SACLANT-gebied achter deze verdedigingslinie zullen kunnen vallen. Het creëren van de situatie van gewenning aan de Sovjetaanwezigheid binnen deze gebieden is in het afgelopen jaar op markante wijze gedemonstreerd en versterkt.

In deze omstandigheden is het aannemelijk dat de Sovjets zich in toenemende mate gehinderd voelen door NAVO-lidstaten die zich binnen de beoogde defensielinies bevinden. Dat geldt te meer naar gelang deze staten een grotere bereidheid tonen voor hun soevereine rechten op te komen, hetgeen zowel voor Denemarken als Noorwegen steeds meer het geval blijkt te zijn. De mondiale Sovjetbelangen zouden derhalve een neutralisering van het NAVO-noordflankgebied kunnen vereisen. Dat met deze mogelijkheid ernstig rekening moet worden gehouden blijkt uit aard en opbouw van de lokale Sovjetstrijdkrachten. In tegenstelling tot het dichtbevolkte en kwetsbare Centraaleuropese gebied zijn in het dunbevolkte Noordeuropese gebied Russische offensieve acties denkbaar die, zonder onmiddellijk met lokale NAVO-strijdkrachten in aanraking te komen, in de bezetting van NAVO-grondgebied kunnen resulteren.

In het geval dat de geschetste Sovjetacties in eerste instantie slechts beperkte doeleinden vervullen, rest de NAVO de moeilijke beslissing uit een nadelige positie het beperkte conflict te escaleren. Dit gegeven, en de Deense en Noorse standvastigheid inzake de beperkende NAVO-defensiepolitiek, maken het voor de Sovjets aantrekkelijk juist in volle vrede tijd een militair „fait accompli” op NAVO-bodem tot stand te brengen. Mijns inziens zijn ook de geloofwaardiger lokale Noorse defensie en NAVO-versterkingsplannen nog steeds niet bij machte de Sovjets te overtuigen van het tegendeel van wat zij zien als de merites van een verrassingsaanval. Dat wil overigens geenszins zeggen dat er momenteel opmerkelijke tekenen zijn dat een Sovjetrussische offensieve actie aan de noordflank ophanden zou zijn. Dat echter de Sovjets aan de noordflank beter dan aan het Centraaleuropese front in staat zijn met een minimum aan waarschuwingstijd en mogelijk een minimum

aan risico een dergelijke actie uit te voeren, dient door de betrokken landen en de NAVO voortdurend in overweging te worden genomen. Deze overweging moet zelfs aan de basis van de te voeren veiligheidspolitiek staan.

Een nog verdere uitbreiding van de Noorse en Deense defensie-inspanning zal echter, hoe wenselijk ook, de feitelijke militaire onevenwichtigheid in het Noordeuropese gebied niet wezenlijk kunnen veranderen. Alhoewel voor de NAVO een gunstig teken, blijkt de gedecideerdere defensiehouding in beide staten voorshands de Sovjet-Unie niet in haar „agressieve” machtsuitoefening te remmen. Zelfs bij een zeer slagvaardig crisis-beheersingsbeleid van de Noorse en Deense politici moet worden gevreesd dat het gros van de NAVO-versterkingen pas in een te laat stadium aan de noordflank zal kunnen worden ingezet. De Sovjetdreiging kan dan ook alleen effectief worden tegemoetgetreden na bijstelling van de Noorse en Deense beperkende NAVO-defensiepolitiek. Zoals eerder betoogd, is in het afgelopen jaar mogelijk een begin van bereidheid tot die bijstelling te bespeuren. De traditionele Noorse en Deense terughoudendheid ter zake van dit probleem lijkt overdreven, daar juist een bijstelling van de in 1949 en 1957 door hen zelf opgelegde beperkingen in het wezen van deze zelfoplegging besloten ligt. In die tijd had de Sovjetmarine immers nog een uiterst bescheiden taak en de zeeheerschappij in de noordelijke wateren was een volledig Westerse (NAVO) aangelegenheid. In de jaren '60 zou een bijstelling van de Noorse en Deense defensiepolitiek als gevolg van de Sovjetmaritieme expansie verklaarbaar zijn geweest, maar zij bleef desondanks achterwege. De feitelijke acceptering van deze ontwikkeling maakt het met recht moeilijker, alsnog om deze reden tot een nieuwe defensiepolitiek over te gaan. Recente feiten, zoals de Sovjetdruk van de laatste jaren en in het bijzonder het laatste jaar op de noordflank zullen door het nog steeds toenemende strategische belang van dit gebied in de komende jaren een ernstiger bedreiging voor de noordflank kunnen gaan betekenen. Juist daaraan zouden de Noren en Denen de noodzaak tot bijstelling mogen ontleenen.

Historisch gezien blijkt de Sovjet-Unie vooral gevoelig voor het doen blijken van macht, zoals kan worden geconstateerd bij het uitblijven van succes van de Noorse onderhandelingspolitiek; een politiek die steeds tot hardere Sovjetacties heeft geleid.

In vele publikaties van de afgelopen jaren wordt

in een of andere vorm de bijstelling van de Noorse en Deense NAVO-politiek gesuggereerd. De radicaalste suggesties vereisen een volledige afschaffing van het verbod op legering van vreemde troepen en opslag van kernwapens. Reëler zijn daarentegen de suggesties van wijlen generaal Sir John Sharp en prof. J. Erickson [32]. Beiden noemen „pre-stocking” van materieel noodzakelijk, en de laatste stelt hetzelfde omtrent „pre-positioning” van personeel. In ieder geval zouden deze voorbereidingen de eigen Noorse en Deense troepen en uitrusting moeten gelden (zie „leege” Noord-Noorwegen en overmatige terugval op mobilisatiesysteem). Eveneens achten beiden het noodzakelijk, dat de NAVO ten tijde van verhoogde spanning adequaat reageert. Generaal Sharp noemde in dit verband het invliegen van de NAVO-versterkingen noodzakelijk, prof. J. Erickson oppert het idee, de betrokken bevolkingen steeds snel in te lichten over abnormale Russische vlieg- en/of vaaractiviteiten en daaraan zelfs korte alarmeringsoefeningen te verbinden. Dat laatste lijkt in de Westerse democratiën op praktische problemen te zullen stuiten. Voor de overige ideeën van wijlen generaal Sharp en prof. Erickson geldt dat, afgezien van de permanente „pre-positioning” van externe troepen, de gehele of gedeeltelijke implementatie ervan in de Noorse en Deense defensiepolitiek nauwelijks een onaanvaardbaar grote politieke ommezwaai lijkt. Dezerzijds wordt een dergelijke ontwikkeling niet onmogelijk geacht, al zullen de kostbare financiële consequenties de eventuele politieke bereidheid zeker doen afnemen.

Ook de NAVO als geheel schenkt meer aandacht aan de mogelijkheden van een Russische verrassingsaanval. Daarbij rijzen steeds meer twijfels aan de effectiviteit van „augmentation forces” in geval van een verrassingsaanval. De tendens naar „pre-stocking” en „pre-positioning” wordt sterker dan ooit door de NAVO-leiding gestimuleerd, hetgeen betekent dat eventuele Noorse en Deense „concessies”, afwijkende van hun traditionele terughoudendheid betreffende deze materie, geen leeg en alleenstaand gebaar behoeven te zijn. Er zijn echter meer ontwikkelingen nodig om de feitelijke onevenwichtigheid aan de noordflank te redresseren. Momenteel staan alleen de Noorse luchtverdedigingssquadrans onder direct bevel van de NAVO-bevelhebber CINCNORTH. Het zou een zeer effectieve daad van de betrokken NAVO-lidstaten zijn indien een wezenlijke verschuiving van „earmarked” naar „assigned” slagkracht zou

plaatsvinden. Een dergelijke verschuiving zou voor de Noorse en Deense regeringen minder drastisch kunnen lijken dan een formele bijstelling van de beperkende NAVO-politiek, en derhalve tot de reële mogelijkheden behoren. Een andere ontwikkeling zou kunnen zijn het uitvoeren van de gedane suggestie inzake een uitbreiding van de Duitse marinetaak naar de Noordzee en mogelijk zelfs Noorse Zee. In het algemeen geldt, dat uit een oogpunt van crisisbeheersing de marines van de Centraaleuropese NAVO-landen meer aandacht zouden dienen te schenken aan de verdediging van de kustwateren zoals de Noordzee en de Noorse Zee [33]. De Atlantische taak zal immers pas na het uitbreken van een conflict, als de strategische bevoorrading eenmaal op gang gaat komen, uitvoering vereisen. De realisering van bovengenoemde suggesties zal mijns inziens werkelijk inhoud geven aan de „flexible response”-strategie aan de noordflank. Toch zal zelfs een geringe mate van uitvoering van deze suggesties een uiterst belangrijke symbolische waarde hebben en de huidige Sovjetrussische machtspolitiek in Noord-Europa tot Centraaleuropese normen kunnen terugdringen.

In het vorenstaande zijn vooral de mogelijkheden en gevolgen van een in eerste aanleg beperkte Sovjetoperatie aan de noordflank in beschouwing genomen. In het geval van een conflict in het gehele Europese operatietoneel verandert het strategische belang van de noordflank voor Centraal-Europa geenszins, maar zullen de prioriteiten van inzet van de versterkingen toch een verschuiving ondergaan. Naar verwachting zullen de Amerikaanse „augmentation forces” primair naar Centraal-Europa worden gedirigeerd en de Amerikaanse maritieme operaties zullen worden afgestemd op de bescherming van de strategische Atlantische verbindingslijnen. Dat impliceert wel dat de Russische zeeheerschappij zoveel mogelijk naar de noordelijke wateren zal moeten worden teruggedrongen. Tevens is het denkbaar dat de Amerikanen zich zullen richten op het neutraliseren van zoveel mogelijk Russische SLBM-dragende onderzeeboten hetgeen, sinds de introductie van de SS-N8, de Amerikaanse „hunter-killer”-onderzeeboten tot in de Barentszee zal voeren. Voor landoperaties behoeven de Nooren en Denen bij een totaal Europees conflict zeker niet op preferente NAVO-steun te rekenen. De twee overige noordflankgebieden maken daarentegen meer aanspraak op extra NAVO-steun. Sleeswijk-Holstein grenst immers direct aan het Centraaleuro-

pese front en het behoud van IJsland is voor de NAVO een van de primaire voorwaarden om de Atlantische levenslijn naar dat front in stand te houden.

De grote waarde van de noordflank voor de NAVO komt het best tot uiting indien de Sovjet-Unie erin zou slagen door een „beperkte” kortstondige operatie noordelijk NAVO-gebied te bezetten. Deze mogelijkheid zou de Sovjet-Unie uitzicht kunnen bieden op een afgrenzing van geheel West-Europa. Daardoor zou de Sovjetcontrole over West-Europa kunnen worden gerealiseerd zonder dat een allesvernietigende strijd in dit kwetsbare gebied behoeft te worden gevoerd. De militaire ontwikkelingen aan de noordflank van de NAVO in de afgelopen jaren tonen zonder enige twijfel aan dat de Sovjet-Unie de optie van de omvatting van de noordflank in toenemende mate serieus neemt. Daar deze trend zich naar verwachting zal voortzetten dreigt het gevaar dat van toepassing blijft, hetgeen SACEUR, generaal Haig, recent heeft verklaard, nl. dat de noordflank (en zuidflank) de Achilleshiel van de NAVO vormen [34]. Wijlen generaal Sharp voorspelde een verontrustende toeneming van de spanning in Noord-Europa in de eerstkomende tien jaar [35]. Mijns inziens kunnen beide pessimistische opvattingen alleen in positieve zin worden gecorrigeerd indien de door de Sovjet-Unie eenzijdig opgewekte spanning wordt beantwoord door een vastberaden politiek van de NAVO en de erbij betrokken lidstaten, waarbij de eerdergenoemde suggesties inzake de noordflankdefensie geen intenties blijven maar worden omgezet in capaciteiten. Een correctie die, gezien het gestelde in dit betoog, in de naaste toekomst zeer wel gestalte kan krijgen.

Literatuur

(Gegevens inzake sterkte en wederzijdse verhoudingen van de onderscheidene strijdkrachten, tenzij anders vermeld, overgenomen uit: *The Military Balance 1976-1977*. Int. Inst. f. Strat. Studies, Londen.)

1. W. Höpker — *Stossrichtung Atlantik*. Seewald Verlag, Stuttgart (1973)59.
2. *Strategic Review*. U.S. Strat. Inst., Washington DC (1976)51.
3. a. H. Meyer Abich — Die sowjetische Flottenpolitik und die Aufgabe der Marine. *Inf. f. die Truppe* (1976)(8)64;
b. I. C. Kidd Jr. — NATO strategy and the new dimension at sea. *NATO Rev.* (1976)(6)6.
4. J. E. Moore — *Jane's Fighting Ships 1976-1977*. Franklin Watts, New York (1977)27.
5. J. Erickson — The Northern Theatre (TVD): Soviet capabilities and concepts. *J. Roy. United Serv. Inst. f. Strat. Studies* (1976)(12)17.
6. Ein Nadelstich gegen Finnlands Neutralität. *Frankf.*

- Allg.* (1976)(28 aug).
7. J. Sharp — The Northern flank. *J. Roy. United Serv. Inst. f. Strat. Studies* (1976)(12)14.
 8. a. K. Frydenlund — The security of Norway and the Atlantic Council. *NATO Rev.* (1976)(3)4.
b. O. Møller — Danish security policy. *NATO Rev.* (1976)(5)4.
c. A. L. King-Harman — Military balance in the North. *NATO Rev.* (1976)(4)10.
 9. G. Baumann — Die militär-politische Lage am Jahresende. *Eur. Wehrk.* (1976)(12)605.
 10. Zie 9.
 11. P. Wall — Defence of North Sea oil. *NATO's Fifteen Nations* (1976)(4)579.
 12. Sowjetisches Flottenmanöver in der Nordsee. *Frankf. Allg.* (1976)(30 juni).
 13. Daring on the Northern flank. *Time Mag.* (1977) (21 mrt)9.
 14. Norwegische Interpretationen des Spitzbergenvertrags. *Neue Zürcher Ztg.* (1976)(26 okt).
 15. Sowjetische Raketen-Übungen im Eismeer. *Frankf. Allg.* (1976)(22 okt).
 16. H. Renner — Sowjets ziehen den Schafspelz aus, und Oslo zittert um Spitzbergen. *Welt* (1976)(26 okt).
 17. Zie 8b.
 18. H. J. Schütz — Sicherheitspolitik in Skandinavien. *Österr. Mil. Z.* (1976)(4)291.
 19. F. O'Shanchun — Letter from London. *NATO's Fifteen Nations* (1976)(4)518.
 20. Norwegen bekräftigt seine atlantischen Bindungen. *Frankf. Allg.* (1976)(10 dec).
 21. M. Goldsmith — Norwegian-Soviet war of wifes on Spitsbergen. *Christ. Sci. Monit.* (1976)(26 apr).
 22. a. G. Gillessen — Norwegen wird wichtiger. *Frankf. Allg.* (1976)(8 juli) (uitspraak premier Nordli);
b. Sowjetische Nadelstiche gegen Norwegen. *Neue Zürcher Ztg.* (1976)(4 mei) (uitspraak minister Frydenlund).
 23. a. P. T. Kilborn — Oslo aide sees risk of conflict with Moscow on Arctic rights. *Int. Herald Trib.* (1976) (16 aug);
b. C. Genrich — Riese und Zwerg in kalter Nachbarschaft. *Frankf. Allg.* (1977)(14 feb).
 24. Zie 13.
 25. Zie 22b.
 26. J. Löser — Militärische und politische Balanceakte an der Nordflanke der NATO. *Eur. Wehrk.* (1976) (8)392.
 27. Zie 8a.
 28. Zie o.a. 20 en 22.
 29. a. Zie 19, blz. 18;
b. T. R. Milton — NATO: how credible a deterrent. *Air Force Mag.* (1976)(6)28;
c. E. O. Maetzke — Haig gibt der NATO Schwung. *Frankf. Allg.* (1976)(21 okt.)
 30. Zie 5, blz. 18/19.
 31. Zie 7, blz. 14.
 32. a. Zie 5, blz. 19;
b. Zie 7, blz. 12/13.
 33. R. G. Weinland — Die Entwicklung der sowjetischen Kriegsmarine und das Gleichgewicht im Nordatlantik. *Eur. Arch.* (1977)(3)70.
 34. Les régions Nord et Sud de l'alliance atlantique constituent le talon d'Achille de l'OTAN. *Monde* (1977)(11 jan).
 35. Zie 7, blz. 14.

Grondbeginselen van de Italiaanse krijgstucht

J. de Lange

luitenant-kolonel van de geneeskundige troepen

De Italiaanse regering heeft in het najaar van 1976 aan de Kamer van afgevaardigden een wetsontwerp voorgelegd dat een belangrijke wijziging zal brengen in de krijgstuchtelijke verhoudingen binnen de Italiaanse krijgsmacht. In dit ontwerp wordt een aantal „grondbeginselen voor de militaire discipline” (*norme di principio sulla disciplina militare*) vastgesteld, waarop een nieuw „reglement op de krijgstucht” (*regolamento di disciplina militare*) zal kunnen worden gebaseerd. Om de herziening van dit laatste reglement is in brede kringen verzocht en het kabinet heeft het raadzaam geoordeeld aan een nieuw reglement een wettelijke basis te verschaffen.

Deze „grondbeginselen” — die wij kunnen vergelijken met de Wet op de krijgstucht — zijn dermate interessant dat ik ze gaarne aan de Nederlandse lezers ter kennis wil brengen. Waar nodig zal ik de tekst van de wet en van de daarover uitgegeven toelichting letterlijk weergeven, ten einde de bedoeling van het wetsontwerp zo goed mogelijk over te brengen.

Definities

In artikel 1 van de „grondbeginselen” wordt een definitie gegeven van de taak van de krijgsmacht. Door de krijgsmacht aan te duiden als „de exponent van het Italiaanse volk” wordt vastgesteld dat zij „haar wortels heeft in de brede laag van de bevolking en niet slechts in een bepaalde klasse of groep. Haar taken zijn onderworpen aan de be-

Niet slechts in Nederland vinden wijzigingen plaats in de militaire verhoudingen. Ook andere landen kennen de problematiek van de inspraak en de vermaatschappelijking zomede van de aanpassing van bestaande regelingen aan tegenwoordige omstandigheden. Het is interessant kennis te nemen van de wijze waarop men in Italië een aantal van deze problemen denkt op te lossen.

langen van het land; zij is onafhankelijk van welke sociale of politieke groepering dan ook”. De recente geschiedenis zal aan deze definiëring en aan de uitvoeringsbepalingen, die verderop in het stuk ter sprake zullen komen, niet vreemd zijn.

De strijdkrachten — zo heet het verder — dienen in geval van rampen of nood de burgerbevolking bij te staan, dan wel het vaderland te verdedigen. Deze taken vloeien rechtstreeks voort uit het bepaalde in de grondwet.

Artikel 2 legt aan de militairen, die „met hun gehele inzet, desnoods met inzet van hun leven, het vaderland en de nationale waarden moeten verdedigen”, bijzondere verplichtingen op maar tevens een beperking van enkele individuele rechten, in die gevallen waar deze laatste indruisen tegen de eis van het juist functioneren van de krijgsmacht. Hierbij heeft men overwogen dat de door de grondwet aan de krijgsmacht opgelegde gezamenlijke taak niet mag worden gecompromitteerd door de uitoefening van bepaalde individuele rechten door leden van deze krijgsmacht. Daar staat tegenover dat de staat aan de militairen zekere specifieke garanties toezegt.

De uitoefening van de militaire taak vereist een strikt hiërarchieke organisatie, snelle en correcte uitvoering van gegeven bevelen, absolute onpartijdigheid en een hoge mate van onderlinge saamhorigheid. Bij de eenheden worden loyaliteit en opofferingsgezindheid vooropgesteld.

De militaire discipline — die nodig is om deze deugden te ontwikkelen — wordt in artikel 3 omschreven als „de bewuste instemming met het samenstel van plichten die de militairen op zich nemen, ten einde hun verplichtingen met waardigheid, met gevoel voor verantwoordelijkheid en met volledige persoonlijke inzet te vervullen”.

Het in acht nemen van de hiërarchieke ondergeschiktheid en van het principe van gehoorzaamheid is de fundamentele plicht van iedere militair. Ten einde het behoud van de menselijke waardigheid te waarborgen en ontsparingen te voorkomen, worden beperkingen opgelegd aan de macht van

de meerderen; deze mogen slechts wettige orders uitgeven, die betrekking moeten hebben op de militaire dienst. De ondergeschikte mag geen opdrachten uitvoeren die een duidelijk misdrijf inhouden.

Toepasbaarheid

In artikel 4 wordt bepaald dat het reglement slechts van toepassing is zolang de betrokkenen onder de wapenen zijn. Dit is een aanmerkelijke verbetering ten opzichte van de vroegere wetgeving, toen de krijgstucht gedurende lange tijd op de militair met groot verlot bleef drukken.

Hier staat tegenover dat het dragen van de uniform — ook door personeel dat niet in werkelijke dienst is — inhoudt dat men zich alsdan onderwerpt aan de gestelde disciplinaire regelen. Op deze wijze wordt het aanzien van de militaire uniform, en dus van de krijgsmacht, in de publieke opinie hoog gehouden.

De omstandigheden, waaronder de militair het reglement dient na te komen, zijn nauwkeurig omschreven; hij is onderworpen aan de disciplinaire regelen wanneer zijn optreden „gevolgen kan hebben voor de strijdkrachten” en wel als hij militaire dienstverrichtingen uitvoert, zich bevindt in lokaliteiten of gebieden die bestemd zijn voor militaire doeleinden, de uniform draagt, zich als militair kwalificeert of zich tot andere militairen wendt. Als deze omstandigheden niet van toepassing zijn en de militair zich dus bevindt in gelijke omstandigheden als gewone burgers, is hij slechts gebonden door morele verplichtingen, zoals het nakomen van de afgelegde eed (in Italië leggen alle militairen de eed van trouw af aan de republiek), het betonen van loyaliteit jegens de strijdkrachten, het handhaven van de waardigheid van de beklede rang, dan wel door verplichtingen die voortvloeien uit de inzetbaarheid van de krijgsmacht (zoals de plicht tot het geheimhouden van militaire gegevens). Het gebruik van burgerkleding door alle categorieën militairen is thans ook toegestaan en wordt in uitvoeringsbepalingen nader geregeld.

Onpartijdigheid

Overeenkomstig de in artikel 1 weergegeven bedoelingen van de grondwet wordt in artikel 5 van het wetsontwerp een regel vastgelegd die tijdens de politieke beschouwingen in het Italiaanse parlement door alle partijen werd onderschreven: „Ten einde hun taak onpartijdig te kunnen vervullen, moeten de strijdkrachten zich onder alle omstan-

digheden buiten de politieke strijd houden”. „In de confrontatie tussen de verschillende politieke en sociale groeperingen die in een democratisch land bestaan mogen de strijdkrachten zich niet mengen”.

Tegen deze achtergrond verbiedt artikel 5 aan beroepsmilitairen zich te doen inschrijven als lid van een politieke partij en worden hen beperkingen opgelegd bij het ontwikkelen van politieke activiteiten zoals het deelnemen aan bijeenkomsten en manifestaties van deze partijen dan wel het voeren van propaganda voor of tegen ideologieën, partijen, verenigingen of politieke kandidaten. Aan dienstplichtigen en gemobiliseerde reservisten is op grond van artikel 52 van de grondwet de voortzetting van hun politieke rechten toegestaan; op hen is tevens van toepassing verklaard artikel 54 van de grondwet, dat zegt dat „openbare functies eervol en gedisciplineerd dienen te worden vervuld”. Deze militairen moeten zich onthouden van de eerder genoemde politieke activiteiten onder de in artikel 4 vermelde militaire omstandigheden. Daardoor wordt voorkomen dat de strijdkrachten — die immers boven de partijen dienen te staan — door toedoen van individuele militairen worden betrokken bij politieke activiteiten van welke zijde dan ook.

Dit neemt niet weg dat alle militairen het actieve en passieve kiesrecht ten volle behouden; militairen die zich kandidaat stellen voor de politieke of administratieve verkiezingen mogen zich doen inschrijven bij de partij van hun keuze (en zullen dat aan hun chefs moeten melden) en mogen verkiezingspropaganda voeren, mits niet in uniform en niet binnen de eerder genoemde militaire omstandigheden. Wel is aan alle militairen uitdrukkelijk verboden deel te nemen aan vergaderingen of manifestaties die schadelijk zijn voor het aanzien van de nationale instellingen of van de strijdkrachten. Het organiseren van niet van dienstwege goedgekeurde bijeenkomsten binnen de eerder genoemde militaire lokaliteiten is ingevolge artikel 6 verboden. Voor het houden van bijeenkomsten dient van de bevoegde autoriteit toestemming te worden verkregen. Buiten de genoemde lokaliteiten zijn bijeenkomsten van militairen die zich als zodanig kwalificeren of die in uniform gekleed gaan, verboden.

De hoogste Italiaanse rechterlijke instanties hebben bevestigd, dat het stakingsrecht aan bepaalde beperkingen kan zijn onderworpen. Artikel 7 van de grondbeginselen gaat hierop in; het stelt vast, dat militairen het stakingsrecht niet mogen uitoefenen en verbiedt de oprichting van militaire vakbonden

(syndicaten) zomede het lidmaatschap van andere vakbonden, vanwege (zoals de toelichting luidt) „de nauwe samenhang tussen de twee fenomenen”. Dienstplichtigen en opgeroepen reservisten echter, die reeds lid waren van een dergelijke bond mogen lid blijven mits zij geen vakbondsactiviteiten ontwikkelen onder de in artikel 4 omschreven omstandigheden. Overigens staat het militairen vrij lid te zijn van alle verenigingen die niet op grond van bepalingen van de strafwetgeving zijn verboden. Beroepsmilitairen die in dit verband bestuursfuncties op zich nemen, dienen hun chefs daarvan op de hoogte te stellen. Verenigingen van militairen die geen vakbondsdoeleinden nastreven, mogen worden opgericht met voorkennis van de minister.

Inzetbaarheid

Artikel 8 bepaalt dat — op grond van de plicht tot geheimhouding van militaire gegevens — de openbare mondelinge dan wel schriftelijke behandeling van militaire onderwerpen is onderworpen aan toestemming door de bevoegde autoriteit. Militairen die een patentaanvraag indienen voor industriële uitvindingen dienen op grond van dezelfde overwegingen de boven hen gestelde autoriteiten tevoren op de hoogte te stellen.

De noodzaak op korte termijn het hoofd te kunnen bieden aan onvoorziene en niet te voorspellen situaties, zowel van militair-operationele als van andere aard (men denke aan de in Italië veelvuldig voorkomende aardbevingen, aardverschuivingen en overstromingen), maakt het noodzakelijk snel over het gehele dan wel over een deel van het militaire personeel te kunnen beschikken.

De hieruit voortvloeiende noodzaak beperkingen te kunnen opleggen aan de mate van afwezigheid van het personeel is vastgelegd in artikel 9. Deze beperkingen kunnen afhankelijk zijn van de aard van de eenheid, van de internationale politieke situatie en van de streek waar de eenheid verblijft, en kunnen worden vastgelegd in tijds- en in afstandslimieten.

Militair personeel dat naar het buitenland wenst te reizen moet hiervoor toestemming vragen.

Inschrijving als lid van een politieke partij — zie artikel 5 — leidt tot ontslag voor beroepspersoneel en tot beëindiging van het verblijf in militaire dienst voor dienstplichtigen en reservepersoneel, met behoud van de verworven financiële en sociale rechten en van de verplichtingen, voortvloeiende uit de dienstplichtwetten, aldus artikel 10. In deze wetten zijn de administratieve consequenties van zulk een ontslag nader omschreven; een dergelijk

lidmaatschap is derhalve geen eenvoudig hulpmiddel om onder de dienstplicht uit te komen . . .

Krijgstuchtelijke straffen

De artikelen 11, 12 en 13 regelen de krijgstuchtelijke straffen. Op grond van de functionele vereisten van de krijgsmacht is de militaire autoriteiten het recht verleend, disciplinaire sancties toe te passen, maar terzelfder tijd worden garanties vastgelegd voor hen die aan de krijgstucht zullen zijn onderworpen. „Het niet nakomen van de verplichtingen voortvloeiende uit de militaire status kan leiden tot strafrechtelijke sancties (*sanzioni disciplinari di stato*) dan wel tot krijgstuchtelijke sancties (*sanzioni disciplinari di corpo*).”

Evenals in Nederland zijn de strengere straffen, zoals het cellulair arrest, vervallen; de duur van de nog mogelijke arreststraffen is aanzienlijk korter dan voorheen. Ten einde de waardigheid van de betrokkenen geen geweld aan te doen is de vroeger bestaande „openbare berisping” afgeschaft. De krijgstuchtelijke straffen zijn thans:

- de mondelinge vermaning (*richiamo*);
- de schriftelijke berisping (*rimprovero*);
- het kwartierarrest (*consegna*, consignatie), beperking van de bewegingsvrijheid tot een maximum van zeven aansluitende dagen;
- het arrest (*arresto*) dat kan worden opgelegd tot een maximum van 15 aansluitende dagen; de uren die voor bewegingsvrijheid zijn bestemd moeten worden doorgebracht in een daarvoor bestemde ruimte dan wel in de eigen woning of verblijfplaats.

De militair heeft het recht, eer de krijgstuchtelijke bestraffing wordt vastgesteld te vernemen waarvan hij wordt beschuldigd, en zich daartegen te verweren. Bestrafingen „uit den zadel” zijn dus niet toegestaan; zij waren dat onder de vroegere bepalingen ook al niet. Nieuw is dat de tot straffen bevoegde meerdere, die overweegt een straf op te leggen van langer dan vijf dagen arrest, eerst een commissie dient te raadplegen van drie militairen van hogere rang dan de beklagde. De betrokkene kan zich thans doen bijstaan door een verdediger; hij kan daartoe een officier of een onderofficier van zijn eenheid kiezen, of — bij gebreke daaraan — een daarvoor aangewezen functionaris. In bijzondere omstandigheden kan de korpscommandant — bij wijze van voorzorg — een verdachte gedurende maximaal 48 uur doen afzonderen, in afwachting van de disciplinaire afdoening. Het is duidelijk dat al deze grondbeginselen — na

aanvaarding van de wet — in afzonderlijke regelingen zullen moeten worden uitgewerkt. Zo zal in het reglement op de krijgstucht de opschorting van een straf, het kwijtschelden van de arreststraffen en de vernietiging van de straflijsten na vijf jaar goede dienst worden geregeld; ook het aanwijzen van de verdediger en de samenstelling van de commissie van advies behoeven nadere uitwerking.

Artikel 14 van de grondbeginselen bepaalt dat elke gestrafte militair beroep kan aantekenen tegen zijn bestraffing. In het reglement op de krijgstucht dient te worden aangegeven bij welke autoriteiten dit beroep zal dienen; dit hangt uiteraard af van de situatie bij de verschillende krijgsmachtdelen. Indien binnen de hiërarchie organisatie geen genoegdoening kan worden verkregen, kan betrokkene zich wenden tot de daarvoor bestemde justitiële autoriteiten. Ten slotte kan een gestrafte militair zich wenden tot de president van de republiek met het verzoek zijn zaak door de hoogste administratieve instanties te doen onderzoeken.

Gesteld kan worden dat — op grond van deze beginselen — de Italiaanse militair op krijgstuchtelijk gebied dezelfde garanties heeft voor een juiste behandeling van zijn zaak als een Nederlandse militair, of mogelijk meer.

Vertegenwoordigende organen

Ten einde alle militairen een modern en democratisch middel te verschaffen om hun inzichten en wensen met betrekking tot de problemen die te maken hebben met hun *persoonlijke leefomstandigheden* tot aan de hoogste instanties kenbaar te maken, introduceert artikel 15 een aantal „vertegenwoordigende organen” (*organismi rappresentativi*). De leden van deze organen zullen worden aangewezen door de verschillende categorieën militair personeel. De instelling van deze organen neemt niet weg — zo stelt het artikel nadrukkelijk — dat de militaire chefs op alle niveaus de belangen van hun ondergeschikten nauwgezet dienen te behartigen en de door hen geuite wensen langs de hiërarchieke weg aan de bevoegde autoriteiten dienen te melden. Men is echter realistisch genoeg om te onderkennen, dat daarnaast een meer rechtstreekse belangenbehartiging nodig is.

De vertegenwoordigende organen zijn vastgesteld op drie niveaus:

— het *basisniveau*, dus bij de eenheden, op een zo laag mogelijk niveau als de organisatie van het betrokken krijgsmachtdeel toestaat (*livello di base*);

— het *intermediair niveau*, bij de verschillende militaire commando's (territoriale commando's, staven van divisies en korpsen, enz.) (*livello intermedio*);

— het *centrale niveau*, bij de generale staven van de krijgsmachtdelen en bij de defensiestaf (*livello centrale*).

Deze „overlegorganen” zijn bevoegd aan de autoriteiten aanbevelingen van collectieve aard te doen met betrekking tot de volgende onderwerpen:

— juridische status, bevordering, bezoldiging en andere financiële aangelegenheden;

— behoud van civiele arbeidsplaatsen gedurende de vervulling van de dienstplicht, diploma's en bewijzen van technische bekwaamheid, invoeging in de civiele economie van degenen die de vrijwillige of de verplichte militaire dienst verlaten;

— voorzieningen voor overkomen ongevallen en voor in en door de dienst opgelopen ziekten en gebreken;

— sociale, culturele, recreatieve en educatieve activiteiten, ook ten dienste van de familieleden;

— beheer van eetzaal en recreatieruimten;

— onderkomens.

De overlegorganen zijn niet bevoegd zaken aan de orde te stellen betreffende de voorschriften, de opleiding, de operatiën, de discipline, de inzet van het personeel en de logistieke en administratieve aangelegenheden. De wijze van verkiezing in de verschillende overlegorganen, de eisen waaraan de kandidaten zullen moeten voldoen, de aanstelling van de leden van de organen alsmede de samenstelling en werkwijze daarvan zullen in afzonderlijke ministeriële beschikkingen worden vastgesteld.

De centrale overlegorganen zullen hun problemen aan de minister van defensie mogen voorleggen. De onderverdeling in niveaus heeft enerzijds tot doel te voorkomen, dat zaken van lokaal belang bij een hogere en niet tot efficiënte behandeling in staat zijnde autoriteit belanden; anderzijds te bereiken dat zaken van algemeen belang daar worden behandeld, waar de mogelijkheden bestaan om er iets aan te doen. Men voorziet derhalve dat de organen hun problemen naar het naasthogere college doorzenden. Van deze voor de Italiaanse militaire gemeenschap volkomen nieuwe situatie wordt veel goeds verwacht; anderzijds is men realistisch genoeg om te onderkennen dat de overlegorganen zich zullen moeten ontwikkelen tot een goede vertegenwoordiging van het militaire personeel bij de bevoegde autoriteiten. ▷

Slotbepalingen

De nieuwe wet zal — als zij wordt aangenomen — mede van toepassing zijn op het wapen der Carabinieri, op de Guardia di Finanza (gemilitariseerd personeel van de dienst der invoerrechten en accijnzen, ressorterende onder de minister van financiën), zomede op de Staatspolitie en de overige politie- en bewakingsdiensten (gestichts- en gevangenisbewakers, boswachters, enz.) die ressorteren onder de ministers van binnenlandse zaken en van justitie. Zoals bekend wordt al dit personeel in Italië beschouwd als deel van de krijgsmacht.

Waar in de wet wordt gesproken van minister van defensie worden tevens bedoeld de ministers van binnenlandse zaken, van justitie en van financiën. In artikel 17 wordt bepaald dat de minister van

defensie ieder jaar vóór 31 december aan het parlement verslag moet uitbrengen over de toestand van de militaire discipline. Aldus zal het parlement jaarlijks, behalve de militaire begroting, de discipline en daaraan verwante problematiek rond het personeelsbeheer en de hiërarchieke verhoudingen onder de loep kunnen nemen en daarop invloed kunnen uitoefenen.

Artikel 18 ten slotte regelt de overgang van de bestaande wetgeving (van 31 oktober 1964) naar de nieuwe wet. De oude bepalingen zullen van kracht blijven tot de nieuwe reglementen zullen zijn uitgevaardigd, de regelingen betreffende de krijgsmachtelijke straffen zullen echter onmiddellijk van kracht worden.

Het is te hopen dat het Italiaanse parlement de nieuwe wet spoedig zal aanvaarden.

NIEUWE UITGAVE

The future of Soviet military power,
door L. L. Whetten e.a., 190 blz.
Uitg.: Macdonald and Jane's, Lon-
den, 1976. Prijs: £ 9.75.

In de eerste dagen van mei 1975 kwam in Ebenhausen in West-Duitsland een gezelschap internationaal vermaarde deskundigen bijeen onder auspiciën van de Stiftung für Wissenschaft und Politik en de University of Southern Carolina, om te discussiëren over de toekomstige rol van de militaire macht van de Sovjet-Unie in de Oost-Westverhoudingen en uit een analyse daarvan mogelijk te komen tot een verantwoorde basis waarop de planning van een Westelijk beleid terzake zou kunnen worden gegrondvest. Een aantal van de conferentiedeelnemers hield, zoals gebruikelijk, een inleiding over een

bepaald aspect en vervolgens werd daarover nader gediscussieerd in vier werkgroepen.

De tekst van de inleidingen is thans in druk verschenen en omdat de auteurs daarvan stuk voor stuk als expert mogen worden aangemerkt is een alleszins belangwekkend boek tot stand gekomen. De lezer zal het slechts betreuren dat van de meningen der anderen in het geheel niets is vermeld, en evenzeer dat niet wordt aangegeven tot welke conclusies de onderlinge discussies uiteindelijk hebben geleid. Aangezien echter de onderscheidene deelbijdragen elk een afgerond onderwerp volledig uit de doeken doen, lijkt de veronderstelling gewettigd dat vermelding van de hoofdzaken uit de discussie weinig essentieels aan de inhoud zou hebben kunnen toevoegen.

De negen onderwerpen, die in het boek aan de orde worden gesteld door de daarbij vermelde auteurs, zijn: Doctrine, strategy, capabilities — an overview, door L. L. Whetten; The US-Soviet military balance — changing American perceptions, door L. Sloss; The „racing” syndrome and the strategic balance, door C. S. Gray; Soviet doctrine and strategy

— a developing American view, door W. R. van Cleave; Changes in tactical concepts within the Soviet forces, door W. F. Scott; Recent developments in the Soviet navy, door L. L. Whetten; Soviet theater-warfare capability — doctrines, deployments and capabilities, door J. Erickson; The Soviet threat to Western Europe — an example of theatre-war capabilities, door L. Ruehl; en ten slotte The Soviet Union and current multilateral arms negotiations, door R. Legvold.

Uit deze opsomming moge blijken dat inderdaad vrijwel het gehele spectrum van problemen tussen Oost en West werd behandeld. De namen van de inleiders zijn voor het merendeel ook ten onzent goed bekend en aan hun deskundigheid bestaat geen twijfel. De lezer mag dan ook verwachten een presentatie te krijgen voorgeschoteld van het complexe vraagstuk waarin alle aspecten van de voornaamste kanten worden belicht. In die verwachting wordt hij zeker niet teleurgesteld; de standpunten zijn uitstekend gedocumenteerd, en alleen al om die reden kan dit boek worden beschouwd als een aanwinst.

W. WALTHUIS

Grillig Roemenië

H. Toorenvliet

publicist

Voor menig westers politicus betekent een bezoek aan Boekarest: een kijkje in de Sovjetkeuken. Deze zienswijze heeft zich een zeker bestaansrecht verworven, maar roept daarbij op zijn minst ernstige twijfels op.

Telkenmale geeft het overzicht van de beslist nog niet zo omvangrijke Roemeense moderne historie een *volte face* te zien. Dergelijke handelwijzen vallen nooit in goede aarde, maar er waren altijd verontschuldigen te over.

In sommige situaties konden de Roemenen slechts uit twee mogelijkheden kiezen. De ene betekende verlies van de onafhankelijkheid, de andere bood een overlevingsmogelijkheid. En in zo'n geval werd de keuze zelfs gemakkelijk.

Met de ondertekening van het vredesverdrag van Parijs op 27 april 1856 kwam een einde aan de Krimoorlog. In een van de verdragsbepalingen was vastgelegd dat de zg. Donauvorstendommen Moldavië en Walachije zouden worden verenigd. De verkregen status was die van autonoom vorstendom onder Turkse suzeriniteit. In januari 1859 werd — de van inheemse bloede zijnde — Alexander Cuza gekozen tot vorst van Moldavië, en vervolgens van Walachije. Hij was het die beide vorstendommen verenigde tot Roemenië (1862) en daaraan een grondwet schonk (1864) waarin de bojaren en de clerus een flinke veer moesten laten; reeds twee jaren later brachten zij hem daarom ten val. Daarna trachtte men het huis Hohenzollern-Sigmaringen naar voren te schuiven. Vooral dank zij de steun van de zijde van rijkskanselier von Bismarck — die door zijn persoonlijke invloed op troonpretendent prins Karl de Oostenrijkse expansiedrift hoopte in te dammen — slaagden deze pogingen. In 1878 was de onafhankelijkheid van Roemenië een van de resultaten van het Congres van Berlijn. Rusland, dat al in 1812 het noordelijke gedeelte van Besarabië uit het Ottomaanse Rijk had losgemaakt, verkreeg nu ook het zuidelijke gedeelte van dat gebied. Als compensatie werd aan Roemenië het

noordelijke deel van de Dobroedsja toegewezen. Pas in 1881 werd prins Karl tot koning Carol I van Roemenië gekroond.

Het in 1879 tot stand gekomen verbond van Duitsland met Oostenrijk-Hongarije was duidelijk tegen Rusland gericht. Door de toetreding van Italië in 1882 groeide het uit tot de Triple Alliance. In het geheim sloot Roemenië zich in 1883 bij dit drievoudig verbond aan, hetgeen door von Bismarck als een persoonlijk succes kon worden beschouwd.

Een en ander kon evenwel niet wegnemen dat de harde behandeling, die de Roemeense bevolkingsgroepen in Zevenburgen van de Hongaren ondervonden, als een permanente doorn in het Roemeense vlees bleef steken. Evenmin was het verwonderlijk dat de bovenlaag van de Roemeense bevolking zich als goede Latijnen vooral tot Frankrijk voelde aangetrokken. Deze sympathieën waren in Frankrijk maar al te bekend en de Franse Balkanpolitiek was erop uit, de banden die de Roemenen met de Centralen onderhielden te doen slaken of losser te maken. Pas na de Tweede Balkanoorlog durfden de Roemenen openlijk voor hun verknochtheid aan Frankrijk uit te komen.

Gebiedsuitbreiding

Zoals bekend nam Roemenië niet aan de Eerste Balkanoorlog deel maar greep militair wél in de Tweede in. Deze zomeroorlog van 1913 duurde nauwelijks twee maanden. Nadat de Roemenen hun doel — de bezetting van de zuidelijke Dobroedsja — hadden bereikt, waren zij de eersten die hun militaire acties beëindigden. Het slot van deze gewonnen oorlog werd in augustus 1913 door de vrede van Boekarest bekrachtigd.

Na het overlijden van Carol I in 1914 besteed zijn neef Ferdinand de Roemeense troon. Koningin Maria, zijn in Rusland geboren echtgenote, was een nicht van tsaar Alexander III en koning Edward VII en zij zou zeker tot 1931 een be-

langrijk en pro-geallieerd stempel op de Roemeense politiek weten te drukken.

Veel geestdrift werd in 1916 in Roemenië verwekt door de Russische doorbraak, onder commando van generaal Broesilov, van het Oostenrijkse front. De geallieerden profiteerden van deze gelegenheid door het sluiten van een bondgenootschap. Toch was er nog sterke Russische druk nodig om Roemenië tot werkelijk ingrijpen te bewegen: op 27 augustus 1916 verklaarde het de oorlog aan Oostenrijk-Hongarije en de volgende dag verklaarde Duitsland de oorlog aan Roemenië.

Alhoewel de Roemenen zeker geen gerenommeerde militairen waren, gingen zij vrijwel onmiddellijk in het offensief en wisten in Zevenburgen zelfs beperkte terreinwinst te boeken. Begin september gingen de Russen over tot het uitvoeren van enkele bescheiden aanvallen in de Karpaten met als doel de ondersteuning van de Roemeense acties. De druk van de toen nog oppermachtige Centralen werd echter steeds groter en al vrij spoedig moesten de Roemenen hun heil zoeken in een algemene terugtocht.

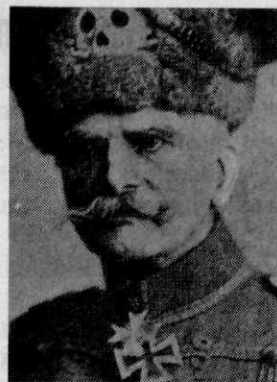
Daarbij verlieze men niet uit het oog dat het Duitse opperbevel aan de Roemeense zuidflank niet alleen de Bulgaren maar tevens zelfs Turkse eenheden kon inzetten. De leiding van deze Balkanveldtocht berustte bij generaal-veldmaarschalk von Mackensen; de strategie en de planning waren door generaal von Seeckt (von Mackensens chef-staf) bedacht en uitgestippeld. Bij de Roemenen was ongetwijfeld generaal Averescu, de opperbevelhebber van het Eerste Leger, de bewaamste en krachtigste militaire aanvoerder.

De Roemeense tegenstand brokkelde steeds meer af; op 6 december 1916 viel Boekarest in Duitse handen en op 8 januari 1917 waren de Centralen heer en meester in de gehele Donaumond. Verder bleven in 1917 de Roemeense militaire acties beperkt tot het noordoostelijke deel van het land, waar een gecombineerd Roemeens-Russisch front was gevormd.

In juli bood Kerenski, hoofd van de voorlopige Russische regering, de stad Cherson aan als residentie en zetel voor de Roemeense regering. Voor korte tijd werd van dit aanbod gebruik gemaakt, want na het uitbreken van de Oktoberrevolutie verhuisde de Roemeense regering ijlings weer in westelijke richting.

Inmiddels had de revolutie Bessarabië niet onberoerd gelaten. De Russische bevelhebber aan het gecombineerde front, generaal Tsjerbatsjev, was een aanhanger van Kerenski en toonde een dui-

Generaal-veldmaarschalk von Mackensen, Duits opperbevelhebber der Centralen tijdens de Balkanveldtocht 1916-1917

delijke afkeer van het bolsjewisme. Het liefst zou hij in dienst zijn getreden van de nieuw te vormen onafhankelijke staat Oekraïne. Ook zijn troepen bleken echter uitermate onbetrouwbaar en al eind oktober deden zich in vele plaatsen — onder meer in Jassy (Iasi) en in de hoofdstad van Bessarabië, Kishinev — rellen voor.

Wapenstilstand tussen de Centralen en Rusland

Toen op 7 december 1917 tussen de Centralen en de Sovjets een algemene wapenstilstand werd afgekondigd kon Tsjerbatsjev niets anders doen dan deze ook voor zijn frontsector aanvaardden. Daardoor waren de Roemeense strijdkrachten in een uitermate moeilijke situatie beland. Noodgedwongen sloten op 9 december te Focsani de Roemenen hun wapenstilstand met de Centralen. Alleen in Bessarabië ontplooiden de Roemenen nog militaire activiteit, waarbij zij soms door Oekraïense eenheden werden gesteund. Op 26 januari 1918 boekten de Roemenen zelfs nog een succes met de inneming van Kishinev.

Op 7 februari richtte von Mackensen echter een ultimatum aan de Roemeense regering. Het door de Duitsers beoogde doel was een separate vrede. Daarna hadden ontmoetingen plaats tussen von Mackensen en Averescu en van koning Ferdinand, die begin december zijn functie van opperbevelhebber van de Roemeense strijdkrachten had opgegeven, met de Oostenrijkse minister van buitenlandse zaken Czernin. Roemenië werd gedwongen de Duitsers in Bessarabië doortocht te verlenen, zodat zij op 13 maart ook nog het belangrijke Odessa konden bezetten. De voorlopige vredesvoorwaarden waren op 9 maart te Buftea doorgenomen en besproken.

Gebiedsverlies

De afgedwongen vrede werd op 7 mei 1918 in

Boekarest ondertekend. Daarmee konden de Centralen weer even een pleister leggen op de wonde van de publieke opinie van het thuisfront. Men vergeet niet dat in dezelfde periode van de vijf Duitse wanhoopsoffensieven in het westen er al twee geheel waren vastgelopen.

De vredesvoorwaarden waren voor de Roemenen rampspoedig: de gehele Roemeense economie kwam onder Duits-Oostenrijkse controle, evenals de Donauscheepvaart; aan Hongarije werden in Zevenburgen omvangrijke grenscorrecties toegestaan (dit hield onder meer het verlies van de Karpatenpassen in), de gehele Dobroedsja tot aan de Donaumonding kwam aan Bulgarije; met uitzondering van de twee divisies in Bessarabië, die op oorlogssterkte mochten blijven, dienden de Roemeense strijdkrachten te worden teruggebracht tot 20.000 man infanterie, 9000 man artillerie en 3200 man cavalerie.

De sedert het einde van 1916 in Roemenië aanwezige Franse militaire missie onder leiding van generaal Berthelot hadden de Roemenen met weemoed zien vertrekken. Nog voor de Duitse doortocht door Bessarabië hadden deze Fransen zich via Odessa in veiligheid weten te stellen.

Roemenië opnieuw in volle actie

Onder commando van generaal Franchet d'Espéry boekte in de herfst van 1918 het geallieerde Oriëntleger grote successen. Eind september was het Bulgaarse front ineengestort en op 1 november rukten Servische troepen opnieuw hun eigen hoofdstad Belgrado binnen. Aangezien de dubbelmonarchie als een kaartenhuis ineens stortte, zag het Oostenrijks-Hongaarse opperbevel zich genoodzaakt op 3 november de wapenstilstands-

Roemeense krijgsgevangenen (eind 1916)

voorwaarden aan het Italiaanse front te ondertekenen. In Boedapest had de salonsocialistische grootgrondbezitter graaf Karoli zich als de nieuwe Hongaarse ministerpresident geïnstalleerd. Op 1 november, dus kort voor zijn abdicatie, werd dat uit Wenen door koning Karl nog telefonisch gelegaliseerd. Toch ging ook de afscheiding van Hongarije met vele geweldplegingen gepaard.

Dit alles gaf de Roemenen weer moed en herstelde hun zelfvertrouwen. Onder opzegging van het vredesverdrag van Boekarest sloten zij zich op 8 november weer bij de geallieerden aan. In de laatste weken van 1918 en de eerste tien van 1919 waren de Roemenen militair uiterst actief. Behalve de Boekowina bezetten zij een gedeelte van de Banaat, geheel Transsylvanië (Zevenburgen) en de complete Dobroedsja, en voorts gingen zij over tot inlijving van Bessarabië.

Medio maart noodzaakte Franchet d'Espéry de Hongaren zich nog verder terug te trekken en wel tot die zuiver Hongaarse gebieden waarvan de eigen bevolking niet met andere nationaliteiten haar haardsteden moest delen. Deze eis ging zelfs Karoli te ver, waarna hij zijn mandaat teruggaf. Zijn aftreden effende echter de weg voor het aan de macht komen van de aanhangers van Bela Kun. Deze stichtte de Hongaarse Radenrepubliek met zich zelf als minister-president. Aanvankelijk was zijn aanhang niet beperkt tot de uiterst linksradicale elementen. Bela Kun had de Sovjet-Unie om militaire interventie verzocht en daarom koesterden velen uit de middengroepen, en zelfs uit militaire kringen, zich in de ijdele hoop door middel van die eventuele hulp in staat te worden gesteld minder grondgebied te moeten prijsgeven. In die periode waren de Sovjets echter zelf in een strijd op leven en dood gewikkeld, waardoor steun van hun kant geheel was uitgesloten.

Het ageren tegen de binnenlandse vijanden begon voor de Hongaarse Roodgardisten al vrij spoedig te ontaarden in een sleur die ontevredenheid opwekte. Dit was een van de oorzaken die leidde tot een kapitale blunder: het aanpakken van de buitenlandse vijand. Tegen het einde van het voorjaar vielen zij niet alleen de Tsjechen aan, maar het waren vooral de Roemenen die het moesten ontgelden.

Even leverden deze acties kleine successen op, maar zij boden verder geen enkel aantrekkelijk vooruitzicht. Medio juli gingen de Roemenen in het offensief, dat zo goed was voorbereid, dat zij op 4 augustus de vijandelijke hoofdstad wisten te overmeesteren. Deze val van Boedapest betekende tevens het definitieve einde voor de Raden-

republiek. Daarna was er grote geallieerde druk nodig om de Roemenen zover te krijgen dat zij op 13 november 1919 de stad verlieten. Vrijwel onmiddellijk na het vertrek van de Roemeense troepen rukten contrarevolutionaire eenheden onder commando van admiraal Horthy Boedapest binnen. De laatste Roemeense bezetters ontruimden Hongarije in maart 1920.

De verdragen van Versailles (28 juni 1919) en van St. Germain (10 september 1919) betekenden voor Roemenië slechts de beëindiging van de oorlog met Duitsland en Oostenrijk. Vanzelfsprekend betekenden het vredesverdrag met Bulgarije van Neuilly (27 november 1919) en vooral het vredesverdrag met Hongarije van Trianon (4 juni 1920) voor de Roemenen veel meer. De nationale aspiraties waren verwezenlijkt, de zo vurig gewenste gebieden officieel ingelijfd, de lange Roemeense lijdensweg was niet voor niets afgelegd: Groot-Roemenië was nu werkelijkheid. Nu trachtte Roemenië zich zo snel mogelijk van de juiste plaats in de middengroep van de Europese staten te verzekeren. De prijs, die de Roemenen voor hun nieuwe status moesten betalen, was het binnen de landsgrenzen herbergen van aanzienlijke minderheidsgroepen met alle problemen die daaraan vastzaten. Duidelijk blijkt op de volkerenkaart dat Transsylvanië voornamelijk inderdaad Roemeens gebied is; midden in dit gebied bevindt zich een grote Hongaarse enclave, die in het zuidwesten direct wordt begrensd door een kleinere Duitse enclave. Het was voor de Roemenen een positief en aangenaam gebeuren, dat bij de volksstemmingen van 8 en 10 augustus 1919 de Duitse bevolkingsgroepen — die met het vroegere Hongaarse bewind stellig geen goede ervaringen hadden opgedaan — in grote meerderheid voor opnemings in de Roemeense staat stemden.

In dit verband gezien zijn de resultaten van de latere volkstelling in Transsylvanië, in 1930, zeker vermeldenswaard: er waren toen 3,2 miljoen Roemeense, 1,35 miljoen Hongaarse en 540.000 Duitse inwoners. Veel minder gecompliceerd was de situatie in de Dobroedsja, want alleen het zuidelijke gedeelte kan als gemengd gebied worden beschouwd.

Een geheel ander, maar ten minste even belangrijk, probleem betrof de erkenning van de Roemeense noordoostelijke grens met de Sovjet-Unie. In maart 1920 toonden Engeland, Frankrijk, Italië en Japan zich bereid de inlijving van Bessarabië te doen wettigen. Een desbetreffend verdrag was gereed op 28 oktober 1920, maar door onverklaarbare redenen ging alleen Japan nooit tot ra-

tificatie over. Als oorzaak voor deze nalatigheid werd soms de Japanse vooruitziende blik gesugereerd. Maar in deze periode was de Japanse instelling ten opzichte van de Sovjet-Unie zo slecht, dat iets dergelijks tot de onmogelijkheden behoorde.

Roemenië's bondgenoten

Het aanzienlijk vergrote Roemenië trachtte na de Eerste Wereldoorlog evenals de andere geallieerden de verworven positie te consolideren. De voornaamste pijler waarop toen de buitenlandse politiek rustte, was het militaire bondgenootschap met Polen. Dit verbond werd nog voor de vrede van Riga (18 maart) op 3 maart 1921 gesloten en was duidelijk bedoeld om agressie van de kant van de Sovjet-Unie te voorkomen. Behalve Finland — de drie Baltische staten speelden in dit verband geen rol van betekenis — waren Polen en Roemenië in deze periode de enige landen die een eventuele Sovjetaanval actieve tegenweer zouden kunnen bieden. De Polen behoefden deze instelling niet meer te bewijzen, want zij waren de eersten geweest die buiten de Russische grenzen het Rode Leger een nederlaag hadden toegebracht. Van eminent belang was verder, dat er een gemeenschappelijke Pools-Roemeense grens bestond.

In de jaren 1920/21 was het Frankrijk, dat als motor fungeerde bij de totstandkoming van de „Kleine Entente”. Die voltrok zich in drie fases. Op 14 augustus 1920 sloten Joegoslavië en Tsjecho-Slowakije een militair verbond, dat op 23 april 1921 werd gevolgd door een verbond met militaire conventie tussen Roemenië en Tsjecho-Slowakije.

Ter completering diende het verbond met militaire conventie van 7 juni 1921 tussen Joegoslavië en Roemenië. Veel later, namelijk op 16 februari 1933, werd ten overvloede nog een overkoepelelend „Organisatiepact voor de Kleine Entente” door de drie betrokkenen ondertekend.

Alhoewel Frankrijk zich tijdens de vele vredesonderhandelingen intens voor de belangen van Roemenië had ingezet en voornamelijk de Franse industrie in de jaren '20 de wapens voor de Roemeense strijdkrachten leverde, waren de betrekkingen tussen beide landen wel goed maar tevens uiterst los. Een militaire alliantie bestond in feite niet. Pas op 10 juli 1926 kwam een Frans-Roemeens vriendschaps- en niet-aanvalsverdrag tot stand; dit pact zou in 1936 nog prompt worden verlengd.

Wennen aan de vrede

De periode tot het begin van de jaren '30 was ook voor Roemenië vrij rustig. Er was genoeg actie, maar de niet al te schokkende gebeurtenissen volgden elkaar nog in een vrij traag tempo op. Europa stelde zich op de vrede in en zelfs ging het even erop lijken dat alleen maar voorspoed en rust waren te verwachten. Maar de meeste landen die direct of indirect met Frankrijk waren verbonden, maakten de onvergeeflijke fout te lang van de behaalde zege te genieten. Bij het opstellen van militaire prognoses werd het gestadig groeiende Rode Leger soms geducht onderschat en in feite kwam men veel te laat erachter dat Duitsland opnieuw een militaire factor van betekenis aan het worden was. Alleen de Polen bleven uiterst alert en trachten uit de verkregen gegevens de juiste lessen te trekken. Telkenmale konden de Roemenen profiteren van de omvangrijke kennis van hun belangrijkste bondgenoten.

Voor de lastige Hongaren behoefden de Roemenen geen angst te koesteren, want het was ondenkbaar dat die iets tegen de Kleine Entente zouden durven ondernemen.

Bij het Oosteuropese (vredes)Pact van 9 februari 1929 sloten zich acht landen aan. Roemenië was een van de eerste leden en omdat de Sovjet-Unie de belangrijkste partner van deze groep was, waanden de Roemenen zich even veilig.

Het Balkanpact, dat de isolering van Bulgarije beoogde, werd op 9 februari 1934 te Athene door Griekenland, Joegoslavië, Roemenië en Turkije ondertekend. In Duitsland waren de Nazi's al ruim een jaar aan de macht en inderdaad waren de Duitse strijdkrachten een factor van uitzonderlijke betekenis geworden. Het Balkanpact kan worden beschouwd als sluitstuk van een overeenkomstenreeks waarbij de bestendiging van de status quo het voornaamste doel was.

Na het overlijden van koning Ferdinand in 1927 weigerde kroonprins Carol — althans voorlopig — zijn plaats op de troon in te nemen. De zoon van Carol en zijn eega prinses Helena van Griekenland, Michaël, toen nog een kind, werd in naam koning; de feitelijke macht berustte bij een regentschapsraad. Na ettelijke moeilijkheden en onder grote druk van de zijde van talrijke Roemeense prominenten gelukte het in 1930 Carol van mening te doen veranderen. Als Carol II nam hij zelf de scepter in handen. Terwijl de door hem verstoten koningin Helena vrijwel permanent in Florence verbleef, haalde Carol — in strijd

Koning Carol II in gezelschap van de Franse president Lebrun

met een door hem gedane belofte — zijn vriendin madame Lupescu toch naar de hoofdstad. Aanvankelijk zette dat veel kwaad bloed, maar alras legde men zich bij de situatie neer. Carol ontpopte zich als een ijverig vorst, die zich met vele zaken in positieve zin bemoeide. Hij gaf blijk van intelligentie en van politiek realiteitsbesef. Daartegenover stond dat hij het vermogen miste een ter hand genomen zaak geheel en tot in de perfectie te kunnen afwerken.

Op zoek naar nieuwe overlevingskansen

Het spel van het opnieuw politiek positie kiezen was in 1935 in volle gang. Vijf grote mogendheden, Engeland, Frankrijk, Duitsland, Italië en vanzelfsprekend ook de Sovjet-Unie, waren bij het Balkanspel betrokken. Engeland gaf blijk van een zekere algemene interesse, maar had — uit de imperiale gezichtshoek bekeken — het meeste belang bij een bondgenootschap met Griekenland en Turkije. Voor Frankrijk lagen de kaarten anders, want dit land kon met het oog op het zo gedaalde Franse prestige alleen nog maar proberen iets te redden. De Duitse belangstelling was toen in de eerste plaats gericht op de economische sector, waardoor het Duitse verlangen naar rust in de onderlinge betrekkingen tussen de Balkanlanden werd versterkt. Niettemin was ook in Boekarest een Duitse druk merkbaar, terwijl tevens de spreekwoordelijke bemoeizucht van het Derde Rijk er al bekendheid genoot. Aangezien de begerigheid van Italië geheel uitging naar de Balkanlanden aan de Adriatische-Zeekust, leverde de Italiaanse politiek voor Roemenië geen directe problemen op. Het onbehagen ten opzichte van de houding van de Sovjet-Unie was groot. Zo groot zelfs, dat de gedachte daaraan alleen al zou uitgroeien tot de overheersende factor bij het bepalen van de Roemeense buitenlandse politiek.

Op het gebied van handel en scheepvaart sloten Duitsland en Roemenië een verdrag, dat op 23 maart 1935 in Berlijn werd bekrachtigd met de handtekeningen van dr. Schacht en de Roemeense minister van handel en industrie Manolescu-Strunga.

In Moskou werd op 2 mei van dat zelfde jaar de vroegere Frans-Russische alliantie nieuw leven ingeblazen door Stalin en de Franse minister van buitenlandse zaken Laval in een pact tot wederzijdse bijstand. Vooral in Roemenië kreeg deze overeenkomst een zeer slechte pers, maar kort daarna was wel een ruk naar links in de Roemeense buitenlandse politiek duidelijk merkbaar. De Roemeense minister van buitenlandse zaken Titulescu, die deze functie in de jaren 1927/28 en van 1933 tot augustus 1936 bekleedde, was een handige politicus, en ook in de wandelgangen van het Volkenbondspaleis te Genève een graag geziene figuur. Nu trachtte hij door de inhoud van zijn redevoeringen en door andere uitlatingen de Sovjets gunstig te stemmen, in de hoop daardoor Bessarabië voor Roemenië te behouden. In het begin van de op 16 juli 1936 uitgebroken Spaanse Burgeroorlog irriteerde hij echter door zijn voorkeur voor de Spaanse Republikeinen niet alleen de Duitsers maar tevens de Polen én bovendien de andere Roemeense machthebbers met inbegrip van de koning. De ervaren Roemeense premier Tatarescu, die persoonlijk geen enkele sympathie voor het Derde Rijk koesterde, kon ter wille van de toch al zo broze betrekkingen met Duitsland niets anders doen dan Titulescu laten vallen. Zijn ontslag kwam op 29 augustus; de nieuwe minister van buitenlandse zaken was de kleurloze Victor Antonescu. Terwijl de Roemeens-Russische betrekkingen weer snel verslechterden, gniffelden de Duitsers nog lang na over de Roemeense knieval. Dr. Fabricius, sedert 29 april de nieuwe Duitse gezant in Boekarest, gaf openlijk blijk van zijn instemming met het gebeurde.

Overigens was het zelfs tot ver in 1939 nog buiten kijf, dat toch de Poolse gezant Arciszewski de belangrijkste diplomaat in de Roemeense hoofdstad was. Uit zijn heldere inzicht ontstond voor talrijke Roemenen het basisthema voor de opbouw van hun eigen zienswijze.

Op 16 november 1936 vond in Duitsland een onderhoud plaats tussen Hitler en de Roemeense professor Gheorghe Bratianu, voorzitter van de Jongliberalen. Automatisch kwamen ook de Hongaarse aanspraken op Roemeens gebied ter sprake. Hitler verklaarde zekere Hongaarse eisen te

Generaal Gamelin, Frans woordvoerder op niveau in de jaren '30

billijken, maar gaf tevens te kennen dat hij met het oog op verbeterde Duits-Roemeense betrekkingen de Hongaren wel enigszins wilde intomen. Duitsland had kennelijk meer belang bij goede relaties met Roemenië dan met Hongarije. Anders geformuleerd betekende dit, dat zonder de Roemeense brandstof de actieradius van het Duitse pantserswapen in een eventueel Europees conflict beperkt zou zijn.

Het verdrag van „eeuwige vriendschap”, door Joegoslavië gesloten met Bulgarije op 24 januari 1937, deed de andere partners van het Balkanpact, maar vooral Roemenië, huiveren. Toen nauwelijks twee maanden later (25 maart) ook nog een Joegoslavisch-Italiaans niet-aanvalsverdrag tot stand kwam, betekende dat voor de Kleine Entente het begin van het einde.

Het hete hangijzer

Dat in geval van een Europees conflict, dat nu wel algemeen werd verwacht, Russische troepen vrije doortocht over Roemeens grondgebied zouden willen opeisen, was voor de regering in Boekarest volslagen onaanvaardbaar. In het begin van 1936 was dat moeilijke onderwerp al eens aangeroerd in een onderhoud tussen de Sovjet-commissaris van buitenlandse zaken Litwinov en Titulescu, die zich behendig, beleefd maar vaag daarvan wist los te maken. Ook de latere Franse opperbevelhebber Gamelin sneed dat zelfde thema aan toen hij in de herfst van 1937 een bezoek bracht aan Roemenië en met koning Carol sprak. Deze legde uit dat het toelaten van Russische troepen in Bessarabië, om welke reden dan ook, een permanent verblijf zou betekenen en dat voor hun verwijdering een nieuwe oorlog nodig zou zijn. De Fransman begreep daaruit dat het „neen” definitief was en gaf dat aan zijn regering door. Dat weerhield evenwel Yvon Delbos, de Franse minister van buitenlandse zaken van medio 1936

tot maart 1938, niet ervan alsnog te trachten de Roemenen over te halen tot het sluiten van een militair verbond, maar daarvoor was het reeds te laat.

Door de economische crisis van 1929 kreeg, als overall elders, uiterst rechts ook in Roemenië de wind in de zeilen. Bij de algemene verkiezingen van eind 1937 kwam de op Duitse leest geschoeide „IJzeren Garde” met ruim 16% van de uitgebrachte stemmen uit de bus. Een andere extreem-rechtse groepering, waarvan de bekende nationalistische fanaticus Goga deel uitmaakte, bleef echter ver onder de 10%. Toch werd Goga door Carol tot premier benoemd. In diens kabinet was generaal Ion Antonescu als minister van oorlog opgenomen. Dit was geen vriendelijk gebaar aan het adres van Duitsland, integendeel, het was bedoeld als een geruststelling voor Engeland en Frankrijk. Generaal Antonescu was een van de zeer weinige Roemeense officieren die werkelijk als all-round militair expert konden worden gekenschetst. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij hoofd van de afdeling operatiën van de Roemeense generale staf. In de jaren '20 was hij militair attaché in Londen en Parijs; in beide hoofdsteden genoot hij een voortreffelijke reputatie. In 1933 werd hij benoemd tot chef van de Roemeense generale staf. Nauwelijks een jaar later nam Antonescu op eigen verzoek ontslag; de oorzaak daarvan was, dat hij de door hem beoogde modernisering van de Roemeense strijdkrachten niet mocht doen uitvoeren. In Duitsland was hij minder bekend en het was dr. Fabricius die de machthebbers nog eens extra op Antonescu's militaire eigenschappen attent maakte.

Goga's beleid stuitte al direct op grote binnenlandse moeilijkheden en buitenlandse problemen. In eigen land lag hij voornamelijk overhoop met de leden van de IJzeren Garde, en de westelijke landen laakten zijn antisemitisme. Al op 10 februari 1938 voelde Carol zich verplicht in te grijpen. Hij stuurde Goga de laan uit, stelde de grondwet buiten werking, verbood de IJzeren Garde, en voerde de zogenaamde „koningsdictatuur” in.

Carols wens, de beëindiging van het politieke geharrewar, was illusoir: in de ruim twee en een half jaar, die hij nog aan de macht zou blijven, wisselden veertien ministeries elkaar af. Christea, de patriarch van de Grieks-Orthodoxe Roemeense kerk, was in de eerste vijf ministeries van deze periode minister-president. In dat eerste kabinet bleef Antonescu als minister van oorlog gehandhaafd. Van deze equipe maakte Tatarescu, die ja-

renlang als premier de enige stabiele factor in de Roemeense politiek was, deel uit als minister van buitenlandse zaken. Daarna zou hij nog in vier van de genoemde ministeries optreden, maar door de talloze wisselingen kon van enige stabiliteit geen sprake zijn. De figuur die verder nog voor enige continuïteit kon zorgen was Gafencu, die in zeven na elkaar optredende kabinetten de post van minister van buitenlandse zaken bekleedde. Toch schroomden deze regeerders niet, tegen de extremisten van de IJzeren Garde op te treden: Codreanu, hun in Duitsland zo geziene leider, werd op 26 mei 1938 tot tien jaar dwangarbeid veroordeeld. Op 30 november van dat zelfde jaar werd bekendgemaakt dat hij, samen met 13 medeveroordeelde aanhangers, bij een vlucht poging was neergeschoten. Dit nieuws verwekte in Duitsland een storm van verontwaardiging.

Carol nam zelf poolshoogte

In 1938 had Europa al een ander aanzien gekregen. Het was begonnen met de „Anschluss” van Oostenrijk bij het Derde Rijk op 13 maart. Door de overeenkomst van München op 29 september werd Tsjecho-Slowakije teruggebracht tot een wanstaltige rompstaat met onverdedigbare grenzen. In de meeste Europese hoofdsteden had het dictaat van München als een schokeffect gewerkt. In Boekarest heerste een terneergeslagen stemming, want de Kleine Entente was ter ziele. Men berustte echter niet: Carol en zijn ministers waren eensgezind van mening dat Roemenië radicaal het roer moest omgooien, wilde het overlevingskansen blijven behouden.

De koning besloot zijn voorgenomen officiële bezoeken aan Parijs en Londen te laten doorgaan. In de periode 15-19 november mocht hij in deze steden wel begrip ondervinden, maar bijna tastbaar constateerde hij de onmacht — en dit gold vooral voor Frankrijk — de machtsverschuivingslawine te stuiten. Geruime tijd voor zijn vertrek uit Boekarest had Carol aan zijn minister van buitenlandse zaken Comnen opdracht gegeven tijdens zijn terugreis een uitgebreid bezoek aan Duitsland voor te bereiden. Comnen, die enkele jaren gezant in Berlijn was geweest en daar over vele relaties beschikte, slaagde in zijn opdracht. Op 24 november werd Carol op de Berghof door Hitler ontvangen. Ondanks de vriendelijke gespreks sfeer was het onderhoud niet gelukkig. Opnieuw werden de Hongaarse én Bulgaarse aanspraken op Roemeens grondgebied aangesneden, terwijl Hitler tevens zijn afkeer van de volgens hem te afwach-

tende houding van de Roemeense politici duidelijk liet merken. Wel betuigde de Duitse rijkskanselier zijn instemming met de Roemeense neutraliteitsverklaring, voor het geval van een Duits-Tsjechisch militair conflict, die ruim vóór 29 september was afgelegd. Met klem verklaarde Carol nog, dat Roemenië steeds een tegen de Sovjet-Unie gerichte politiek zou blijven voeren en nooit aan eenheden van het Rode Leger recht van doortocht zou toestaan. De koning begreep overduidelijk, dat het doen van territoriale concessies aan de nabuurlanden onontkoombaar zou zijn en dat Duitslands interesse voor zijn land inderdaad grotendeels berustte op economische overwegingen. Besluitvaardig nam Carol zich voor, althans met dit pluspunt zijn voordeel te doen. In Leipzig besteedde hij de volgende twee dagen zijn tijd aan het voeren van besprekingen met Göring en de belangrijke econoom Wohlthat, en op 26 november was de basis gelegd voor een omvangrijke economische samenwerking met Duitsland.

De bovenvermelde dood van Codreanu deed echter de Duits-Roemeense betrekkingen uiterst gespannen raken. In Boekarest werd op 23 december Comnen als minister van buitenlandse zaken vervangen door Gafencu. Door zijn persoonlijke flair slaagde deze in zijn opzet de scherpe kantjes eraf te slijpen. De betrekkingen verbeterden nu in zoverre, dat op 4 februari 1939 in Boekarest met de besprekingen voor het opstellen van het handelsverdrag kon worden begonnen; maar nog voor het tot stand kon komen was er in Europa opnieuw een crisissituatie ontstaan door de liquidatie van de Tsjechoslowaakse rompstaat op 15 maart.

In Bratislava werd de onafhankelijkheid van de republiek Slowakije geproclameerd, waardoor het land een Duitse vazalstaat werd. Het Tsjechische gedeelte werd als Bohemen en Moravië een Duits protectoraat. Onmiddellijk eisten de Hongaren Roethenië (Karpatho-Oekraïne) op en even speelden de Roemenen met de gedachte het zuidelijke gedeelte daarvan te bezetten. De Roemenen stelden de voorwaarde, dat de Polen een strook tussen Hongaars en Roemeens gebied zouden bezetten en zo een buffer vormen. De Polen hadden toen al andere zorgen, want hun relaties met het Derde Rijk werden met de dag slechter. Zij hadden echter geen bezwaren tegen de Hongaarse plannen omdat hun betrekkingen met Hongarije goed waren. Door tussenkomst van Warschau hadden de Hongaren de Roemenen ervan op de hoogte gesteld dat de militaire bezetting van Roethens gebied om technische redenen niet kon

worden stopgezet. De hartelijke begroeting tussen Poolse en Hongaarse officials en militairen aan de nieuwe gemeenschappelijke grens verwekte in Boekarest veel wrevel.

Inmiddels hadden de Roemenen de totale sterkte van hun leger op 500.000 man gebracht. Het gros van deze strijdkrachten werd gelegerd aan de nu nog langer geworden grens met Hongarije. Soms steeg de spanning tussen beide landen tot ongekende hoogte, maar tot een lokale oorlog kwam het niet. Eerst tegen eind september zou deze spanning afnemen.

Vlak na de Tsjechische crisis circuleerden in het westen geruchten over een Duits ultimatum aan Roemenië. Deze waren onjuist, zoals bleek toen het al zo lang verwachte Duits-Roemeense handelsakkoord (Wohlthat-Vertrag) op 23 maart 1939 te Boekarest werd ondertekend.

De aanvoer van brandstof voor het Duitse pantserwapen was daarmee gewaarborgd en voor de Roemeense strijdkrachten was het van groot belang dat de levering van wapens uit de nu onder Duitse controle staande Skodafabrieken zou worden voortgezet. Een aanzienlijk gedeelte van het Roemeense leger was nog uitgerust met Frans materieel uit de jaren '20, dat niet meer aan de eisen van de tijd voldeed. De aanvulling was dus bestemd voor de onderdelen, die in het begin van de jaren '30 van modern Tsjechisch materieel waren voorzien.

Gafencu, aangestoken door de politieke reiskoorts uit die dagen, was uiterst actief. Zo nodig bezocht hij niet alleen Warschau en Berlijn, maar ook Genève, Londen en Parijs stonden bij hem nog goed genoteerd. Zo kregen de Roemenen toch ook nog een Engels-Franse garantieverklaring los die tegelijk met die aan Griekenland op 13 april werd afgekondigd. Tijdens dit voorjaar deed generaal Weygand nog een laatste poging iets bij de Roemenen te bereiken. Nog altijd zagen de Fransen de strijdkrachten van het Balkanpact als één geheel en indien de Turken bereid waren in Oost-Thracië minimaal 6 á 8 divisies ter beschikking te stellen, zou het totaal bijna 95 divisies kunnen omvatten. Voor het gemak vergaten zij dan maar, dat zowel de Joegoslavische als de Roemeense divisies stellig niet van grote klasse waren. Het Franse idee, eventueel desnoods weer met een nieuw Salonikifront te beginnen, berustte slechts op nostalgie. Vooral door de Roemenen werden deze — overigens goed bedoelde — toekomstplannen niet meer serieus genomen. In dit verband was het logisch dat het Franse aanbod voor het zenden van een militaire missie onder

leiding van de generaal Mittelhauser niet werd aanvaard. Ondanks alles kon men echter de Roemenen gevoel voor humor niet ontzeggen, gelet op het enigszins wrange grapje „sinds wij door de Duitsers worden bewapend, worden wij door Engeland en Frankrijk gegarandeerd” dat in Boekarest opgeld deed.

Het akkoord van Moskou

De overeenkomst van München had sensatie verwekt, maar het tot stand komen van het Duits-Russische niet-aanvalsverdrag van 23 augustus 1939 sloeg in als een donderslag bij heldere hemel. Zoals bekend waren in de geheime clausules de invloedssferen verdeeld. Behalve Polen was ook Roemenië ter sprake gekomen. Duitsland verklaarde daarbij niet te zijn geïnteresseerd in de status van Bessarabië, maar het wenste zijn grote economische belangen in alle landen van het Balkanschiereiland — dus inclusief Roemenië — zonder enig voorbehoud te blijven handhaven. Voor Roemenië betekende dat de — althans tijdelijke — redding.

Op 25 augustus, zes dagen voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, legde de Roemeense regering een neutraliteitsverklaring af voor het geval van een Duits-Pools militair conflict. Deze werd op 6 september gevolgd door een algemene neutraliteitsverklaring van Roemenië. Ingevolge de bepalingen van het Pools-Roemeense verdrag van 1921 waren de Roemenen verplicht de Polen na de Sovjetinval van 17 september militaire steun te verlenen, maar aangezien de Duitsers de Polen al vrijwel hadden verslagen, en omdat toen de Roemeense relaties met de Duitse economie steeds intensiever werden, kon niets anders worden gedaan dan verwijzen naar de verklaring van 6 september.

Een en ander kon echter niet verhelpen dat na 20 september de Roemeens-Russische betrekkingen zich snel in negatieve zin ontwikkelden. Daarom verplaatsten de Roemenen eind september en begin oktober het merendeel van hun aan de Hongaarse grens gelegerde strijdkrachten naar het noordoosten, ter bescherming van de Boekowina en Bessarabië. Dit was de reden voor het luwen van de Hongaars-Roemeense spanning, en dat betekende weer koren op de Duitse molen.

Medio november betuigde koning Carol op behendige wijze zijn adhesie aan de goed bedoelde doch vruchteloze vredespogingen van koningin Wilhelmina en koning Leopold. De Engelse regering zag zich genooddaakt, op 14 december de

Britse garantie aan Roemenië af te zwakken door te verklaren dat deze niet gold in geval van een eventuele aanval van de Sovjet-Unie op dat land. Daaruit kon worden geconcludeerd, dat de Britten Joegoslavië en Roemenië hadden afgeschreven en alleen nog iets positiefs verwachtten van een militaire samenwerking met Griekenland en Turkije. In het zo gecompliceerde Europaspel zouden deze twee kaarten mogelijk nog eventueel als troef kunnen worden uitgespeeld.

1940, het rampjaar voor Roemenië

Met het uitspreken van een speciale nieuwjaarsboodschap richtte koning Carol zich tot het volk en de strijdkrachten. Zijn rede was vrij optimistisch getint en zuiver bedoeld om iedereen een hart onder de riem te steken. Althans op papier maar zeer zeker numeriek vertegenwoordigden de Roemeense strijdkrachten omstreeks de jaarwisseling toch een machtsfactor van enige betekenis. De landmacht bestond uit 34 divisies infanterie, 4 divisies cavalerie, 1 gemotoriseerde divisie en 4 brigades bergtroepen. De luchtmacht beschikte over ruim 600, voor het merendeel verouderde, toestellen; van het moderne materieel maakten 36 Blenheim-bommenwerpers, 20 jagers van het type Messerschmitt 109 en ca. 50 jagers van Poolse makelij deel uit. Bij het totaal van 600 kan evenwel zeker nog een honderdtal Poolse vliegtuigen worden opgeteld, die tijdens de oorlogshandelingen noodgedwongen op Roemeense vliegvelden hadden moeten landen aangezien de eigen bases in vijandelijke handen waren gevallen. Uiteraard volgde internering, maar de geslepen Roemenen wisten alras een modus te vinden om met vermindering van al te veel internationale verwickelingen deze toestellen bij de eigen luchtmacht te kunnen inlijven. De Roemeense vloot, bestaande uit 4 torpedootjagers, 3 torpedoboten en 1 onderzeeboot, was een te verwaarlozen factor.

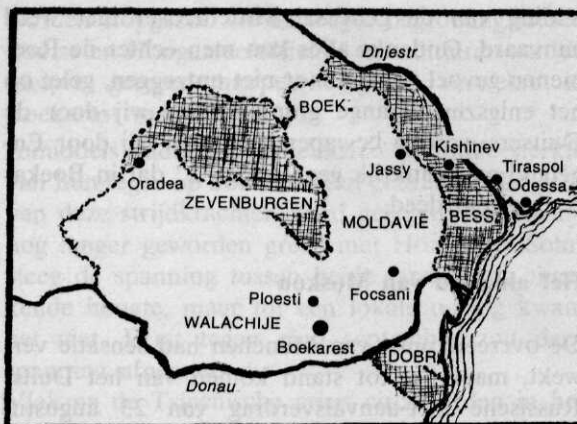
Om de veiligheid van het oliegebied van Ploesti te waarborgen, hadden al eind december de eerste gesprekken plaatsgevonden. Eerst had de Duitse luitenant-kolonel Bentivegni van de Abwehr een onderhoud met het hoofd van de Roemeense veiligheidspolitie (Siguranza) Moruzov, daarna kwamen de besprekingen op hoger niveau waar de toen opnieuw premier zijnde Tatarescu van gedachten wisselde met dr. Fabricius en de Duitse econoom dr. Clodius. Uiteindelijk werd beslist dat de bevelhebber van de 25e Roemeense Divisie de

verantwoordelijke man zou zijn voor het handhaven van de orde in het rijke oliegebied.

De Duitsers bleven, evenals de Roemenen, beducht voor een mogelijke overval door luchtladingstroepen van het Rode Leger, terwijl ingrijpen van Engelse en Franse zijde nog niet geheel uitgesloten werd geacht aangezien het Oriëntleger van Weygand toen nog bestond. De snelle opmars van de Wehrmacht in West-Europa in mei 1940 maakte in Roemenië zeer veel indruk. De regering besloot nu tot een volledig en definitieve aansluiting bij de Duitse politiek. Ogenschijnlijk ten overvloede werd op 25 mei een „olie- en wapenverdrag” tussen beide landen gesloten. Het was echter bedoeld als een indirecte Duitse waarschuwing aan de Sovjet-Unie. Ten opzichte van de nieuwe Roemeense koers trokken de koning en Tatarescu één lijn; Gafencu wilde deze niet volgen en daarom werd hij op 31 mei als minister van buitenlandse zaken vervangen door Gigurtu. De Russische eisen inzake Roemeense gebieden waren al in maart door volkscommissaris voor buitenlandse zaken Molotov tijdens een toespraak openbaar gemaakt. Op 23 juni deelde Molotov aan de Duitse ambassadeur in Moskou von der Schulenburg mee, dat Roemenië zonder uitstel de noordelijke Boekowina en Bessarabië zou moeten afstaan. Het Sovjetultimatum aan Roemenië volgde op 26 juni.

Indachtig het verloop van de Fins-Russische oorlog neigden de Roemenen aanvankelijk ertoe de wapens op te nemen. Aangezien een militair conflict tussen Roemenië en de Sovjet-Unie op dat moment zeer onwelkom was adviseerden de Duitsers de Roemeense regering de Sovjeteisen in te willigen. Een gelijkkluidend advies werd verstrekt door de Italiaanse gezant Ghigi. Omdat de Roemenen begrepen dat terugvallen op de door de Engelsen zelf afgezwakte garantieverklaring zinloos was, legden zij op 27 juni het hoofd in de schoot. Wel brachten zij hun strijdkrachten op oorlogssterkte om een eventueel verder oprukken van het Rode Leger te voorkomen. In grote haast werd een Roemeens-Russische commissie samengesteld ter regeling van de gebiedsoverdracht. De Sovjets gaven de Roemenen slechts vier dagen tijd om de afgestane gebieden te ontruimen. De reeds op 28 juni begonnen invasie verliep echter sneller dan de Roemeense uittocht, waardoor de Sovjets profiteerden van de gelegenheid zich tevens nog grote voorraden Roemeens oorlogsmaterieel toe te eigenen.

In Boekarest wisselden de ministers elkaar in een nog sneller tempo af dan gewoonlijk. Op 1 juli

Noodgedwongen deed Roemenië in 1940 driemaal gebiedsafstand: de noordelijke Boekowina en Bessarabië aan de Sovjet-Unie (27 juni), een aanzienlijk deel van Transsylvanië aan Hongarije (30 augustus) en de zuidelijke Dobroedsja aan Bulgarije (7 september)

had premier Tatarescu de Britse garantieverklaring opgezegd; nauwelijks vier dagen later moest hij zijn bevoegdheden aan Gigurtu overgeven. Deze laatste nam Carols vertrouwing Manoilescu als minister van buitenlandse zaken op in zijn kabinet. Aan Gigurtu en Manoilescu viel nu de ondankbare taak toe de slepende Hongaarse kwestie uit de wereld te helpen. De nieuwe equipe sprak zich op 8 juli uit voor een totale samenwerking met de As-mogendheden. Het Roemeense lidmaatschap van de Volkenbond werd op 11 juli beëindigd.

Nog voor 1 juli had Carol Duitsland verzocht de nieuwe landsgrenzen te willen garanderen. Tevens was in Berlijn meegedeeld dat de komst van een Duitse militaire missie door Boekarest op prijs zou worden gesteld. In de vorm van een persoonlijk schrijven van Hitler kwam pas op 15 juli het Duitse antwoord, waarin onomwonden werd verklaard dat Duitsland aan de Roemeense verzoeken zou voldoen nadat afdoende regelingen ten aanzien van de Hongaarse en Bulgaarse eisen zouden zijn getroffen. Duitsland kon moeilijk anders reageren, omdat de Sovjet-Unie niet alleen de Hongaarse en Bulgaarse eisen steunde maar deze zelfs stimuleerde.

Op 16 augustus begonnen de Hongaars-Roemeense besprekingen, doch al spoedig liepen zij geheel vast. Daarna besloot de Duitse regering beide partijen te vragen zich op korte termijn in Wenen aan een bindende arbitrage te willen onderwerpen. Zowel de Roemeense als de Hongaarse regering gingen daarmee akkoord, waarna onder voorzitterschap van von Ribbentrop en Ciano op 30 augustus de arbitrage van Wenen plaatsvond.

Het was zonder meer een dilettantistisch gebeuren; zonder blikken of blozen werden twee kaarten geheel door elkaar gehaald als gevolg waarvan de Hongaren meer van noordelijk Zevenburgen kregen toegewezen dan zij ooit hadden durven dromen. Alleen dr. Fabricius wist nog iets positiefs voor de Roemenen te bewerkstelligen, maar toen Manoilescu met de definitieve kaart werd geconfronteerd, kreeg hij een hartaanval. Na medische hulp en kort overleg met de koning zette hij noodgedwongen zijn handtekening.

Na het bekend worden van die uitslag heerste in Boekarest een rouwstemming; de publieke opinie richtte zich vooral tegen Italië, aangezien dat land werd beschouwd als bondgenoot van de Hongaren. Door dit alles was tevens de positie van Carol onhoudbaar geworden. Goedpraten van het verlies van het grootste gedeelte van Transsylvanië was een onbegonnen zaak, alleen de uitvoering van het Weense dictaat zou de Roemenen de zo begeerde Duitse garantie voor hun verminkte rompstaat opleveren. Voor deze realisatie was een harde hand onontbeerlijk en daarom benoemde Carol op 4 september generaal Ion Antonescu tot minister-president. Deze vroeg en verkreeg vóór-strekkende volmachten. Op 6 september deed Carol afstand ten gunste van zijn zoon Michaël.

Dat de op 19 augustus met Bulgarije begonnen onderhandelingen op 7 september werden afgerond met de Roemeense afstand van de zuidelijke Dobroedsja kon geen sensatie meer verwekken.

Op 14 september nam Antonescu enkele leden van de IJzeren Garde in zijn kabinet op; Roemenië was een „nationaal-legionaire” staat geworden. Maar de inschakeling van de Roemeense nazi's kwam de politieke rust niet ten goede. De

leden van de IJzeren Garde waren verzet op rellen en maakten zich telkenmale schuldig aan geweldpleging tegenover andersdenkenden.

Eindelijk had inmiddels Duitsland de grenzen van het restant van Roemenië gegarandeerd en tegen eind oktober arriveerde een uitgebreide Duitse militaire missie in Boekarest onder leiding van de generaal der cavalerie Hansen. Op 22 en 23 november bracht Antonescu bezoeken aan Hitler, waarbij deze Roemenië in alle opzichten hulp beloofde. Tevens werd op 23 november in Berlijn de Roemeense aansluiting bij het Driemogendhedenpact bekrachtigd.

Op 27 en 28 november gingen de aanhangers van de IJzeren Garde in geheel Roemenië weer tot excessen over. Dat verwekte zowel bij de militairen (met inbegrip van Antonescu) als bij de burgerbevolking veel wrevel en afkeer. In de periode van 21 tot en met 23 januari 1941 ondernamen de Roemeense nazi's een poging door middel van een putsch de macht te veroveren. Ondanks zijn goede betrekkingen met de bewindvoerders in het Derde Rijk aarzelde Antonescu geen ogenblik om met alle ter beschikking staande militaire middelen de opstand te doen neerslaan. De nationaal-legionaire staat werd opgeheven en als militair dictator bleef Antonescu Roemenië besturen.

Direct na deze gebeurtenissen arriveerde in Boekarest de nieuwe Duitse gezant von Killinger ter vervangen van dr. Fabricius. Op 10 februari verbraken de Engelsen de diplomatieke betrekkingen met Roemenië, zodat ook dit land door de Britse blokkademaatregelen werd getroffen.

Inmiddels was de getalsterkte van de in Roemenië gelegerde Duitse troepen geleidelijk aan zeer hoog opgevoerd; op 2 maart trokken uit Roemenië en met toestemming van de Bulgaarse regering aanzienlijke aantallen Duitse troepen over de Donau. Op 5 april, slechts één dag voor het begin van de Duitse Balkanveldtocht, werd de Roemeense regering — die zich prompt neutraal verklaarde — van de komende gebeurtenissen op de hoogte gebracht.

Bij zijn bezoek aan Hitler werd Antonescu op 11 juni inzake de voorgenomen operatie Barbarossa volledig geïnformeerd. Hij betuigde zijn algehele instemming en verklaarde dat zijn land van de eerste dag af zo krachtig mogelijk aan de militaire operaties zou deelnemen.

Behalve de garantie voor het terugverkrijgen van de aan de Sovjet-Unie afgestane provincies bood Duitsland de Roemenen nog een andere gebiedsuitbreiding aan, en wel een groot gedeelte van het land tussen de rivieren Dnjestr en Boeg, het zo-

Generaal Ion Antonescu (1882-1946); Conducator (militair dictator) 14 september 1940, maarschalk van Roemenië 23 augustus 1941

genaamde Transnistrië met Odessa als de voornaamste stad.

De Heilige Oorlog

Op 22 juni 1941 werd deze in Boekarest onder grote geestdrift afgekondigd. De eventuele hereniging met de verloren gegane gebieden sprak de publieke opinie inderdaad aan.

Bij het begin van de campagne beperkten de Roemeense acties zich tot het vermeesteren van een aantal bruggehoofden over de Proet. De Roemenen beschikten hier over een tiental divisies, en zeven Roemeense divisies maakten deel uit van de Duitse legergroep Zuid, die onder het opperbevel van generaal-veldmaarschalk von Rundstedt opereerde. In de periode van 2 tot en met 26 juli toonden de Roemenen zich in staat de noordelijke Boekowina en geheel Bessarabië te bevrijden. Uit erkentelijkheid voor deze geslaagde acties, die onder de persoonlijke leiding van Antonescu waren uitgevoerd, benoemde koning Michaël hem op 23 augustus 1941 tot maarschalk van Roemenië.

De verovering van Odessa liet von Rundstedt over aan de Roemenen, die op 14 augustus de stad hadden ingesloten. Toch bleek reeds snel dat vooral de Luftwaffe nog telkenmale moest ingrijpen alvorens de operatie kon worden afgerond. Op 16 oktober konden eindelijk eenheden van het Vierde Roemeense Leger Odessa binnenrukken. Nog voor de inneming van de stad had het Roemeense opperbevel de verliescijfers sinds het begin van de veldtocht bekendgemaakt. Deze waren ontstellend hoog: bijna 70.000 gesneuvelden en een nog groter aantal gewonden.

Duidelijk was aan het licht getreden dat het merendeel van de Roemeense troepen niet beschikte over de mentaliteit die voor deelneming aan een moderne oorlog in groot verband werd vereist. Het resultaat van de vroegere opleidingsmethoden had zich pijnlijk geopenbaard. Ondanks de bemoeiingen van de Duitse militaire missie en het vele werk van de talrijke instructeurs bleek de periode na oktober 1940 veel te kort te zijn geweest. Aan de loyaliteit van het Roemeense officierscorps lag het zeker niet en evenmin aan de door de leden daarvan betoonde leergierigheid.

Althans op papier beschikten de Roemenen bij het uitbreken van de oorlog over 27 divisies. Daarvan hadden de Duitsers slechts drie kunnen omscholen tot de zogenaamde kerndivisies. De Duitse legerleiding zag het gemis aan slagvaardig doorzettingsvermogen als het voornaamste euvel

Na de val van Odessa (16 oktober 1941) brachten Michaël en Antonescu een bezoek aan het front

van de Roemeense strijdkrachten, hoewel de meermalen bewezen inzetbereidheid enorm op prijs werd gesteld. Voorts kwam ook het typisch Roemeense verlangen naar verandering tot uiting in de handelingen van het eigen opperbevel; bij de minste aanleiding werd besloten tot commandowisselingen die uiteraard de continuïteit geen goed deden.

Na de Finnen, die in alle opzichten boven de anderen uitstaken, waren evenwel toch de Roemenen de beste Duitse bondgenoten. De Slowaken en Kroaten speelden zelfs numeriek geen rol en van militair standpunt gezien waren de Hongaren en de Italianen nauwelijks serieus te nemen. Dat alles leidde ertoe dat in het verdere verloop van de strijd de Roemeense troepen herhaaldelijk werden ingezet. En dat, terwijl de Roemenen met de inneming van Odessa eigenlijk de afsluiting van hun militaire planning hadden voltooid.

In 1941 waren de Duitsers nog in staat, het verlorengedane oorlogsmaterieel van hun bondgenoten grotendeels te doen vervangen. Daarvan profiteerde ook de enige Roemeense pantsersdivisie. Onder commando van generaal Radu had deze divisie telkenmale aan de strijd deelgenomen en daarbij haar inzetbereidheid duidelijk gedemonstreerd. Vrijwel al haar verouderde Franse materieel was verloren gegaan. Zij werd nu gereorganiseerd en voorzien van op de Sovjets buitgemaakte tanks.

December 1941 leverde nog twee voor de Roemenen belangrijke oorlogsverklaringen op; de eerste, op de 7e, was de Engelse aan Roemenië; de tweede was de Roemeense aan de Verenigde Staten, op 12 december.

De Roemeense catastrofe bij Stalingrad

Ook in 1942 waren de Roemenen militair actief, onder meer op het Krim-schiereiland; zij werden zelfs in positieve zin vermeld in sommige Duitse legerberichten. In verband met de Duitse opmars naar de Wolga speelde omstreeks juni Hitler met de gedachte Antonescu te verzoeken het bevel over een legergroep in de zuidelijke sector te willen aanvaarden, maar noch Antonescu zelf noch het Roemeense opperbevel waren van het idee gecharmeerd. Misschien was er toen al sprake van een beklemmend voorgevoel bij de Roemenen. Zeer diplomatiek wisten zij te vermijden dat zij met meer dan de strikt noodzakelijke verantwoordelijkheid in de militaire sector werden belast. Zij konden echter het noodlot niet ontlopen, want zij werden nolens volens nauw bij het drama van Stalingrad betrokken. Op 10 oktober nam het Derde Roemeense Leger de frontsector ten noordwesten van deze stad over, en begin november concentreerde het Vierde Roemeense Leger zich ten zuiden van Stalingrad. Voor de Sovjettroepen, die voortreffelijk op het voeren van een winteroorlog waren ingesteld, en die bovendien de zwakkere schakel in het Asfront prefereerden, vormden de Roemeense legers een voor de hand liggend doel. Beide legers werden dermate vernietigend verslagen dat het OKW alleen nog maar kon besluiten de povere restanten uit de desbetreffende frontsectoren terug te nemen.

Na de val van Stalingrad waren de machthebbers in Boekarest — en dit gold zowel voor Antonescu en zijn staf als voor de politici — het inzicht toegedaan, dat de Wehrmacht nooit meer de kracht zou kunnen opbrengen om de geleidelijk begonnen opmars van het Rode Leger naar het westen

Een lichte Renault-tank van de Roemeense pantserdivisie

een halt toe te roepen. Toch besloot Antonescu nieuwe strijdkrachten op de been te brengen en de oude nogmaals te doen reorganiseren. Tevens gaf hij het Roemeense diplomatenkorps opdracht zo mogelijk weer contacten te leggen met de westelijke geallieerden. Ook de Roemeense minister van buitenlandse zaken Mihai Antonescu had die instelling; hij deed twee serieuze pogingen om vooral de Italianen van zijn zienswijze te overtuigen. Daarom eiste Hitler zijn aftreden, maar de maarschalk dacht er niet aan zijn minister voor de leeuwen te werpen. Bij het naartig zoeken van een opening naar het westen werd ook de eigen hoofdstad als arbeidsterrein ingeschakeld. In Boekarest werd onder meer de pauselijke nuntius Cassulo en de Turkse gezant Tarrïöer om bemiddeling gevraagd en in Bern nam de Roemeense gezant met hetzelfde doel contact op met de aldaar geaccrediteerde pauselijke nuntius Bernardini.

Zowel eerst bij de verdediging van het Koebanbruggehoofd als later van de Krim waren Roe-

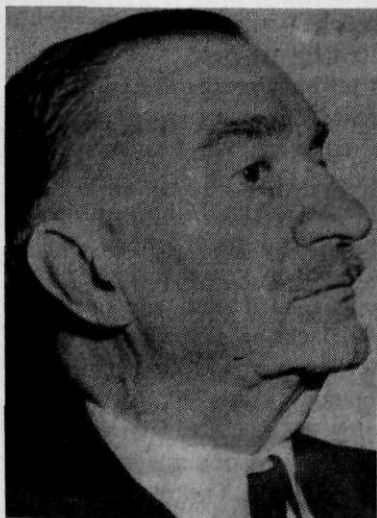
Goede verstandhouding tussen Duitse en Roemeense militairen aan het Oostfront (Duitse propagandafoto)

meense troepen betrokken. Doordat het offensief van de Sovjets over de Dnjepr succesrijk verliep, waren van 1 november af de Duits-Roemeense strijdkrachten op de Krim geheel geïsoleerd. Ook hier zou de veel later uitgevoerde evacuatie over zee het laatste redmiddel zijn.

Vooraf bij de gevechten in het Koebangebied waren de Roemeense verliezen weer uitzonderlijk hoog geweest. Bij het opmaken van de cijfers tot en met november 1943 bleek dat de Roemenen totaal 250.000 man aan gesneuvelden hadden te betreuren.

Talrijke contacten, maar geen uitweg

Alhoewel tijdens de conferentie van Teheran, ge-

Maniu, Roemeens oppositieleider; door zijn onafhankelijke opstelling joeg hij eerst de Duitsers en daarna de Sovjets tegen zich in het harnas

houden van 28 november tot en met 2 december 1943, in feite al over het naoorlogse lot van Roemenië was beslist, gaf Boekarest zich nog niet gewonnen. De Roemeense gezant in Stockholm, Nanu, die daartoe in september door Antonescu van speciale instructies was voorzien, was erin geslaagd op 24 december een eerste maar dunne draad naar de Sovjet-ambassade aldaar te spinnen. In het begin van januari 1944 werd een oriënterend maar uitgebreid onderhoud met de Russische zaakgelastigde Semjonov gevoerd. Dit moeizaam tot stand gekomen contact zou niet meer worden verbroken.

Slechts korte tijd later had evenwel elders een geallieerd-Roemeens gesprek plaats, dat de Roemenen misschien nog enig uitzicht had kunnen bieden. Met instemming van de oppositieleider Maniu zond de regering begin maart 1944 prins Stirbey (Roemeens premier in 1927) via Turkije naar Caïro. Stirbey, die over goede Britse relaties beschikte, was van onbeperkte volmachten voorzien. Van 17 maart af kreeg hij in Caïro gelegenheid met de geallieerden te onderhandelen. Hij voerde besprekingen met een gemengde commissie, bestaande uit lord Moyne (GB), Mac Veagh (VS) en Nowikov (SU). Hoewel de eerste gesprekken op niets uitliepen bleef ook dit contact gehandhaafd.

Ingevolge de besprekingen van Stockholm en Caïro waren de Roemenen ervan overtuigd dat zonder verbreking van de Duits-Roemeense militaire samenwerking er voor hen geen wapenstilstandsovereenkomst mogelijk zou zijn. Deze ge-

allieerde eis was uiteraard logisch, maar de Roemenen konden op dat moment de wijze van uitvoering nog niet uitstippelen.

Om de toestand met Hitler te bespreken was premier Antonescu eind maart 1944 weer in Duitsland geweest. Zijn angst voor de Sovjets had hij even opzijgezet, want hij had een bijzonder plan uitgewerkt. Kort en bondig eiste hij Hitlers medewerking voor de onmiddellijke terugverkrijging van de aan Hongarije afgestane gebieden. Antonescu's plan was vrij geraffineerd. Hij stelde Hitler voor in verband met de precaire situatie deze gebieden door de Wehrmacht te doen bezetten, zodat de daar aanwezige Hongaarse troepen voor inzet elders zouden vrijkomen. En daarna zouden Roemeense troepen de taak van de Duitsers kunnen overnemen. Hitler aarzelde, maar besliste uiteindelijk afwijzend. Daarmee verspeelde hij de laatste kans Roemenië alsnog aan hem te binden. Ontgoocheld keerden Antonescu en zijn begeleiders, onder wie zijn chef-staf generaal Stefler, naar Boekarest terug.

Inmiddels was voor Duitsland en zijn bondgenoten de militaire situatie nog slechter geworden, want het Russische tegenoffensief liet niet af. De successen daarvan werden nog in de hand gewerkt door de halsstarrigheid van Hitler, die steeds opnieuw veel te lang wachtte met het geven van toestemming voor de noodzakelijke terugtocht. Ook aan het Roemeense verzoek, tot ontruiming van de Krim over te gaan vóór de te verwachten val van Odessa, werd niet voldaan. Odessa ging op 9 april verloren; pas tegen eind april werd tot evacuatie van de Krim besloten. Deze moeizame ontruiming werd op 13 mei voltooid. De Rode luchtmacht en eenheden van de Sovjetmarine hadden aan de ingezette troepenschepen kolossale verliezen kunnen toebrengen.

Van 5 april af waren intensieve geallieerde bombardementen van de olievelden van Ploesti begonnen; het massale optreden op 5 mei vormde daarvan de climax.

Begin juni konden de Sovjets de stad Jassy bedreigen, terwijl zij zuidwaarts bij Tiraspol een groot bruggehoofd over de Dnjestr hadden weten te vormen.

Terecht kan men zich afvragen waarom de Roemenen toen hun politieke acties al niet hadden afgerond, maar er waren te veel factoren met een remmende invloed: zij moesten rekening houden met vrij sterke Duitse eenheden in hun achterland, die de eigen garnizoenen nog gemakkelijk zouden kunnen elimineren. Na een jarenlange periode van militaire samenwerking in oorlogstijd

was het stellig geen sinecure de eigen troepen ongemerkt aan het gemeenschappelijke front te onttrekken. Daarbij kwam nog, dat de geallieerde eisen zowel in de kringen rond Antonescu als door de oppositie niet als mild en soepel werden bestempeld. Maar ook de Duitsers wachtten af, alhoewel voor hen de Roemeense lust tot frontverandering bijna tastbaar moet zijn geweest.

De laatste ommezwaai

In vele sectoren van de frontlinie Jassy-Tiraspol begonnen op 20 augustus 1944 de Sovjets aan hun offensief dat moest uitmonden in de verovering van Roemenië. Al de volgende dag bleek zeer duidelijk, dat dit voor de Roemenen dodelijke offensief niet tot staan kon worden gebracht. Omdat Antonescu de militaire nederlaag erkende, was ook hij de mening toegedaan dat alleen een onmiddellijk te sluiten wapenstilstand met de Sovjets misschien nog iets zou kunnen redden. Koning Michaël, Maniu en diens mede-opposanten begrepen dat onverwijlde actie geboden was. Michaël, die van zijn vader de kunst tot samenwerken had geërfd, had al een plan gereed dat op 26 augustus zou worden uitgevoerd, maar wanneer men in het komende gebeuren nog een rol zou willen spelen zou elk uur uitstel de definitieve uitschakeling kunnen betekenen. Op 23 augustus ontving Michaël de niets vermoedende Antonescu, die een exposé gaf van de hopeloze militaire situatie. De koning, die zijn nieuwe raadgevers in een nevenvertrek had geïnstalleerd, luisterde nauwelijks. In plaats van het verwachte antwoord gaf hij bevel tot arrestatie van Antonescu en de drie ministers die hem vergezelden, namelijk de minister van buitenlandse zaken Mihai Antonescu, de minister van binnenlandse zaken generaal Vasiliu en de minister van oorlog generaal Pantazi. Voor deze arrestatie had Michaël zich weten te verzekeren van de diensten van de Roemeense officier Bodnars, die tevens Sovjet-agent was en de beschikking had over een uitnemende, kleine bolsjewistische strijdgroep. Alleen al het bestaan van deze kleine eenheid was een duidelijk bewijs ervoor, dat de Duitsers hun greep op het Roemeense gebeuren bijna geheel hadden verloren. Eveneens hadden, buiten medeweten van de Duitsers, enkele belangrijke mutaties bij de Roemeense strijdkrachten plaatsgevonden. Generaal Avramescu had het bevel over het Vierde Leger overgenomen van generaal Racovitza, die de functie van chef operatiën van de generale staf kreeg toegewezen. Dit verschaftte

Michaël gelegenheid door de hem toegewijde generaal Aldea contact te doen zoeken met het Sovjetopperbevel. Inderdaad vonden in de nacht van 21 op 22 augustus tussen vertegenwoordigers van de Roemeense en de Russische legerleiding besprekingen plaats, waarvan de Duitsers niet op de hoogte waren.

Vrijwel direct na de arrestatie van Antonescu en de zijnen richtte Michaël zich in een proclamatie tot het volk en de strijdkrachten. Hij deelde mee, dat de door de geallieerden aangeboden wapenstilstandsvoorwaarden zouden worden aangenomen. Tevens kondigde hij aan dat de Roemeense troepen in nauwe samenwerking met de geallieerde — dus Russische — strijdkrachten de spits zouden afbijten bij de herovering van de aan de Hongaren afgestane gebieden. Hij besloot met de woorden: de dictatuur is ten einde en daarmee de onderdrukking.

Generaal Sanatescu, die ruimschoots tijd had gehad om de samenstelling van zijn regering voor te bereiden, werd door de koning tot premier benoemd. De ervaren Niculescu-Bizesti werd de nieuwe minister van buitenlandse zaken, en generaal Aldea en generaal Rascanu kregen de ministeries van binnenlandse zaken en oorlog toegewezen. Verder waren als vice-premier en minister zonder portefeuille in Sanatescu's kabinet de leiders van de vier oppositiepartijen opgenomen, namelijk Maniu, Constantin Bratianu, Petrescu en Patrascanu voor respectievelijk de nationale boeren-, de liberale, de socialistische en de communistische partij. De eerste daad van de nieuwe regering was, de Roemeense neutraliteit te proclameren.

Op 24 augustus deelde Niculescu-Bizesti aan de Duitse gezantschapsraad dr. Stelzer mee dat Roemenië de diplomatieke betrekkingen met Duitsland verbrak. Overeenkomstig de nog door Antonescu gedane suggestie werd de Wehrmacht vrije aftocht uit Roemenië aangeboden.

De meeste prominenten op het Duitse gezantschap waren ervoor de Roemeense voorwaarden te aanvaarden. Alleen generaal Gerstenberg, hoofd van de Duitse luchtmachtmissie en tevens luchtmachtattaché, verzette zich daartegen. Hij wist nog een telefonische verbinding met het OKW tot stand te brengen en kreeg namens Hitler van generaal Jodl opdracht de revolte in Boekarest neer te slaan. Enkele eenheden van de Duitse luchtdoelartillerie uit Ploesti bereikten de rand van de stad, maar werden daar door de Roemenen teruggeslagen. Duidelijk bleek dat de Roe-

menen lering hadden getrokken uit fouten zoals door de Italianen in september 1943 gemaakt. Op bevel van Hitler werd Boekarest nog wel door de Luftwaffe gebombardeerd, maar na de grote geallieerde bombardementen van weleer miste deze aanval elke uitwerking. Hij verschaftte de Roemenen echter een alleszins bruikbaar voorwendsel om hun frontwisseling tot een voldongen feit te maken: op 25 augustus verklaarde Roemenië Duitsland de oorlog. De bewaking van de Duitse legatie, tot dan toe een politietaak, werd nu overgenomen door het commando-Bodnaras. In een later stadium werden de Duitsers aan de Sovjets overgegeven. De meesten van hen verklaarden later dat zij zowel door de Roemenen als door de Sovjets uiterst correct waren behandeld.

Militair ging het de Roemenen minder gemakkelijk af dan zij zich hadden voorgesteld. Geheel conform de ontvangen instructies namen de Roemeense bevelhebbers aan het front overall contact op met de tegenover hen staande Sovjeteenheden. De commandanten daarvan waren blijkbaar afkerig van het voeren van eindeloze gesprekken: waar mogelijk voerden zij de Roemenen simpelweg als krijgsgevangenen af. Zo werden nog eens 130.000 man toegevoegd aan de 150.000 Roemeense krijgsgevangenen die zich reeds in de Sovjet-Unie bevonden. Verder maakten de Sovjets geen haast om de wapenstilstandsovereenkomst officieel af te ronden. Integendeel, zij wachtten af tot nagenoeg geheel Roemenië door het Rode Leger zou zijn bezet. Hun toch al zo sterke onderhandelingspositie zou dan onaantastbaar worden, hetgeen praten overbodig zou maken.

Op 31 augustus, de dag na de bezetting van de olievelden van Ploesti, rukten de Sovjetstrijdkrachten de hoofdstad binnen. Eerst op 12 september werd in Moskou de wapenstilstandsovereenkomst tussen de geallieerden en Roemenië bekrachtigd. De Roemeense delegatie was van een eigenaardige samenstelling, want zowel prins Stirbey als de communistenleider Patrascanu waren daarbij ingedeeld. Maarschalk Malinovsky ondertekende de overeenkomst voor de Sovjet-Unie en namens de Verenigde Staten en Engeland. In feite deed Roemenië voorgoed afstand van Bessarabië en de noordelijke Boekowina, terwijl het zich tevens verplichtte tot het doen van herstelbetalingen. Althans tijdelijk werden de Roemeense strijdkrachten onder Sovjetopperbevel gesteld en de Roemenen garandeerden met minimaal

twaalf infanteriedivisies aan de komende geallieerde operaties te zullen deelnemen.

Geheel Transsylvanië opnieuw Roemeens

Was het idee om tegen de Duitsers ten strijde te trekken voor velen in de Roemeense strijdkrachten minder aantrekkelijk, de gedachte eindelijk met de Hongaren te kunnen afrekenen was dat des te meer. Toch hadden verscheidene leden van het Roemeense officierscorps met innerlijke conflicten te kampen.

De Hongaren, meesters in het vissen in troebel water, hoopten nog even het Roemeense restant van Zevenburgen te kunnen inpalmen. De militaire situatie liet dit echter niet meer toe. Voordat Duitsers en Hongaren in deze contreien de hergroepering hadden voltooid, waagden de Roemenen een offensief dat evenwel door de gebrekkige voorbereiding geheel mislukte.

Op 6 september liet Boedapest weten dat Hongaren en Roemenen alleen bij vrede baat zouden vinden. De dag daarop verklaarde Roemenië Hongarije de oorlog.

Medio september begon het Rode Leger aan een nieuwe en goed voorbereide opmars. In tegenstelling tot de Duitsers kozen de Sovjets telkenmale voortreffelijke uitgangspunten. Dat het Rode Leger op 5 september ter bezetting van Bulgarije de Donau had overschreden, was zelfs op de omvang van de opmars van geen enkele invloed.

Ondanks alle doorstane moeilijkheden bleek Roemenië voor de nieuwe strijd toch drie legers in het veld te kunnen brengen: het 1e Leger onder generaal Anatasiu, het 4e Leger onder generaal Avramescu en het 5e Leger onder generaal Racovitza. De totale sterkte van deze legers, ruim 15 divisies, bedroeg 385.000 man. De Duitsers hadden nooit kunnen geloven, dat het nieuwe regime zijn strijdkrachten goed in de hand zou kunnen houden en dat bleek nu een ernstige misrekening.

Nadat het Rode Leger in samenwerking met deze Roemeense troepen de Duitse strijdkrachten en het Tweede Hongaarse Leger voor zich uit joeg, werd op 5 oktober ook het Derde Hongaarse Leger beslissend verslagen. Niet alleen was daarmee de bevrijding van noordelijk Zevenburgen een feit, maar tevens was de weg naar de Hongaarse laagvlakte opengelegd. Op 25 oktober 1944 was geheel Roemenië gezuiverd van Duitse en Hongaarse troepen. Daarna werden de Roemenen nog ingezet bij de verovering van oostelijk Hongarije en Slowakije.

Minister-president Groza, voorzitter van het Nationale Democratische Front en vertrouwensman van Moskou

Aanvankelijk hadden de Sovjets de samenwerking met Roemeense troepen sceptisch bekeken, waarbij iedere actie met argusogen werd gevolgd. Stellig niet ten onrechte, want tijdens de winter 1944/45 koesterde zelfs generaal Avramescu het plan met zijn gehele leger naar de Duitsers over te lopen. Zijn chef-staf lichtte de legerleiding in en Avramescu's lot was bezegeld. Ten aanzien van zijn beweegredenen tastte men in het duister aangezien geen enkele Roemeense opper- of hoofdofficier zich voelde aangetrokken tot de nationale Roemeense regering in ballingschap, die bestond uit een aantal marionetten van IJzeren-Gardesignatuur met de utopist Horia Sima als premier. Zelfs generaal Gheorghe — die in Berlijn sinds 1940 eerst militair attaché en daarna tot eind augustus 1944 ambassadeur was geweest — liet zich niet onder druk zetten, hoewel hij evenmin een medestander van Sanatescu was.

Laat men de affaire Avramescu buiten beschouwing dan hadden de Sovjets geen klagen over de Roemeense strijdkrachten, want hun inzet was zonder meer uitstekend te noemen: zij maakten meer dan 100.000 Duitsers krijgsgevangen, maar hun eigen verliezen waren niet gering. De strijd tegen de Hongaren, maar vooral die tegen de Duitsers kostte de Roemenen 90.000 man aan gewonden, terwijl 80.000 (alleen al in de slag bij Oradea 30.000) gesneuvelden waren te betreuren. Volgens OKW-gegevens van april 1945 bestond het Roemeense leger uit 21 infanterie- en 5 cavaleriedivisies alsmede een enkele, maar wel befaamde, pantservedivisie.

De regering Sanatescu was echter al in december 1944 ten val gebracht, waarna generaal Radescu premier werd. In diens ministerie, dat evenmin een lang leven was beschoren (Moskou vond Radescu veel te eigengereid), trad als minister van buitenlandse zaken op de ervaren Visoianu, die als de voornaamste adviseur van prins Stirbey in Caïro was werkzaam geweest en voor de oorlog onder meer de functies had bekleed van gezant in Den Haag en ambassadeur in Warschau.

Begin maart gaf Moskou bij monde van Wysjinsky Michaël te kennen, dat Groza (voorzitter van het Nationale Democratische Front en saloncommunist) minister-president diende te worden. Inderdaad werd deze op 6 maart 1945 tot premier benoemd. Alhoewel onder Groza de communistische invloed met de dag groeide, maakte deze toch nog gebruik van een beperkt aantal ministers uit het burgerlijke kamp. Zelfs Tatarescu mocht in 1946 weer als minister van buitenlandse zaken ten tonele verschijnen.

Volledigheidshalve dient ook het lot van maarschalk Antonescu te worden vermeld. Met medeweten en instemming van Sanatescu had Bodnarus in september 1944 Antonescu en zijn drie medearrestanten — inmiddels vermeerderd met het vroegere (1940-44) hoofd van de Siguranza, Christescu, en de ex-gouverneur van Transistrië (1941-44) professor Alexianu — aan de Sovjets uitgeleverd. Om hen te doen berechten retourneerden de Russen in april 1946 dit zestal aan de Roemenen. Het proces werd in mei gevoerd en eindigde met de doodstraf voor alle beklaagden. Op 1 juni 1946 werden de vonnissen door middel

Boekarest, 23 augustus 1946: voor de tweede maal werd de nieuwe nationale feestdag gevierd met o.a. een gecombineerd Roemeens-Russisch militair defilé, waarbij koning Michaël aanwezig was

van de kogel op de binnenplaats van de strafgevangenis van Juliva voltrokken.

Daardoor liet Groza zich evenwel niet weerhouden enkele omstreden figuren uit de periode Antonescu op hoge posten te benoemen. Zo werd de vroegere minister van voorlichting Macovescu op die post herbenoemd.

Verkiezingen en vrede

In Roemenië werden op 19 november 1946 algemene verkiezingen gehouden. Deze werden gemanipuleerd en ondanks Maniu's grote populariteit kwamen Groza en zijn communistische vrienden als de grote overwinnaars uit de bus. Het Nationale Democratische Front verkreeg 348 van de 414 zetels.

Figuren als Maniu en Bratianu brachten de moed op, uit protest tegen de gang van zaken hun verworven zetels in het parlement niet in te nemen. Vooral Maniu, die in het openbaar zijn twijfel over de betrouwbaarheid van de verkiezingsuitslag had kenbaar gemaakt, zou daarvoor zwaar moeten boeten. In 1947 werd in juni zijn partij buiten de wet gesteld en hij zelf werd in november voor een tribunaal gedaagd. Na een slepend proces werd hij tot levenslang veroordeeld. Nog niet zo lang daarvoor, namelijk in de zomer van 1944, was Maniu door Radio Moskou bewonderd als de grote tegenspeler van Antonescu c.s. en aangeprezen als de aangewezen leider voor alle Roemeense arbeiders, boeren en soldaten.

De positie van de burgerlijke ministers was uiterst moeilijk geworden en Tatarescu en zijn medestanders namen op 6 november 1947 ontslag. De vervanging van Tatarescu door de bekende militante communiste Anna Pauker sprak boekdelen. In Roemenië waren de communisten heer en meester geworden en zij zouden hun verworven posities niet meer afstaan. Al spoedig kon vooral uit de binnenlandse politiek van de nieuwe machthebbers worden opgemaakt dat hun voorkeur uitging naar de Stalinistische zienswijze.

Vanzelfsprekend was nu ook de positie van koning Michaël onhoudbaar geworden, hoewel hij met de Sovjets even goed had samengewerkt als daarvoor met de Duitsers. Hij trad op 31 december 1947 af, en nog op dezelfde dag werd in Roemenië de Volksrepubliek afgekondigd. Op 4 januari 1948 kon Michaël het land ongehinderd verlaten.

Evenals voor de andere voormalige bondgenoten van Duitsland (Finland, Italië, Bulgarije en Hongarije) was ook voor Roemenië de officiële vre-

Anna Pauker verving in november 1947 Tatarescu als minister van buitenlandse zaken

destoestand ingegaan door de ondertekening van het verdrag van Parijs op 10 februari 1947.

Het Rode Leger verlaat Roemenië

Op 14 mei 1955 werd het Warschau-Pact opgericht. Onder de strakke leiding van de Sovjet-Unie sloten Polen, de DDR, Tsjecho-Slowakije, Bulgarije en Hongarije en uiteraard ook Roemenië zich tot een hecht militair blok aaneen. Behalve over grote slagkracht heeft dit verbond het voordeel van de sterke centralisatie waarbij alles uit Moskou wordt geregeld: taakverdeling, bewapening, tactiek, strategie.

De Roemenen wisten te bewerkstelligen dat de eenheden van het Rode Leger in juni 1958 hun grondgebied ontruimden. Dat betekende evenwel geen lossen worden van de banden. Een aan Moskou onwelgevallig regime in Boekarest behoort voorshands tot de onmogelijkheden, en de machthebbers in Roemenië weten dat voor hen zelfs de kleinste frontverandering geen haalbare kaart meer is: binnen het Warschau-Pact schikt men zich naar de Sovjet-Unie.

Toch dient de militaire sterkte van het hedendaagse Roemenië niet te worden onderschat. De Roemenen beschikken over 8 gemotoriseerde infanterie- en 2 pantserdivisies, 2 bergbrigades en 1 regiment luchtlandingstroepen. In grote lijnen werden de Russische opleidingsmethodes overgenomen, die stellig hun doelmatigheid al afdoende hebben aangetoond. De pantserdivisies zijn volledig uitgerust, de bergbrigades genoten ook in het verleden al enige faam. De Roemeense luchtmacht omvat ruim 250 gevechtstoestellen.

De geografische ligging van het land — ingekapseld tussen de leider van het Warschau-Pact en twee andere lidstaten, en het vooralsnog redelijk zelfstandige Joegoslavië — biedt Roemenië weinig kansen op het varen van een eigen koers. Het zal tevreden moeten zijn met de rol van onderge-

schikt bondgenoot, hetgeen in het verleden bepaald geen glansrol bleek.

Op de vraag of zich ooit nog de gelegenheid zal voordoen, de hierboven omschreven grilligheid opnieuw te demonstreren kan alleen de toekomst te zijner tijd het juiste antwoord geven.

Literatuur

D. Iancovici — *La Paix de Bucarest (7 mai 1918)*. Payot & Cie, Parijs (1918).

A. Wirth — *Die Geschichte des Weltkrieges*, dl 2. Union Deutsche Verlagsgesellschaft, Stuttgart (1922).

Marie, Queen of Roumania — *The story of my life*, dl 3. Cassell and Company Ltd, Londen (1935).

G. I. Bratianu — *Die rumänische Frage 1940*. Staatsdrukkerij, Boekarest (1940).

A. Hillgruber — *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu (die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938-1944)*. Franz Steiner Verlag, Wiesbaden (1954).

E. Taylor — *De val van de vorstenhuizen*. Sijthoff, Leiden (1963).

R. Seth — *Operatie Barbarossa*. Spectrum, Utrecht (1967).

R. Seth — *De slag om Stalingrad*. Spectrum, Utrecht (1964).

MENINGEN

VAN ANDEREN

Gebrevetteerde specialisten

In het besef dat het editoriaal „Gebrevetteerde specialisten” (*Mil. Spect.* 146(1977)(9)391) een persoonlijke visie van de Hoofdredacteur is, meen ik mij enig commentaar te moeten veroorloven.

— De titel „gebrevetteerde specialisten” en de term „gebrevetteerde „technische specialisten” (blz. 392, r.kol.) leiden tot ongewenste verwarring met de term „militaire specialisten”, zoals gebruikt in het memorandum bevorderingsbeleid. De officieren ts worden geacht meer algemene functies te bekleden dan de militaire specialisten.

— In de 8e regel en verder doet de schrijver het voorkomen alsof de officieren van de technische staf onder „technisch geschoold personeel” moeten worden gerangschikt. Iets dergelijks wordt rechts onderaan blz. 391 herhaald. Aan het einde van de 2e alinea op blz. 392 lees ik echter: „... en die zowel voor zijn militaire status als voor zijn technische hoedanigheid de vereiste *hoogwaardige opleiding* (curs. van mij, P.S.) heeft voltooid”. De ook door de HR zo gewaardeerde „Van Dale” definieert *geschoold* als „een school doorlopen, een vakopleiding gehad hebbende, geofend: *geschoold personeel*, enz.”. Deze definitie slaat duidelijk

niet op afgestudeerden van ons Nederlandse wetenschappelijk onderwijs.

— Ter verduidelijking van het volgende commentaarpunt wil ik een zinsnede van blz. 391 herhalen:

„Ook de meer algemeen geschoolde collega's blijven vaak behept met een overeenkomstige instelling tegenover hen die een hogere technische vorming prefereerden boven een voortzetting van hun loopbaan in tactiek en logistiek en aan wie daarom niet zelden het etiket wordt geplakt dat zij die keuze maakten omdat zij zich ongeschikt hadden betoond voor een reguliere managersfunctie.” In deze zin neemt schr. onbewezen beschuldigingen van anderen over zonder deze te weerleggen. Ten eerste is het voor mij een open vraag of een jong kapitein, die voor de keuze staat tussen de hogere militaire vorming (HKS), een gelijkwaardige hogere vorming (universiteit, th, nivra) of geen hogere vorming, al een kans heeft gehad zich ongeschikt te betonen voor een managersfunctie. Ten tweede is in de civiele maatschappij en ook binnen de KL door vele ingenieurs aangevoeld, dat hun opleiding tot een goede vervulling van managersfuncties kan leiden. In de linkerkolom van blz. 393 komt schr. op dit aspect terug. Het komt mij echter voor dat officieren die jaarlijks (mede)verantwoordelijk zijn voor de besteding van enkele tot honderden miljoenen gulden en dat dan op een verantwoorde wijze doen (onderzoek commissie Donner) met een onderbezet apparaat, wel degelijk managers zijn. Overigens is het gebruik van de term „reguliere managersfunctie” in de geciteerde tekst mij niet geheel dui-

delijk, vooral niet indien men zijn blik uitstrekt tot over de beperkte grenzen van de krijgsmacht.

— Na lezing van het memorandum „algemene loopbaanpatronen officieren” vraag ik mij tevens af of de direct hierna gebruikte terminologie „gebruikelijke, niet-gespecialiseerde functiegebieden” nog wel van toepassing is. Moeten de functiegebieden operatiën, inlichtingen/veiligheid, personeel, logistiek en financiën/economie niet min of meer gelijkwaardige specialismen zijn, waarbij operatiën „primus inter pares” is? Het DMKL-gebeuren zie ik hierin als deels tot de logistiek, deels tot financiën/economie behorend.

— Daar alle gebrevetteerde officieren in ons bestel een adering vormen voor het bestand aan officieren van hun (oorspronkelijke) wapen of dienstvak, is de reeds deels becommentarieerde zin op blz. 392 m.i. een slecht argument voor de daaropvolgende zin over de „horizontaal instromende specialisten”. Het genoemde idee heeft weinig levensvatbaarheid. Deze „technische specialisten” moeten dan namelijk eerst de hoogwaardige opleiding tot officier voltooien om tot officier-ingenieur te kunnen worden benoemd. Indien men deze eis laat vervallen en het aantal burger-ingenieursplaatsen verhoogt, krijgt deze categorie met een overeenkomstige bevorderingspiramideproblematiek te maken als hun militaire collega's. Van veel belangstelling voor burger-ingenieursfuncties heb ik overigens niet vernomen.

— Bij de aangehaalde opmerking „in rijkstijd en op rijkskosten” (rechtsonder blz. 392) meen ik aan de opmerkingen van de hoofdredacteur te moeten toevoegen dat dit voor alle

hogere vormingen geldt. Dat het rijk hier een contractuele verplichting tegenover stelt, vind ik reëel. Wat ik niet begrijp, is dat dit alleen geschiedt voor degenen die hun hogere vorming buiten de Koninklijke landmacht volgen.

— Op blz. 393 r.kol. beweert schr. dat de officieren ts uit hun devies de consequentie moeten trekken, dat het verlenen van bijstand leidt tot beperkte uitlooptmogelijkheden. Geldt dit ook voor officieren van de andere, niet direct in de strijd betrokken wapens en dienstvakken? Naar mijn mening dient de minister van defensie, resp. de staatssecretaris, resp. de directeur personeel KL een beleid te voeren, waarbij voor alle officieren met gelijke capaciteiten gelijke kansen worden geboden en waarbij niet de gekozen hogere (militaire) vorming a priori een voorselectie vormt.

Ik hoop met dit commentaar een aantal mogelijke misverstanden uit de weg te hebben geruimd.

ir. P. H. H. SCHARP, Ikol ts

ANTWOORD

OP MENINGEN VAN ANDEREN

Gebrevetteerde specialisten

De reactie van Ikol ir. Scharp op mijn editoriaal verwondert mij in het geheel niet. Eerder zou het mij hebben verbaasd indien er van de zijde van de officieren van de technische staf in deze rubriek geen enkel weerwoord zou zijn gegeven. Het moet mij evenwel van het hart dat de argumentatie mij niet vermag te overtuigen van enig ongelijk. In het bijzonder geldt dat waar mijn opponent zich nu eens beroept op de terminologie zoals die wordt gebezigd in de militaire memoranda bevorderingsbeleid en algemene loopbaanpatronen officieren, en zich dan weer bedient van een aan Van Dale ontleende definitie. Ter wille van de volledigheid zij daaraan dan toegevoegd dat ook het begrip „specialist” in dat woordenboek wordt gedefinieerd, en wel als: „iemand, die zich op een bepaald onderdeel van enig gebied van kennis, bedrijf, techniek

enz. heeft toegelegd; iem. die zulk een onderdeel geheel beheerst.” Op grond daarvan acht ik het zeer zeker géén diskwalificatie indien de gebrevetteerden van de Technische Staf worden betiteld als specialisten, integendeel.

Om uit de aangehaalde zinsnede van blz. 391 te willen concluderen dat ik „onbewezen beschuldigingen van anderen” zou overnemen, en nog wel „zonder deze te weerleggen”, gaat mij wel iets te ver: ik heb mij duidelijk beperkt tot het constateren van een feitelijk bestaande situatie en heb terecht *gesignaleerd* dát aan de hoger technisch gevormden vaak het omschreven etiket wordt opgeplakt; met het *vermelden* van dat fenomeen heb ik géén oordeel uitgesproken en géén beschuldigingen overgenomen! Waarom het in wezen gaat, is het — overigens begrijpelijke — verlangen van de HTV-gebrevetteerden, te worden gezien als volledig gelijkgerechtigde mededingers in de competitie om de topfuncties ook *buiten* hun eigen dienstvak. Het betoog van mijn opponent ademt dat zelfde verlangen, uiteraard. Maar het is niet relevant of de voor een hogere vorming opterende jonge kapitein al dan niet reeds in de gelegenheid is geweest zich geschikt resp. ongeschikt te betonen voor een managersfunctie; het is evenmin relevant dat vele ingenieurs wel degelijk tot goede vervulling van managersfuncties in staat zouden kunnen zijn; en het bewijs van managerskwaliteiten acht ik alderminst geleverd met een verwijzing naar de omvang van een financiële medeverantwoordelijkheid noch naar de vigerende schaarse personeelsbezetting. Hoe triest dat dan ook moge overkomen op hen die zich hebben gespecialiseerd, het is nu eenmaal zo dat de *taakstelling van de krijgsmacht* impliceert dat het zwaartepunt werd en wordt gelegd op de operationele functie. Dat zulks niet uitsluitend de persoonlijke visie is van de hoofdredacteur, moge onder meer blijken uit de erkenning van dat gegeven zoals die spreekt uit de wapenspreuk *Arte Pugnantis Adsum* waarop in het editoriaal nog eens nadrukkelijk werd ingehaakt, met name in de slotalinea's. Ook Ikol Scharp blijkt zich daarvan zeer wel bewust te zijn, getuige zijn voorzichtige vraag of niet de verschillende functiegebieden „min of meer” gelijkwaardig zouden moeten zijn, met operatiën als *primus inter pares*. Het is ook in dié zin dat de term

„reguliere managersfunctie” werd gebezigd, naar analogie overigens van uitdrukkingen waarin hetzelfde bijvoeglijke naamwoord wordt gebruikt ter aanduiding van het geregelde, het regelmatige — conform Van Dale — in de militaire organisatie.

Het gestelde over een eventuele *horizontale instroming* van burgeringenieurs waarvan het editoriaal repte, dient te worden gelezen zoals het er werkelijk stáát; helaas gaat Ikol Scharp juist daaraan voorbij. Ik wil dat daarom nog eens verduidelijken: indien er zou worden aangedrongen op een forse uitbreiding van de aantallen officieren-ingenieur,

NIEUWE UITGAVE

Mijn levensverhaal, door M. Dayan 416 blz., geïll. Uitg.: Elsevier Nederland b.v., Amsterdam/Brussel, 1977. Prijs: f 39,50.

De problematiek van het Midden-Oosten staat ook in onze dagen weer in het middelpunt van de belangstelling: zal Israël instemmen met de gemoderniseerde visie van de huidige Amerikaanse president, of zal het beginselprogramma van de Likoedpartij het zwaarste blijken te wegen bij het bepalen van de Israëliëse houding tegenover een eventuele Palestijnse deelneming aan de Geneefse vredesconferentie? Het toetreden van een gerenommeerde havik tot Begins kabinet duidt onmiskenbaar in de richting van een harde lijn, en om die lijn aan de Verenigde Staten duidelijk te maken heeft deze havik zich, in opdracht van het kabinet, heel wat moeite gegeven. Het is dan ook van belang, te weten wie die havik is en op welke principes hij zijn opvattingen heeft gebaseerd.

Nu is het in het algemeen niet aanbevelenswaard te pogen een mens te leren kennen uit zijn autobiografie: vrijwel zeker wordt daarin een portret geschilderd dat van de gunstigste zijde werd belicht en welks aanwezigheid onvolkomenheden reeds op

zou dat slechts kunnen worden gemotiveerd met een gedegen behoeftebepaling. Een dergelijke adering zou evenwel de long-term personeelsplanning zeer wel kunnen doorkruisen, en alsdan — en zó staat het er dan ook — „ware het wellicht zelfs dienstig te bezien of...” zekere taken niet beter konden worden afgestoten dan wel in de personeelsbehoefte kon worden voorzien met horizontale instroming. Over de levensvatbaarheid van zowel de eerst- als de laatstgenoemde mogelijke oplossing kan naar mijn mening worden gesproken tijdens dat „wellicht dienstige bezien”, gelijktijdig met het alsdan beantwoorden van de vraag of de instro-

menden in zo'n situatie wel, zoals Ikol Scharp meent, een volledige hoogwaardige officiersopleiding zouden moeten doorlopen!

Over de feitelijke beperktheid van de carrière mogelijkheden van de officieren ts ten slotte behoef ik niet nader in discussie te treden: ik signaleerde de bestaande situatie en vermeldde eveneens dat specialisatie — zoals men dat noemt — wordt afgestraft. Een groot woord, toegegeven, maar men moet wel een vreemdeling zijn in het militaire Jeruzalem om te veronderstellen dat *neventaken* voetstoots een zelfde prioriteit zullen gaan krijgen als de *hoofdinspanning*. In dat verschil in

appreciatie zit mijns inziens geen enkele discriminatie, het vloeit slechts voort uit de taakstelling waarover ik eerder reeds sprak. En om een nivellering van dat verschil te bewerkstelligen, bewandelt mijn opponent inderdaad de enig juiste weg: hij wendt zich in zijn slotalinea tot de beleidsautoriteiten. Of van die zijde op bevredigende wijze zal worden tegemoetgekomen aan zijn verlangens, die ongetwijfeld worden gedeeld door zijn collega's, laat zich moeilijk voorspellen. Wie uit het editoriaal én uit dit antwoord heeft gelezen dat ik daarover gereede twijfels koester, heeft mij geheel begrepen.

W. WALTHUIS

voorhand werden geretoucheerd; de subjectieve beschouwing van zichzelf doet de schrijver slechts zelden harde kleuren gebruiken en de rauwe waarheid wordt maar al te vaak verhuuld in veel aangename pasteltinten. Op grond van die overwegingen ligt het voor de hand dat de lezer van het levensverhaal van een der markantste persoonlijkheden van onze eeuw, Mosje Dayan, aan dat boek zal beginnen met een verantwoord kritische instelling, in de trant van „laat ons nu eens gaan lezen hoe goed Dayan het met zichzelf heeft getroffen!”

Al spoedig blijkt evenwel dat er van zelfingenomenheid nauwelijks, en van zelfverheerlijking in het geheel geen sprake is. Voor wat het eerste betreft, zou het ook dwaasheid zijn te willen verlangen dat de man die een zó belangrijke rol heeft gespeeld in de vrijwording, totstandkoming en handhaving van de Israëlische staat zichzelf zou moeten wegcijferen als ware hij een der velen uit een grauwe mensheids-middenmaat. Aangaande het tweede aspect wordt het de lezer snel duidelijk dat de schrijver zichzelf slechts ziet als iemand wiens leven geheel in dienst stond en staat van het hoge ideaal, de nationale staat Israël in veiligheid te doen voortbestaan; een ideaal waaraan Dayan zich volledig ondergeschikt heeft betoond in alles wat hij deed.

Dayans levensverhaal is ongemeen boeiend. Maar dat niet alleen, het verschaft een schat aan achtergrondgegevens die het de lezer zullen mogelijk maken zich een beter oordeel te vormen over alles wat zich in het verleden in dat omstre-

den gebied in het Midden-Oosten heeft afgespeeld en over de werkelijke verhoudingen tussen de beligerenten ter plaatse. Dayan is bij uitstek tot oordelen bevoegd; hij werd immers als *Sabra* geboren in een kleine kibboets en groeide op samen met Arabische leeftijdsgenoten waaronder hij vele vrienden telde. Het nationalisme van de Arabische Palestijnen leerde hij verstaan in de periode die hij in Britse gevangenschap doorbracht wegens zijn lidmaatschap van de toentertijd illegale Haganah: onder zijn medegevangenen bevonden zich toen tal van Arabische nationalist, en de latere tegenstanders waardeerden en respecteerden elkaar zeer. Ook de moed van zijn Arabische landgenoten leerde hij bij meer dan één gelegenheid kennen; de lezer zal geboeid worden door zijn beschrijving van de commando-actie tegen de grenspost der Vichy-Fransen, een van de voorbereidingen voorafgaande aan de Britse inval in Syrië tijdens de Tweede Wereldoorlog, waar Dayan zijn linkeroog verspeelde. Een ervaring overigens die hem — ook later als opperbevelhebber — een bijzonder charisma verleende, bijvoorbeeld toen hij na de befaamde doorbraak in de Negev — tijdens de oorlog in 1948 — in het hospitaal enkele aan de ogen gewonde soldaten kon bemoedigen met de woorden „alles wat in deze ellendige wereld de moeite van het zien waard is, kun je ook met één oog waarnemen”. Het levensverhaal van Mosje Dayan noodt tot ononderbroken voortlezen. Dat is niet verwonderlijk, want het gaat over een man die zijn eigen ideaal tot werkelijkheid hielp wor-

den; die een hoofdrol speelde in een der roerigste episoden van de contemporaine geschiedenis; die de eerste grote aanval op de jonge Israëlische staat hielp afweren in 1948 en wiens naam voorgoed zal zijn verbonden aan de Sinaï-veldtocht van 1956; die als minister van defensie andermaal kans zag met geweld het dreigende noodlot af te wenden in de roemruchte Zesdaagse Oorlog van 1967, en die een glorieuze uitkomst hielp verwezenlijken van de aanvankelijk zo hachelijke situatie waarin het land was geraakt door de overvalling op Jim Kippoer 1973; en die ten slotte in zijn huidige functie van minister van buitenlandse zaken onvermoeid doende is de wereld te overtuigen van zijn land's goede recht te blijven streven naar het gemeenschappelijk ideaal, een veilig Israël. Het is goed, dié man te leren kennen.

Uiteraard kan men zich afvragen of het niet beter zou zijn de oorspronkelijke tekst van het boek te lezen (zoals gewoonlijk in deze kolommen terecht wordt bepleit), die in 1976 onder de titel *The story of my life* verscheen bij Weidenfeld and Nicolson. De eerlijkheid gebiedt echter aan te tekenen dat in dit geval daartoe generlei aanleiding bestaat: de vertaling is werkelijk voortreffelijk, en de militaire terminologie wordt nergens verkeerd gehanteerd; het is mitsdien volkomen verantwoord zich te verlaten op hetgeen in deze Nederlandse uitgave wordt gepresenteerd. Een hoogst interessants boek, een leerzame bundeling van hoogtepunten uit de hedendaagse geschiedenis die aller belangstelling ten volle verdient.

W. WALTHUIS